

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ČESKÝCH DĚJIN

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ČESKOSLOVENSKÁ STRANA

NÁRODNĚ DEMOKRATICKÁ A FRANTIŠEK HLAVÁČEK

JAKO JEJÍ GENERÁLNÍ TAJEMNÍK

Czechoslovak national democratic party and František Hlaváček as a general secretary

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Jana Čechurová, PhD.

Vypracoval: Karel Ulm

Obor: historie, Mgr.

Rok: 2009

Prohlášení autora

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury. Za rady a ochotu při konzultacích děkuji Doc. PhDr.

Janě Čechurové, PhD., pod jejímž vedením práce vznikala.

V Praze dne 23. dubna 2009

Karel Ulm

Handwritten signature of Karel Ulm, consisting of stylized initials 'KU' followed by a horizontal line.

Obsah

Úvod	1-3
1. František Hlaváček před funkcí generálního tajemníka ČSND	4-18
2. František Hlaváček jako generální tajemník a sekretariát ČSND	19-30
3. Československá národní demokracie – stručná historie strany	31-42
4. Nástin politické situace v ČSR před volbami 15.11. 1925	43-54
5. Národní demokracie a činnost druhé a třetí Švehlovy vlády	55-74
6. Národní demokracie a český fašismus	75-86
7. Těžiště agendy Sekretariátu ČSND generálního tajemníka F. Hlaváčka	87-94
8 . ČSND , František Hlaváček a parlamentní volby 27. 9.1929	95-103
9. Hlaváčková rezignace na funkci generálního tajemníka, spor s Hodáčem a pohled na Hlaváčkovu publicistickou činnost v prvních letech po demisi	104-136
Závěr	137-141
Summary : Czechoslovak national democratic party and František Hlaváček as a general secretary	142-143
Seznam pramenů a literatury	144-147

Úvod

Osobnost Františka Hlaváčka, ve své době známého českého politika a publicisty, dodnes uniká pozornosti našich historiků. Šlo nesporně o významného člověka, který svými zásluhami za první světové války pomohl ke vzniku Československé republiky, stejně tak posléze ovlivňoval její vývoj na pravé straně politického spektra. To zejména po stránce nacionální a při zrodu republiky i hospodářské.

Předložená práce by měla být jen příspěvkem k Hlaváčkově politické biografii, a to zejména k letům jeho působení v generálním sekretariátu Československé strany národně demokratické 1925 – 1931. Pokud se v historiografii setkáváme s Hlaváčkovým jménem, bývá často automaticky spojováno s fašismem. I z tohoto důvodu jsem se ve své práci zaměřil na charakteristiku Hlaváčkovy role v politice Národně demokratické strany a jeho přístupu k fašismu. Neopomenul jsem ovšem ani neméně důležitou etapu jeho života, spjatou s českým hospodářstvím v dobách konce Rakousko-Uherska, i když ta by si vyžádala samostatné důkladné zpracování. Totéž by si zasloužil politický vývoj Františka Hlaváčka v Národně demokratické straně od zrodu republiky, stejně jako jeho přístup k významným členům strany.

Politický vývoj Františka Hlaváčka od jeho nástupu do generálního sekretariátu Národní demokracie v roce 1925 bylo nutné charakterizovat v kontextu s vývojem ve straně samé, stejně jako s politickou rolí strany v období mezi parlamentními volbami 1925 a 1929. Na pozadí Hlaváčkovy působení v generálním sekretariátu Národní demokracie a jeho politické činnosti jsem se pokusil ozřejmit i některé obecnější otázky vývoje české politiky v druhé polovině dvacátých let.

Tato práce má kontextový charakter tím, že Hlaváčka vřazuje do dobových souvislostí. Je ovšem i určitým náhledem do problematiky meziválečného českého nacionalismu a stejně tak se snaží porovnat přístup k jeho pravicovému fenoménu – fašismu. To zejména ze strany Národní demokracie a českých fašistů.

Z pramenů je důležitým zdrojem poznatků dobový tisk. V novinách a časopisech nalezneme široké spektrum názorů na Hlaváčkovu osobnost – od vyzdvihování jeho národního cítění k jeho příklonu k fašismu. Hodnotu pramene a literatury v sobě spojuje sborník Františku Hlaváčkovi k padesátým narozeninám, který vydali Hlaváčkovi kolegové z Národní demokracie.

Jakým byl František Hlaváček nacionalistou? Byl fašistou a co ho k tomu vedlo? Jak plnil Hlaváček svou funkci generálního sekretáře? Na jaké straně stál při interních problémech strany koncem dvacátých let? Proč rezignoval a co ho k tomu vedlo? Co vyčítal svému velkému sokovi F. X. Hodáčovi? Proč byl stranou, v jejímž železném jádru se nacházel a jejímž skalním členem byl, obžalován a odsouzen? Jak jako čelný Národní demokrat hodnotil Edvarda Beneše? Na tyto otázky se snaží práce v limitu odpovědět.

Práce je z velké části založena na archívních pramenech z Hlaváčkovy pozůstalosti uložené v Archivu Národního muzea v Praze, stejně jako čerpá z dobového tisku. Postihnout ani sepsat monografii o politickém myšlení Františka Hlaváčka, který se posledních dvacet let svého života (umírá ve věku 98 let) agilně věnoval práci na svém archívu, tato práce nemá. Jsem si vědom, že její pohled je zúžený časově i materiálně.

1. František Hlaváček před funkcí generálního sekretáře ČSND

František Hlaváček se narodil 26. listopadu 1876 ve Slavkově na Moravě jako syn Františka Hlaváčka, hostinského ve Slavkově a Johanny Krpatové, také dcery hostinského ve Slavkově.

Studoval na gymnáziu v Brně, Hradci Králové a v Praze na Akademickém gymnasiu, kde maturoval.

Za gymnazijních a univerzitních studií se František Hlaváček účastnil revolučního protirakouského pokrokového hnutí devadesátých let a hnutí Omladiny¹. Redigoval studentské časopisy, psal do časopisů Neodvislost, Nové Proudny, Pokrokové Listy, Radikální listy, Záře, byl i redaktorem Časopisu pokrokového studentstva².

Hlaváček přednášel dělníkům, kteří tenkrát byli organizováni výhradně ve straně sociálně demokratické³, a později psal četné národohospodářské články do denních a odborných listů. Zachoval si sociální cítění, když ho jeho přesvědčení odvedlo od socialismu.

Za svých univerzitních studií se spřátelil s pokrokovou jihoslovanskou mládeží,

kteřá se tenkrát sjednotila na jihoslovanském programu národní jednoty.

¹ Proces s Omladinou, vyprovokovaný s pomocí policejního provokatéra Rudolfa Mrvy (24. prosince 1893 zavražděn). Proces s Omladinou proběhl 21. února 1894. Údajná organizace obviněná za tajné spolčování, která měla mít protistátní a protispolečenské záměry. Celkem 68 pokrokářů, mezi nimi např. F. Modráček, S.K. Neuman, A. Rašín, bylo odsouzeno k trestům od několika měsíců do 8 let. Organizace Omladina však nikdy neexistovala. 18. října 1895 byli „omladináři“ spolu ostatními zatčenými z doby výjimečného stavu amnestováni. záměry. Podrobněji viz: Veber, Hlavačka, Vorel, Polívka, Wihoda, Měřínský: Dějiny Rakouska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002, s. 428-433

² Podrobněji viz: Archiv Národního muzea, fond František Hlaváček, karton 12 – Program studentstva neodvislého, Sjezd slovanských novinářů v Praze, Politický klub Omladinářů – Provolání ke studentům

³ 1874 v Neudorfelu se konal ustavující sjezd celorakouské dělnické strany za účasti 74 delegátů z celého Rakouska (mezi nimi 10 Čechů.) sjezd přijal program strany a schválil ústřední tiskové orgány. Základním předpokladem sociální demokracie je, že znárodnění výrobních prostředků není nutno překonávat ani iracionálností, ani nespravedlností kapitalismu. Vlády, které chtějí vykořenit chudobu a přitom minimalizovat ztrátu výkonu, nejsou v kapitalistickém hospodářství bez pomoci. Protože k pochopení tohoto problému došlo pouze postupně, spíše jako odraz úspěšné praxe než zavedení prioritních hospodářských plánů. Již od 90. let 19. století si socialisté mysleli, že jejich nezvratný volební pokrok jednoho dne vyvrcholí v parlamentní většině, která jim dovolí dostat se k moci a uzákonit socialistickou společnost.

Podrobněji viz: Krieger J.: Oxfordský slovník světové politiky, Ottovo nakladatelství s.r.o. Praha 2000

Politická a publicistická angažovanost Hlaváčka plně zaměstnávala, takže zanechal studia práv, na která se po maturitě zapsal, a věnoval se jen žurnalistice. Na gymnáziu byl jeho profesorem František Drtina, který ho představil T.G.Masarykovi⁴ a uvedl do u kruhu realistů⁵ kolem časopis Čas. Masaryk ho zval na schůzky, kde se scházeli prof. Fr. Čáda, Fr. Drtina, D.Foustka, Václav Tille, A.V. Kraus, Cyril Horáček. Hlaváček se seznámil s Janem Herbenem⁶, Emanuelem Vlasákem a dalšími. Jako stálý přispěvatel Času spolupůsobil při založení České strany pokrokové⁷. Hlaváček se podílel na národohospodářské části programu⁸ této strany spolu s Josefem Gruberem, jehož univerzitní přednášky navštěvoval. Protože příjmy v Času existenčně Hlaváčka neuspokojovaly⁹, vzešla na doporučení Albína Bráfa¹⁰ spolupráce

⁴ Tomáš Garigue Masaryk, první československý prezident v letech 1918 – 1935
Podrobněji viz: Soubigou A.: T. G. Masaryk, Paseka Praha Litomyšl 2004

⁵ Realisté, 31. března – 1. dubna 1900 se v Praze konal ustavující sjezd České strany lidové (realistické). Program strany z pera T. G. Masaryka, J. Grubera, C. Horáčka, F. Drtiny se dovozoval Palackého Ideje státu rakouského a hodlal opravovat nedostatky rakouské ústavy a veřejné správy /zavedení všeobecného volebního práva, rovnoprávnost všech národů monarchie za základ přirozeného práva, zeslabení centralismu s posílením národnostně teritoriální autonomie). Byla to strana české inteligence s menším počtem voličů, ale s poměrně značným vlivem. Do října 1903 byl jejím tiskovým orgánem časopis Čas. Podrobněji viz: F. Čapka, Dějiny zemí koruny české v datech, Libri 1999, srovnej s Šolle J. : Století české politiky, Praha 1998

⁶ Jan Herben, český politik, novinář, spisovatel, člen Maffie, 1920 – 1925 senátor za ČSND, 1925 vstoupil do Národní strany práce, za kterou 1927 zvolen do pražského ústředního zastupitelstva a 1928 zvolen do českého zemského zastupitelstva. Od roku 1930 členem národních socialistů. Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, I. díl, Praha 2003

⁷ Česká strana pokroková – realistická strana – viz poznámka č. 4, , která splýnula s částí radikálně pokrokové strany- frakce Aloise Hajna sdružená kolem časopisu Osvěta lidu, na Českou stranu pokrokovou přejmenována 1906, hlavním představitelem strany T.G. Masaryk. Podrobněji viz: Soubigou A., T. G. Masaryk, Paseka Praha Litomyšl 2004

⁹ Podrobněji viz:: Archiv Národního muzea, fond František Hlaváček, karton 12 – Veřejná činnost

¹⁰ Albín Bráf, český ekonom a politik. V roce 1882 se stal prvním profesorem politické ekonomie na české univerzitě v Praze. Významný byl jeho přínos pro otázky měny a samosprávy v moderním státě, autor českého ekonomického názvosloví. Podílel se na vzniku České akademie a Národohospodářského ústavu. Od 90. let byl vůdcem staročeské strany po svém tchánovi F. L. Riegerovi. V letech 1883–1895 poslanec českého sněmu, 1887–1891 předsedící zemského výboru, roku 1905 byl jmenován do panské sněmovny, 1908–1909 a 1911–1912 ministr orby. Veber, Hlaváčka, Vorel, Polívka, Wihoda, Měřinský: Dějiny Rakouska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002, s. 428-433

v národohospodářské části Hlasu národa. Po dvouleté praxi v soukromém bankovním závodě firmy Fischl & Bondy se stal v roce 1898 sekretářem Českého obchodního muzea v Praze, kde redigoval časopis Obchodní listy.

Roku 1899 vstoupil do služeb Obchodní a živnostenské komory v Praze a byl jmenován ředitelem vývozní komorní kanceláře. V časopise Obzor národohospodářský uveřejnil řadu článků, hlavně o hospodářských otázkách slovanských a redigoval pravidelnou vývozní hlídku. Přispíval do hospodářské rubriky Hlasu Národa.

Od roku 1900 spolupracoval s prof. Cyrilem Horáčkem¹¹, dr. Grubrem¹² na vypracování hospodářského programu Realistické strany. Roku 1901 byl vyslán pražskou Obchodní komorou jako její zástupce do ústředny rakouských komor pro přípravu obchodních smluv a zůstal v této funkci do roku 1906. Nadále přispíval českými články, ale také publikoval ve vídeňských novinách, hlavně v Industrie a Neues Wiener Tagblatt.

Josef Gruber¹³ nabídl Hlaváčkovi místo ve vývozní kanceláři Obchodní a živnostenské komory. Její sekretář Rudolf Hotowetz¹⁴ nebyl Hlaváčkovi příliš

¹¹ Cyril Horáček, 9.5.1943, český národohospodář a politik. Profesor národně hospodářský na právnické fakultě UK, v letech 1922–1923 působil jako rektor UK. V roce 1919 ministr financí, pokračovatel v Rašínově finanční politice, odpůrce Englišův. V letech 1918–1920 poslanec, v letech 1920–1925 senátor za agrární stranu, v roce 1920 krátce předseda senátu. Autor dvojdílné Učebnice národohospodářské politiky. Podrobněji viz: Slovník českých dějin, Brno Julius Zirkus 2000

¹² Podrobněji viz: Kramář J.: Diplomová práce – Josef Gruber, , FF UK 2000

¹³ Josef Gruber, český ekonom a publicista, pokračovatel A. Bráfa, profesor univerzity v Praze. Teoretik českého finančního kapitálu, zabýval se též průmyslovou, dopravní a agrární politikou, živnostenským zákonodárstvím a populačními problémy. Podrobněji viz: Vývoj národnostních vztahů v obvodu Obchodní a živnostenské komory v Liberci v 19. století, Praha 2001, Archiv NM – fond F. Hlaváček, karton 13 – OŽK v Praze – přijetí + služební postup

nakloněný pro jeho příslušnost k realistům. Později se tento vztah změnil. Hlaváček sám datoval sovu „realistickou“ minulost jen do roku 1906.

Začátkem nového století vypršely nebo byly vypovězeny rakouské obchodní smlouvy. Ke zpracování nového celního tarifu a přípravu nových smluv sestavila Ústředna rakouských obchodních komor orgán se sídlem ve Vídni. Referát u pražské pobočky vedl Hotowetze k tomu, aby namísto neustálého ježdění do Vídně jmenoval stálého zástupce, který by se účastnil jednání a podával o všem hlášení. Na podzim roku 1901 byl tímto stálým zástupcem jmenován František Hlaváček, který pak působil v této funkci až do počátku roku 1905¹⁵.

Ve Vídni mohl uplatnit i své jazykové znalosti, v nichž byl polyglotem. Hlaváček byl schopen překládat z ruštiny, polštiny, bulharštiny, srbštiny, rumunštiny a samozřejmě němčiny a pozdější italštiny. Ve Vídni získal posléze dobrou pozici a spolupracoval i na četných publikacích Ústředny. Přenášel ve vídeňském Orientverein o možnostech sblížení s balkánskými státy. Jeho zájem o balkánskou problematiku se ovšem datoval již od studentských let. Když chorvatská mládež založila v Praze časopis Hrvatska Miseo,¹⁶ stal se Hlaváček jeho redaktorem a hlavním spolupracovníkem. Po policejním zákazu přepravy tohoto listu přeměnil původní studentskou Miseo na politický časopis Novo Doba, který se stal hlavním orgánem jihoslovanské mládeže chorvatské, srbské a slovinské.

¹⁴Rudolf Hotowetz, český národohospodář. V letech 1903–1917 vedoucí sekretář pražské obchodní komory, 1920–1921 ministr obchodu a živností a ministr zahraničního obchodu, poté předseda a vládní komisař Všeobecného penzijního ústavu. V obchodní politice zastával liberální stanovisko, a dostával se tak do rozporu s ochranářskými požadavky některých průmyslových odvětví. Propagoval hospodářské sblížení podunajských států. Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, I. díl, Praha 2003, Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 2 – Osobní korespondence s R. Hotowetzem

¹⁵ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 13, Publikace k 50. narozeninám Františka Hlaváčka, Hoppe O.: Hlaváčková činnost národohospodářská, Praha 1926,

¹⁶ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 37, Jugoslávský archiv – Hrvatska Miseo, Paulová M.: Hlaváčková činnost mezi Jihoslovany a v Itálii, Praha 1926

Ve Vídni navázal Hlaváček četné kontakty s poslanci na říšské radě. V této době se také blíže seznámil s Karlem Kramářem¹⁷, k jehož straně ho přivedla hlavně Kramářova slovanská politika, v té době plně vyhovující Hlaváčkovu cítění. Redaktoru Slovanského přehledu, dr. Adolfu Černému dodával již v letech 1898 – 1900 drobné zprávy o všech slovanských národech. Přílišné slovanské zaměření státního úředníka neuniklo pozornosti a vídeňské ministerstvo obchodu požádalo pražskou komoru, aby jej odvolala z Ústředny pro „útoky“ na rakouskou obchodní politiku, zejména vůči Srbsku a Bulharsku. Ta ale požadavek odmítla.

Politicky v té době kolem roku 1900 byl Hlaváček po řadu let stoupencem realistické strany, jejímž vůdcem byl prof. Masaryk a prodělal po Masarykově boku četné boje a bouřlivé schůze. Jeho kolegialita s dr. Karlem Kramářem se dále rozvíjela a setrval při ní i za procesu¹⁸ Kramáře a Aloise Rašína¹⁹ a po jejich odsouzení k smrti.

¹⁷ Kramář Karel, český politik a státník, právník, národohospodář a průmyslník. První ministerský předseda ČSR. V roce 1889 vytvořil spolu s T. G. Masarykem a J. Kaizlem první kroužek realistů, v roce 1890 vstoupil do mladočeské strany a na začátku 20. století se stal jejím vůdcem. Od roku 1891 byl poslancem rakouské říšské rady, od roku 1894 českého zemského sněmu. Hlasatel tzv. pozitivní politiky, odmítající český státoprávní radikalismus a směřující k pozvolnému posilování hospodářských, politických a kulturních pozic českého národa i ostatních slovanských národů v rakousko-uherské monarchii. Tvůrce novoslovanství, organizátor všeslovanských sjezdů v Praze 1908 a Sofii 1910. Usiloval o zahraničněpolitické sblížení Rakousko-Uherska s carským Ruskem. Za 1. světové války čelný představitel domácího odboje. Roku 1915 byl zatčen a roku 1916 odsouzen rakousko-uherskou vojenskou justicí k trestu smrti a roku 1917 amnestován. V letech 1918–1919 předseda České státoprávní demokracie, 1918 předseda Národního výboru československého, od listopadu 1918 do července 1919 předseda první vlády ČSR, roku 1919 vedoucí československé delegace na pařížské mírové konferenci. Od 1919 předseda Československé národní demokracie, předseda strany Národního sjednocení a poslanec Národního shromáždění. Podrobněji viz: Lustigová M.: Karel Kramář, první československý premiér, Vyšehrad 2007

¹⁸ 21. 5. 1915 začala vlna zatýkání části české politické reprezentace v čele s Karlem Kramářem a starostou Sokola Josefem Scheinerem., posléze byl zatčen i Alois Rašín, Viktor Dyk a ost. Do července 1916 probíhal monstrproces, ve kterém byli Kramář, Rašín, redaktor Národních listů Čevinka a úředník zamazal odsouzení k trestu smrti. Trest nebyl vykonán, 2. července 1917 v rámci širší amnestie byli novým císařem Karlem I. amnestováni. Podrobněji viz: Lustigová M.: Karel Kramář, první československý premiér, Vyšehrad 2007, Sís V.: Dr. Karel Kramář: Vůdce národa, život-dílo-práce, Praha 1936

¹⁹ Alois Rašín, †18.2.1923, český politik, národohospodář a publicista, povoláním právník, advokát v Praze. V 90. letech 19. století jeden z vůdců pokrokového hnutí, v roce 1893 odsouzen v procesu s Omladinou ke dvěma letům vězení. V roce 1899 spoluzakladatel Státoprávně radikální strany, s níž se však záhy rozešel. Od roku 1907 člen a posléze jeden z hlavních činitelů mladočeské strany, od roku 1911 poslanec vídeňské říšské rady. Za první světové války patřil k vůdčím představitelům domácího odboje Maffie. V roce 1915 byl zatčen

Do té doby spadají také styky Hlaváčka s poslanci Ukrajinské radikální strany Okunevským a Jarosevyčem, s polskými sociálními demokraty Daszyńskim a Rygierem, s poslancem polské malorolnické strany Tetmajerem.

Po návratu do Prahy koncem roku 1905 byl Hlaváček pražskou komorou stále vyslán na cesty po slovanských zemích, nejvíce do Srbska, Bulharska a tehdejšího ruského Polska, ale i do Německa, Itálie, Belgie, Rumunska.

Ve Vídni se seznámil s vídeňskou Češkou Boženou Mladějovskou a v roce 1906 se s ní oženil. Oddával je ve Svatoštěpánském chrámu Josef Vlasák, pozdější velmistr křížovnického řádu, který na Hlaváčkovu prosbu vykonal obřad v češtině, první svého druhu, který vyvolal mezi vídeňskými Čechy senzaci.

Zčásti do vídeňského Hlaváčkov období, ale hlavně po návratu do Prahy, se datuje Hlaváčková účast a podíl na různých obchodních a živnostenských akcích, a to hlavně ve vývozní a celní kanceláři Obchodní komory.

V roce 1906 byl vyslán pražskou Obchodní a živnostenskou komorou na Mezinárodní výstavu do Milána. V italském prostředí navázal známosti, které mu byly později, za první světové války, velice užitečné. V Miláně strávil tři měsíce, zařizoval obslánu této výstavy výrobky českého průmyslu a zastupoval pražskou Obchodní a živnostenskou komoru na Mezinárodním kongresu obchodních komor. Jeho zakročení na tomto kongresu přispělo spolu s dalšími zásahy pražské Obchodní komory ve

a následovně v roce 1916 odsouzen rakouským vojenským soudem (spolu s K. Kramářem) k trestu smrti, avšak v roce 1917 byl amnestován. V roce 1918 byl členem Národního výboru Československa a hlavním organizátorem převratu 28. října 1918. Od roku 1918 vedoucí představitel Československé národní demokracie, poslanec. V letech 1918–1919 a od roku 1922 ministr financí. Měl významný podíl na tvorbě československé měny. Byl zastáncem deflační měnové politiky, mluvčí skupiny československého finančního kapitálu kolem Živnobanky. 5.1.1923 byl smrtelně zraněn při atentátu, který na něho spáchal anarchista J. Šoupal
Podrobněji viz: Šetřilová J : Alois Rašín, dramatický život českého politika, Argo 1997 , Rašín L.: Paměti Dr. Aloise Rašína z otcových zápisků, Brno, Bonus A, 1994

Stálém výboru těchto kongresů k tomu, že kongres pro rok 1908 se konal v Praze a to u příležitosti Jubilejní výstavy, jejímž byl Hlaváček sekretářem²⁰.

Své funkce využil tehdy k propagaci českého vývozu a k organizování zahraničních výprav na tuto výstavu.

Díky svým zkušenostem byl obchodní komorou jako její delegát vyslán do rakouské Ústředny obchodních komor pro přípravu obchodní smluv, pak na mezinárodní kongresy obchodních komor. Tento čin způsobil velkou žárlivost Vídně, jež tento kongres chtěla strhnout pro sebe, ale kterou Hlaváček porazil.

Téhož roku zajel několikrát do tehdejšího ruského Polska, kde následkem utiskování Poláků sídlících v německém záboru vzniklo hnutí „polského obchodnictva“ pro bojkot říšskoněmeckých výrobků. Hlaváček spolupracoval s Poláky v nahrazování německých výrobků českými. V tomto směru měl významné úspěchy.²¹

Po anexi Bosny a Hercegoviny²² Rakousko-Uherskem v roce 1908 zesílil zápas mezi oběma částmi monarchie o politický a hospodářský vliv v této oblasti. V roce 1909 bylo rozhodnuto konat výpravu rakousko-uherských obchodních komor do Bosny a Hercegoviny. České hospodářské kruhy chtěly podle Hlaváčka využít příležitosti .

²⁰ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 16 – Výstavy, kongresy – Program Jubilejní výstavy v Praze 1908, Program III. Mezinárodního kongresu obchodních komor v Praze 1908

²¹ Podrobněji viz: tamtéž

²² Tzv. Bosenská krize, která vypukla po rakousko-uherské anexi Bosny a Hercegoviny 6. 10.1908. Rakousko-Uhersko okupovalo tureckou provincii Bosnu a Hercegovinu od roku 1878, ale po mladoturecké revoluci hrozilo, že oblast již částečně integrovanou do monarchie bude požadovat Osmanská říše zpět. Rusí souhlas s anexí byl získán Buchlovickou dohodou ze září 1908, nicméně rakouský ministr zahraničí Aehrenthal neinformoval svého partnera o načasování akce. Izvolskému se nadto nepodařilo získat souhlas západních velmocí se změnou režimu Úžin, ruskou částí buchlovické dohody. Ruský ministr zahraničí se proto postavil za Srbsko, jež se dožadovalo kompenzací za rakouskou akci a chystalo se k válce. Rakousko podporované Německem myšlenky teritoriálních ústupků Srbsku jednoznačně odmítlo. Srbskému patronovi, Rusku, dosud oslabeného porážkou v rusko-japonské válce, se nepodařilo získat podporu Velké Británie či Francie, a samo se ke konfrontaci neodhodlalo. 21.3.1909 Německo doručilo Rusku nótu, a by bez výhrad uznalo anexi a přestalo podporovat Srbsko. Díky německému ultimátu mohlo i k ruské úlově skončit několik měsíců trvající napětí. Krize znamenala definitivní konec na rusko-rakouskou spolupráci, rovněž Srbsko nehodlalo na své ponížení zapomenout. Krize je často chápána jako předehra První světové války, když v ní lze sledovat paralely s červencovou krizí 1914.

Podrobněji viz: Pečenka M., Luňák P. a kolektiv, Encyklopedie moderní historie, Libri Praha 1999

Komory s českou většinou účastí byly pouze tři, a to Praha, Plzeň, České Budějovice, proti devíti komorám ovládaným Němci, Cheb, Brno, Liberec, Olomouc a Opava, ty měly německou správu. Hlaváček byl vyslán na podzim roku 1909, aby předem připravil půdu, projel místa, kde se měli zástupci sejít. Jazykové znalosti se tu ukázaly jako vstupní brána – většina bosenských pohlavárů neznala německy a kromě Hlaváčka navíc i jiní Češi znali jihoslovanské jazyky. Hlaváček navázal kontakty se Srby, Chorvaty i muslimy, spřátelil se s zástupci v obchodní komoře v Sarajevu.

V téže době organizoval účast českých obchodníků a průmyslníků na výstavě v polské Čenstochové. Důsledkem bylo povznesení obchodních styků s ruským Polskem, kam byl i nadále komorou vyslán.

Podařilo se mu zajistit, že v hojné míře byly dosavadní nákupní prameny nahrazeny odebíráním českých výrobků. Zdar polské výpravy byl takový, že po návratu Hlaváček založil v Praze česko-polský klub. Jako jednatel komitétu, za tím účelem ustaveného, vedl Hlaváček v roce 1910 výpravu českých obchodníků a průmyslníků do Bosny a Hercegoviny, která měla velký úspěch²³.

V roce 1911 následovala výstava českých hospodářských strojů v Sofii, kterou pořádal jako jednatel výstavního komitétu. Od té doby jezdil z příkazu komory i několikrát ročně do Srbska, Bulharska a na občasnou návštěvu Rumunska, kde se mu podařilo docílit hlavně státní dodávky pro český průmysl. Některé z těchto dodávek a trvalé zvýšení exportu souvisely se zakládáním cukrovarů v Srbsku a Bulharsku českým kapitálem²⁴. O jejich povolení se vedl v obou státech těžký boj s kapitálem jiných zemí. Hlaváčkovy rozsáhlé kontakty s rozhodujícími kruhy

²³ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 16 – Výstavy, kongresy – programy, Výstava hospodářských strojů v Sofii 1911 - program

²⁴ Podrobněji viz: tamtéž

příspěly k českému vítězství. V této činnosti pokračoval Hlaváček i za balkánské války²⁵, kdy sjednal pro český průmysl velké objednávky vojenské obuvi a výstroje, lékařských potřeb, automobilů a železničních vagonů.

Kromě lékařů a válečných zpravodajů byl asi jediným Čechem, kterému bylo umožněno zajet i do území nově dobytých na Turecku.²⁶ Důsledkem bylo rozšíření hospodářských kontaktů s těmito zeměmi, proti kterým vedl zápas říšskoněmecký konzul v Bělehradě baron Schlieben. Pražská obchodní komora podala na základě Hlaváčkových materiálů stížnost k rakouské vládě s požadavkem, aby byl Schlieben za nelояální postoj vůči rakouskému exportu odvolán. Rakouská vláda tohoto odvolání u říšskoněmecké vlády skutečně dosáhla.²⁷

Ještě před vypuknutím bulharsko-srbského konfliktu se pokusil zasáhnout i do „vysoké“ politiky. Zprostředkoval jednání mezi oběma vládami svými intervencemi u premiérů Gešova a Pašiče. Ti se ovšem nedohodli, ačkoliv se k jednání sešli.

Před vypuknutím první světové války vyjednával Hlaváček další dvě akce. Půjčku srbskému státu ve výši třiceti devíti milionů předválečných rakousko-uherských korun od českých bank ve spojení s vídeňskými, z níž se mělo upotřebit 80% jediné k velkým českým dodávkám do Srbska. Dále jednal o financování zamýšlené

²⁵ Konflikty mezi balkánskými státy v letech 1912 -1913. První balkánská válka 8.10. 1912 -30.5.1913 byla veden koalici balkánských států – Balkánská liga –Bulharsko, Černá Hora, Řecko a Srbsko proti Osmanské říši s cílem rozšíření území jednotlivých národních států. Válku zahájila Černá Hora a během deseti dnů se k ní připojily ostatní státy Balkánské ligy. Osmanská říše byla poražena a ztratila všechny své evropské državy s výjimkou území okolo Istanbulu.

Ve druhé balkánské válce 30.6. – 10.8. 1913 proti sobě stály na jedné stran Bulharsko a na druhé Řecko, Černá Hora, Srbsku, Rumunsko a posléze i Turecko. Válka začala bulharským útokem na srbskou hranici a bulharským cílem bylo porazit nejsilnějšího protivníka dříve, než mu jeho spojenci přijdou na pomoc. Bulharsko bylo poraženo ostatní státy získaly nová území na úkor Bulharska.

Podrobněji viz: Pečenka M., Luňák P. a kolektiv : Encyklopedie moderní historie, Libri, Praha 1999

²⁶ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 14 – korespondence Františka Hlaváčka s Rudolfem Hotowetzem, Hoppe F.: Hlaváčková činnost národohospodářská, Praha 1926

²⁷ Podrobněji viz: tamtéž

černohorské státní banky českým kapitálem. Obě akce byly téměř hotové, v dokončení zabránilo vypuknutí války.²⁸

Za první světové války²⁹ působil Hlaváček aktivně na protirakouské straně. Byl nasazen jako adjutant batalionu pražských domobranců do Komárna, kde s českými důstojníky připravovali pomoc Rusům. Naděje na to padly po porážce u Gorlice³⁰. Scházel se s chorvatskými a srbskými poslanci, delegáty chorvatského sněmu, kteří ho navštěvovali v Komárně a on za nimi dvakrát zajel do Budapešti.

Odchodu na srbskou frontu na podzim roku 1915 se Hlaváčková posádka vyhnula tím, že s pomocí lékaře batalionu uměle vyvolali dysenterii. Jako rakouský důstojník byl nicméně převelen na italskou frontu.

Ačkoli mohl být Hlaváček obchodní komorou povolán zpět, šel dobrovolně do rakouské armády, aby se dostal na frontu a odtud přeběhl k některé dohodové armádě. Než se tato věc podařila, šel ještě svědčit, již jako rakouský důstojník, na proces³¹ proti dr. Kramářovi a Rašínovi před vojenským soudem ve Vídni ve prospěch zmíněných vůdců.

Dr. Kramář často vyličoval veřejně nadšenými slovy statečnost, s jakou se Hlaváček choval před vojenským soudem³².

²⁸ Podrobněji viz: tamtéž

²⁹ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 6 – Deníkové záznamy F. Hlaváčka z doby První světové války

³⁰ Bitva První světové války 1. – 3. 5. 1915, kde prolomila německá 11. armáda linie ruského Jihozápadního frontu, zahájila rychlý postup do Haliče, obsadila 3.6. Přemyšl a 22.6. Lvov. Podrobněji viz: Šedivý I.: Češi, české země a velká válka 1914 – 1918, Praha 2001

³¹ 21. 5. 1915 došlo k zatýkání části české politické reprezentace, zahájené zatčením Karla Kramáře a starosty Sokola Josefa Scheinera, dále byli zatčeni např. Alois Rašín, Viktor Dyk. Do července 1916 probíhal monstrproces, ve kterém byli Kramář, Rašín, redaktor Národních listů Červinka a úředník Zamazal odsouzeni k trestu smrti. Trest nebyl vykonán, 2. července 1917 v rámci širší amnestie byli novým císařem Karlem I. amnestováni.

Podrobněji viz: Lustigová M.: Karel Kramář, první československý premiér, Vyšehrad 2007

Hlaváček vstoupil jako jeden z prvních Čechů do italského vojska a na frontě se zúčastnil dvou velkých bitev a také byl jako první Čech vyznamenán italským válečným křížem.

Poté Hlaváček pracoval pro československou věc v Itálii politicky, a to s velkým úspěchem. Uveřejňoval v italských listech stovky článků, získal z českých zajatců pro myšlenku československé samostatnosti a utvoření československé legie mnoho dobrovolníků. Mezi významné patřilo seznámení s Benitem Mussolinim³³ a většinou italské sněmovny a senátu. Byl jedním z iniciátorů a spoluvůdců kongresu potlačených národů Rakousko-Uherska, konaného v dubnu 1918 v Římě, který měl velký význam pro věc československé samostatnosti a vítězství této myšlenky v Itálii. Přitom pracoval propagačně mezi československými zajatci, které navštěvoval v táborech, což předtím na výjimky nebylo povoleno žádnému českému činiteli.³⁴ Tak se mu spolu s vojákem Janem Čapkem podařilo, z většiny zajatců utvořit mohutný dobrovolnický sbor pro budoucí československou armádu v Itálii. Tyto úspěchy usnadnily, po Štefánikově³⁵ příchodu do Itálie, snadnější přístup k italskému ministru

³² Podrobněji viz: tamtéž

³³ Benito Mussolini, zakladatel a vůdce italských fašistů a první úspěšný fašistický diktátor v Evropě, zastával v letech 1922 – 1943 funkci italského ministerského předsedy. Zahájil politickou kariéru jako revoluční socialista, který se postavil na stranu opozice vůči italské koloniální válce proti Libyi 1911.. Neměl jasně vyhraněný program, ve skutečnosti pokračoval v práci na projektech a politických cílech, které byly iniciovány jeho liberální předchůdci. Mussoliniho fatální chybou byl jednak rozhod s italskou tradiční úlohou jako vyrovnávací síly mezi bloky a pak souhlas s vytvoření osy Berlín – Řím 1936 s nacistickým Německem i později, v květnu 1939 uzavření německo-italské vojenské aliance, tzv. Ocelového Paktu. Odsouzen polním soudem k trestu smrti a tělo pověšeno a veřejně vystavěno v Miláně 28. dubna 1945

Podrobněji viz: Pasák T.: Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace, Praha 1999

³⁴ Podrobněji viz: Archiv NM, fond. F. Hlaváček, karton 17 – Italský archiv – Zprávy o činnosti Františka Hlaváčka v Itálii, Paulová M.: Hlaváčková činnost mezi Jihoslovany a v Itálii, Praha 1926

³⁵ Milan Rastislav Štefánik, slovenský politik, diplomat, astronom; generál francouzské armády, za 1. světové války jeden z vedoucích představitelů československého zahraničního odboje, orientovaného na západní dohodové mocnosti. V r. 1904 odešel do Francie, kde v letech 1906–08 pracoval u společnosti montblankských hvězdáren. Od roku 1908 ve službách francouzských úřadů; r. 1912 získal francouzské státní občanství a r. 1915 vstoupil do francouzské armády, ve které plnil tajné úkoly francouzského ministerstva války. Od roku 1915 spolupracovníkem T. G. Masaryka a E. Beneše, se kterými zakládal Československou národní radu v Paříži; později jejím místopředsedou. Organizátor

zahraničí Sonnimu³⁶ a československá italská legie se stala realitou, na čemž Hlaváčkoví příslušel lví podíl. Proto byl italskými legionáři uznáván jako vůdce a ctěn.

V italských archivech tajné vojenské služby se nachází jméno nadporučíka Testolini³⁷, který pomohl hlavnímu štábu italské armády vypracovat operační plán akce, zakončené porážkou rakouských pozic na horské pláni Bainsici. V odůvodnění na vyznamenání italským válečným křížem se hovoří o jeho přímé bojové operaci v pásmu, zasypaném střelbou, za účelem získat důležité zprávy o pohybech rakouské armády³⁸.

Po porážce u Caporetta³⁹ uveřejnil 31.10. 1917 Hlaváček proklamaci⁴⁰, že caporettská katastrofa měla za následek vzplanutí touhy pomoci Itálii a vyzval, aby se této pomoci dostalo oficiálního stvrzení uznáním československého dobrovolnického vojska, uznání československé samostatnosti a smíru s Jihoslovany.

československých legií v Rusku, Itálii a USA. Od roku 1918 ministr vojenství ČSR. Zahynul při leteckém neštěstí v květnu 1919.

Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl I., kapitola 1, Praha Libri 2003

³⁶ Sonino Giorgio Sidney baron, †24.11.1922, italský ministr zahraničí

Podrobněji viz: Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 17 – Zprávy o činnosti Františka Hlaváčka v Itálii

³⁷ Válečné krycí jméno F. Hlaváčka, podrobněji viz: tamtéž

³⁸ Podrobněji viz: tamtéž

³⁹ Bitva První světové války. Po neúspěšné 11. italské ofenzivě na Soči z 19. 8. – 18.9.1917 přešla do ofenzivy německo rakouská vojska, jejichž útok směřoval do týlu italských vojsk na Soči. Italové byli zachvázeni panikou a dali se na panický ústup. Německo-rakouská vojska postoupila o 70-110 km k řece Piavě. Italové ztratili 135 tisíc padlých a raněných a 300 tisíc zajatců. Na italskou frontu musely být přesunuty britské a francouzské jednotky. Katastrofa u Caporetta způsobila pád italské vlády, do jejíhož čela byl poté povolán Vittorio Emanuele Orlando.

Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 19 – Caporetto – korespondence, Korespondence Františka Hlaváčka s čl. diplomaty v Itálii (např. Vojtěch Mastný), Šedivý I.: Češi, české země a velká válka 1914 – 1918, Praha 2001

⁴⁰ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 19, Rybka F.: Hlaváček v československém odboji italském, Praha 1926, karton 9 – Soubor článků F. Hlaváčka o italských legiích – Odpor českého a slovenského národa, V našem zahraničním boji za samostatnost

Následoval Římský kongres potlačených národů dne 8. dubna 1918.⁴¹ Hlaváček byl jediným neitalským členem přípravného výboru kongresu. Práce tohoto komitétu a československá politická práce v Itálii se zasloužily o opětné sblížení italských představitelů s jihoslovanskými, což umožnilo obnovení činnosti jihoslovanské zahraniční organizace „Jugoslavenski Odbor“, obdobě československé Národní rady zahraniční v Itálii, kterou museli Jihoslované opustit pro odpor k politice Sonina.

Po prvním zájezdu Edvarda Beneše do Itálie byla počátkem roku 1917 zřízena v Římě Česká kancelář, kterou spravoval ing. Veselý s pomocí Františka Hlaváčka. Obtížné bylo zejména navazování styků s českými zajatci v táborech Santa Maria a Padula, kde byli soustředěni. Tam za vedení Jana Čapka vytvořili několikatisícovou organizaci⁴², Československý dobrovolnický sbor. Po druhém zájezdu Beneše koncem září 1917 byl do čela reorganizované Kanceláře Československé národní rady pro Itálii postaven právě František Hlaváček.

Když v únoru 1918 přijel do Itálie M.R. Štefánik, byla půda pro uznání autonomní československé armády – italských legií, již připravena. Smlouvou, kterou podepsal 21. dubna 1918, byly italské legie oficiálně povoleny včetně požadavku československé samostatnosti. Štefánik uznával Hlaváčkovy zásluhy, nicméně došlo mezi oběma muži k neshodám. V okamžiku, kdy byla československá armáda povolena, byl Hlaváček odvolán z vedoucího místa a proti své vůli poslán do Paříže.⁴³

Vytýkalo se mu, že svémocně svolil počátkem roku 1918 k formování tzv. pracovních

⁴¹ Podrobněji viz: Archiv NM, fond. F. Hlaváček, karton 37, Paulová M.: Hlaváčková činnost mezi Jihoslovany a v Itálii, Praha 1926

⁴² Podrobněji viz: Podrobněji viz: Archiv NM, fond. F. Hlaváček, , karton 9 – Soubor článků F. Hlaváčka o italských legiích – Odpor českého a slovenského národa, V našem zahraničním boji za samostatnost, Rybka F.: Hlaváček v československém odboji italském, Praha 1926,

⁴³ Podrobněji viz: tamtéž

praporů, oponoval, že to již bylo dohodnuto Edvardem Benešem. Nadto se rozcházel se Štefánikem v názorech na roli sibiřských legií.

V Národní radě československé v Paříži⁴⁴ pokračoval Hlaváček v činnosti od léta 1918, redigoval Samostatnost a vedl hospodářský odbor Národní rady. Tam také zůstal po válce a to jako předseda zásobovací československé komise, kterou tam vyslala československá vláda.

Hlaváček dále pracoval v Paříži jako zakládající člen pařížského Sokola, místopředseda francouzsko-československé obchodní komory, československý delegát v mezinárodní obchodní komoře, spoluzakladatel Slovanského komitétu v Paříži a ost.⁴⁵ Za své zásluhy byl vyznamenán prezidentem francouzské republiky rytířským řádem čestné legie.

Vznik Československa a František Hlaváček po převratu v roce 1918

Po převratu byl František Hlaváček vyslán již v lednu 1919 československou vládou do Paříže jako předseda Zásobovací československé komise⁴⁶. V této funkci vyjednával se spojeneckými vládami a jejich příslušnými hospodářskými orgány v Paříži, zejména pak s pozdějším americkým prezidentem Hooverem⁴⁷ a docílil velké dodávky potravin pro Československo zejména rýže, finančně krytých

⁴⁴ Předsedou Národní rady byl Masaryk a jeho oficiálním zástupcem do té doby byl v Itálii F. Hlaváček. Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 30 – Česká kolonie v Paříži, Projevy F. Hlaváčka v rámci čs. kolonie v Paříži

⁴⁵ Viz Národní listy 25. 10. 1929, článek ke kandidatuře F. Hlaváčka do PS PČSR

⁴⁶ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 33 – Zpráva o činnosti Mise ministerstva pro zásobování, karon 30 – komise pro zásobování – Hlavní exposé ve věci dodávek potravin a výživy republiky

⁴⁷ Hoover Herbert Clark, prezident Spojených států amerických 1928 – 1932. Ministrem obchodu USA 1921 -1928. Za První světové války vzbudil pozornost poprvé jako ředitel pomocných operací pro Belgii a pak Sovětský svaz za občanské války v Rusku. Podrobněji viz: Krieger J.: Oxfordský slovník světové politiky, Ottovo nakladatelství, Praha 2000

kompenzačními dodávkami českého cukru do Francie. Poté zůstal v Paříži ve funkci bankovního ředitele a pracoval opětovně hospodářsky ve francouzsko-československé obchodní komoře, když byl zvolen místopředsedou. Zároveň byl předsedou Československé kolonie ve Francii a spoluzakladatelem Slovanského výboru v Paříži, stejně jako byl jmenován stálým zástupcem československého komitétu pro Mezinárodní obchodní komoru a ve výboru této komory.

Zvláště důležité bylo jeho zakročení ve finančním výboru Mezinárodní komory⁴⁸, jejíž schůze se konala v Londýně a kde byla akceptována jeho rezoluce zdůrazňující hospodářskou konsolidaci Československa v takové míře, aby zasluhovala bez obavy poskytování zahraničních půjček. Hlaváček se účastnil také jako jeden ze zástupců Československa kongresu Mezinárodní Obchodní komory v Bruselu roku 1925.

Téhož roku byl dále přítomen jako člen poroty pro oddělení kovů na Mezinárodní výstavě dekorativního umění v Paříži, kde zprostředkoval obslání výstavy výrobků českého průmyslu a ukázek dekorativního umění. V letech 1922 – 1923 František Hlaváček vydával a redigoval měsíčník Paris-Prague.

Za zásluhy o veškerou tuto činnost byl Hlaváček 26. ledna 1926 vyznamenán řádem Rytíře čestné legie⁴⁹.

⁴⁸ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 33 - Spisek k 50. narozeninám Františka Hlaváčka, Praha 1926

⁴⁹ Podrobněji viz: tamtéž

2. František Hlaváček jako generální tajemník a sekretariát ČSND

Do funkce generálního tajemníka neboli odpovědného šéfa sekretariátu byl František Hlaváček jmenován v roce 1925.

Jeho funkce⁵⁰ zahrnovala referát politické a pracovní dispozice pro všechny tajemníky a konceptní síly. Jako odpovědná osoba podával Hlaváček návrhy na přijímání a propouštění všech zaměstnanců strany, návrhy na úpravu odměn, dovolené apod. Jeho funkce se slučovala s funkcí odpovědného tajemníka Ústředního výkonného výboru.

Přidělené organizační síly se dělily na inspektora, který měl dohled nad administrativní činností organizací, revidoval členské seznamy, zjišťoval platební schopnosti jednotlivých členů. Dále prováděl časové akce podle dispozic Ústředního výkonného výboru a ústřední komise.

Za svou činnost odpovídal předsednictvu Ústředního výkonného výboru strany přímo nebo referentů příslušných komisí.

Další odpovědná osoba byl redaktor⁵¹. K dispozici generálního tajemníka byl při vyřizování drobné agendy. Pořádal přehled tiskového polemického materiálu a budoval postupnou organizaci stranické korespondence, četl většinu stranické pošty, kontroloval vyřízení podání pošty, nahlížel do archivu strany a členské evidence, kontroloval personální seznamy a přehled exponovaných straníků. V nepřítomnosti generálního tajemníka jej zastupoval.

⁵⁰ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 76 - Organizační plán ČSND

⁵¹ Podrobněji viz: tamtéž

Ústřední organizační tajemník⁵² prováděl veškerou organizační činnost strany. Byl tajemníkem ústřední organizační komise a komise pro část Čechy. Dohlížel na činnosti krajských a odborných sekretariátů a měl na starosti agitaci při šíření tisku.

Ústřední samosprávný tajemník⁵³ dohlížel na záležitosti samosprávy, technickou dispozici strany, a volební statistiku. Pod sebou měl ústředního tiskového tajemníka, který vykonával dohled nad odborným tiskem. Ústřední samosprávní tajemník byl povoláním právník, poskytoval právní porady členům a podával interview u centrálních úřadů.

Tajemník⁵⁴ obstarával jednací protokol a potřební index k přehledu. Opatřoval zprávy ze strany pro denní tisk. Vedl seznam řečníků a zajišťoval referenty pro schůze, sjednával přesné propozice.

Správní organizace ČSND byla rozdělena na župy. Župního tajemníka přijímal a ustanovoval zemský výkonný výbor nebo ústřední výbor. Přidělení se dělo po dohodě s župním výkonným výborem. Byl tedy úředníkem zemského výkonného výboru, jeho usnesení, příkazy bylo povinno plnit, byl zodpovědný za svou činnost.

Hlaváček často intervenoval u župního výkonného výboru, který dohlížel na svého župního tajemníka. Tento výbor se usnášel o taktice při provádění usnesení ústředního a zemského výkonného výboru. Župní výkonný výbor určoval organizační a agitační program podle zásad schválených zemskou organizační komisí⁵⁵ a župní tajemník byl zodpovědný za provádění takových usnesení. Dále tajemník připravoval pro schůze

⁵² Podrobněji viz: tamtéž

⁵³ Podrobněji viz: tamtéž

⁵⁴ Podrobněji viz: tamtéž

⁵⁵ Podrobněji viz: tamtéž

župního výkonného výboru zprávy o činnosti organizací strany okresních a místních, předsednictva a pořizoval protokol došlých a odeslaných spisů k evidování.

Župní tajemník byl členem župního výkonného výboru předsednictva a měl morální povinnosti hájit vždy stanovisko ústředního i zemského výkonného výboru, při tom postupovat vždy takticky a rozvážně a vyrovnávat osobní spory.

Hlaváček přijímal a stanovoval služební podmínky pro župní výkonný výbor, posuzoval odbornost tajemníků po dohodě se župním výkonným výborem a ústředím příslušného odboru. Všechny přidělené síly byly jak župnímu, tak generálnímu tajemníkovi podřízeny. Župní tajemník jim přiděloval práci, na jejich činnost dohlížel a zodpovídal. Vzniklé spory v kanceláři posuzoval župní výkonný výbor, župní tajemník se mohl ovšem odvolat k ústřednímu výkonnému výboru, který definitivně rozhodl. Župní tajemník byl povinen do 25. každého měsíce zaslat ústřednímu výkonnému výboru vyúčtování cestovních výloh, evidované dvěma členy předsednictva župního výkonného výboru. Generální tajemník měl právo na kontrolu. Nedošlo-li vyúčtování do dané doby, poukázal ústřední pokladník cestovné až na nadcházející měsíc. Župní tajemník musel každého 15. a posledního dne v měsíci podat pro příští měsíc definitivní organizační plán generálnímu tajemníkovi. K tomu náležely zájezdy tajemníků do jednotlivých míst, schůze obsazené vlastními referenty ze župy, schůze obsazené referenty z ústředí a mimo ústředí vůbec. Generálnímu tajemníkovi byl povinen podávat zprávy, jak přihlížel k plánovitému ožívání okresní organizace, získávání nových organizací, získávání důvěrníků v místech, kde Národní demokracie dosud nezakotvila. V evidenci musel mít pro přehled generálního tajemníka složku živnostenské, úřednické, dělnické, ženské komise⁵⁶ a Mladé

⁵⁶ Jestli se v daném místě nacházela.

generace.⁵⁷ O výsledku svých zájezdů podával zprávy generálnímu tajemníkovi spolu s ústředním vedením sekretariátu a dodával organizační plán.

Důvěrník sekretariátu⁵⁸ měl za úkol sledovat akcie jiných politických stran, čelit jim jak na schůzích, tak i v agitaci, navrhnout okresním organizacím vhodná protiopatření. O své činnosti, svých zkušenostech a poznatcích podával důvěrník sekretariátu správu aspoň jednou týdně, podle potřeby ovšem co nejčastěji. Důvěrník byl jmenován na dobu neurčitou. Výkonný výbor mohl jmenování kdykoli zrušit, stejně tak se mohl důvěrník své funkce kdykoliv vzdát⁵⁹

Župní tajemník nesměl bez výslovného souhlasu zemského výkonného výboru přijmout žádnou funkci veřejnou ani se zúčastnit činnosti výdělečného podniku. O případných problémech týkajících se dané záležitosti diskutoval s generálním tajemníkem.⁶⁰

Zprávy župních tajemníků generálnímu tajemníkovi Františkovi Hlaváčkovi o stavu strany v župách v Čechách a na Moravě počátkem roku 1925 měly podobný charakter slučující se s tiskem své doby. Narážely na otázku parlamentarismu, v němž se „poslanci stali hlasovacím materiálem“ a který „pocit’oval nesnáze mladého parlamentarismu.“⁶¹

⁵⁷ Jestli se v daném místě nacházela.

⁵⁸ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 76 - Organizační plán ČSND

⁵⁹ Podrobněji viz tamtéž

⁶⁰ Podrobněji viz: tamtéž

⁶¹ Podrobněji viz: Národní listy, 17. ledna 1925, Otázka Parlamentarismu

Zprávy župních tajemníků upozorňovaly, jak místní organizace komparovaly současný parlamentární stav se stavem v Rusku, Itálii, ve Španělsku, kde režimy suspendovaly parlament, poslaly jej domů a zavedly vládu absolutismu nebo „tyranie“.⁶²

Čas pokračujícího podzimního zasedání Národního shromáždění ČSR⁶³ byl ukončen 21. 3. 1925 zdoluhavou prací a schválením nejvýznamnějších zákonů jako zákona o sociálním pojištění až po poslední, zákona o úpravě svátků.

Československá národní demokracie měla zastoupení jak ve Sněmovně, tak v Senátu. Poměr sněmovny k senátu bylo nutno posuzovat politicky. Poslanecká sněmovna se od svého zahájení zmítala v prudkých národnostních i politických bojích a její činnost byla od počátku ochromena tak, že vznikaly návrhy na její změnu. Senát naproti tomu, už svým polovičním složením, byl ve výhodnější pozici. Menší počet senátorů proti poslancům znamenal prakticky i menší počet klubů, zjednodušení nejen politických skupin, ale i parlamentní techniky samé. Osvětluje to např. vývoj instituce klubovních předsedů v senátě a ve sněmovně poslanců, které od úřednické vlády⁶⁴ ve sněmovně nezůstaly, zatímco v senátě přetrvaly. Funkce senátu nespočívala pouze v technické korektuře osnov přijatých ve sněmovně, ale také v politické korektuře, byl-li senát schopen od počátku svého volebního období, díky svému osobnímu složení, udržet úroveň parlamentarismu. Technicky bylo těžké přesunout část sněmovních prací do senátu. Otázka senátu byla často kritizována jako „úschovny pro vysloužilé – zasloužilé politiky“.

⁶² Viz Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 – Korespondence sekretariátu generálního tajemníka 1925

⁶³ Zasedalo od podzimu 1924 do 21. března 1925, kdy byli poslanci posláni na krátké prázdniny do 31. března

⁶⁴ Úřednická vláda Jana Černého, 15.9. 1920 – 26.9. 1921

Z dopisů župních tajemníků F. Hlaváčkovi se dovídáme, že smysl senátu by měl být vyvinutější než kteréhokoliv jiného sboru a měly by odpadnout osobní pohnutky. Od senátu „máme právo požadovat potřebnou úměrnost a sebekázeň⁶⁵ v první řadě k sobě.“

K rutinní práci F. Hlaváčka patřila rozsáhlá korespondence všem organizacím strany. V dopise z 16. července 1925⁶⁶ zasláným předsednictvu Všeúřednického výboru např. Hlaváček projednával nutnou reorganizaci úřednického sekretariátu ČSND. Dopis byl zaslán z brněnské pobočky ČSND. Brněnský výbor žádal Hlaváčka, aby dle slibu z roku 1924 přidělila do úřednického sekretariátu druhého celodenního tajemníka., celodenní písařku na stroji a navíc další administrativní sílu, která by vykonávala jiné práce pro ostatní sekretariát jen tehdy, když by pro ni práce v úřednickém sekretariátu vyzbyla. Důvodem k tomu byl nedostatek času jednoho tajemníka, který by působil a tím organizoval soukromé úřednictvo.

Obdobně vyznívá dopis Františka Hlaváčka blíže neuvedenému sekčnímu šéfovi datovaný 1. června 1925.⁶⁷ Zde se jednalo o stoupenci ČSND v Kolíně.

Kolínskou okresní politickou správou byla udělena panu Václavu Vackovi, hoteliérovi v Kolíně, hotelová koncese. Proslechlo se, že pan Vacek chtěl svůj dům adaptovat v moderní hotel, kterého „bylo v Kolíně po všech stránkách odůvodněně potřeba, zejména přírůstkem obyvatelstva a nedostatkem volných pokojů pro cizince...“⁶⁸

Tímto začal na pana Vacka zjevný hon... Z počátku to byly osobní zaujatosti, které

⁶⁵ Viz Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 – Dopisy župních tajemníků 1925

⁶⁶ Podrobněji viz: tamtéž

⁶⁷ Podrobněji viz: tamtéž

⁶⁸ Citace F. Hlaváčka v dopise sekčnímu šéfovi, Archiv NM, tamtéž

později přerostly v politické. Na kolínském okresní politické správě bylo intervenováno poslanci, „našimi politickými odpůrci“⁶⁹, aby adaptace hotelu nebyla možná. Hlaváček v této věci informoval samotného ministra obchodu Ladislava Nováka⁷⁰ a žádal blíže nespécifikovaného sekčního šéfa o pomoc proti politickým odpůrcům. Z dopisu vyznívá politický lobbying, kde má Hlaváček jako člen Národní demokracie a současně její vysoký hodnostář „dojednat“ danou věc s národně demokratickým poslancem zvoleným také za kolínský volební okrsek.

V dopise z 8. ledna 1925⁷¹ odpovídal František Hlaváček na žádost podanou na generální sekretariát ČSND ohledně umístění učitele dr. Peška. Jedná se o čistou prosbu blíže nespécifikovaného oblastního sdružení ČSND z Písecka, aby zmíněný učitel mohl dostat díky svému členství v Národní demokracii lepší místo. Hlaváček popsal svůj slib intervence u zemského školního inspektora a v zemské školní radě, který posléze splnil a pomohl zcela neznámému mladému členovi své strany k učitelskému místu na Příbramsku.

Podobně zní dopis⁷² adresovaný generálnímu tajemníkovi ze Zemského sekretariátu ČSND pro Moravu a Slezsko v Brně ze dne 26. února 1925. Dopis řeší věc organizace Moravská Orlice. Tu převzali od velkostatkářů bývalý ředitel Moravské agrární a průmyslové banky Ženožicka a MUDr. F. Čech, zubní lékař v Brně. Tito pánové,

⁶⁹ Viz: tamtéž, blíže nespécifikovaná jména poslanců

⁷⁰ Ladislav Novák, československý ministr obchodu ve vládě 26.9. 1921 – 7.10. 1922, 7. 10. 1922 – 9.12. 1925, 28.4. 1928 – 1.2. 1929, 1.2. 1929 – 7.12.1929
Viz: Čapka F: Dějiny země Koruny české v datech, Libri Praha 1999

⁷¹ Viz Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 – Korespondence generálního sekretariátu ČSND, 1925

⁷² Viz: Tamtéž

stoupenci Národní demokracie, odporovali dr. Stránskému⁷³. V dopise je možné vystihnout politickou touhu po získání dr. Čecha, který byl předsedou Národního hnutí v Brně a kterého se zemský sekretariát snažil získat na svoji stranu a intervenoval u generálního tajemníka.

Z dopisu F. Hlaváčka členům ústředního výkonného výboru, datovaného v Praze dne 2. ledna 1926⁷⁴, upozorňuje generální tajemník na důležitost nové politiky, kterou začala Národní demokracie vůči Slovensku a která byla inaugurována řečí dr. Kramáře v parlamentě a jeho projevy v časopisech.

Tato nová politika měla podle Kramáře přinutit většinu zástupců Slovenska v parlamentě, aby šla „cestou státoprávní politiky“⁷⁵. Plánovaná a uskutečněná plenární schůze Ústředního výkonného výboru Národní demokracie se všemi poslanci a senátory v Bratislavě dne 16. ledna 1926 Kramářova slova jen potvrdila.

Za tímto účelem zorganizoval Hlaváček slovenský reprezentační ples, který se konal po plenární schůzi a na neděli 17. ledna 1926 další veřejné schůze, kde promluvili čelní pražští řečníci a schůze řemeslnické a živnostenské, na kterých doporučil účast národně demokratických živnostenských a obchodnických pracujících ČSND.

Z dopisu je zřejmé Hlaváčkovu doporučení všem členům výkonného výboru, aby se snažili přijít osobně co nejvíce do kontaktu s různými slovenskými činiteli a vrstvami.

⁷³ JUDr. Jaroslav Stránský, člen ČSND, tzv. moravského křídla

⁷⁴ Viz Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 – Korespondence generálního sekretariátu 1926

⁷⁵ Narážka K. Kramáře na negativistické slovenské politiky, např. V. Tuku

Z dopisu Františka Hlaváčka blíže nespecifikovanému senátorovi s datem 8. ledna 1926⁷⁶ Hlaváček slíbil vynaložit úsilí, sehnat prostředky, aby v Brně bylo utvořeno „družstvo“ pro vydávání Národních novin a aby se pro ně získaly podíly abonentů. Za hlavní považoval Hlaváček ze zkušenosti moment, že by tím ČSND získala jistý kapitál pro vydávání listu a tak by všechny náklady nespočívaly na ústředí. Dle mínění Františka Síse⁷⁷, se kterým o tom F. Hlaváček komunikoval, byla tato podmínka nutná splnit, aby se obsah Národních novin mohl rozšířit.

Analýzou Hlaváčkových úvah zjistíme, že považoval za velmi osvědčené, že čtenáři, kteří byli jako podílníci zároveň spolumajiteli podniku, stáli při listě, i když s ním eventuelně nesouhlasili.

Františka Hlaváčka zasahovala i velmi nepříjemná psaní jako dopis ze dne 15. ledna 1926⁷⁸ z pera „Národního sdružení odborových organizací dělníků a zřízců všech kategorií v Praze II“.

Zástupci si stěžovali na pomalost fungování generálního sekretariátu. Problém vyvstal v momentu, když v podané žádosti zmíněného sdružení na reorganizaci a posouzení postupu reorganizace národního sdružení se nedostalo ani po opakované výzvě odpovědi ze stran generálního sekretariátu. Národní sdružení posléze usoudilo, že ČSND neměla další zájem na rozvoji takových organizací a doporučilo nepřijmout žádnému ze svých členů jakoukoli funkci navrženou místní organizací ČSND.

⁷⁶ Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 – Korespondence generálního sekretariátu 1926

⁷⁷ Viz tamtéž

⁷⁸ Viz tamtéž, předseda sdružení Antonín Pondělíček

Práce generálního tajemníka vedla Františka Hlaváčka do všech koutů země, kde byla Národní demokracie zastoupena.

Tak se např. dovídáme z dopisu ze dne 25. února 1926⁷⁹, ve kterém Hlaváček přijímal jedno z mnohých pozvání do Žiliny na setkání s Národními rolnickými jednotami a Ruské národní strany v Prešově. Hlaváček v dopise žádal, aby setkání byl ze stranických důvodů přítomen také Karel Petřivalský, církevní učitel a nejinformovanější aktivní činitel Národních rolnických jednot od jejich založení. Dopis byl precedensem pro Hlaváčkovu kontrolu dotace při takovýchto cestách pro daný sekretariát a na dané období.

Poměry ČSND na východním Slovensku řešil dopis generálnímu tajemníkovi z 1. března 1926⁸⁰. Národnědemokratický tajemník pobočky v Trnavě se obrátil na Hlaváčka kvůli zprávám, že ČSND na východním Slovensku likvidovala. Tajemník jmenoval poslance za ČSND Vrabce, který jej navrhoval za tajemníka pro celý „východ“. Tajemník žádal Hlaváčka, aby mu byla vyhrazena větší pravomoc, respektive by to byla kancelář Národní demokracie, která by přímo podléhala přímo kompetenci v Praze a ne v Bratislavě. Tajemník uvažoval o možnosti sloučení slovenského časopisu Východní Slovák s národnědemokratickými časopisy.

V návazném dopise z 18. října 1926⁸¹ Zemský sekretariát pro Slovensko v Bratislavě podal generálnímu tajemníkovi zprávu, na které se usnesl po jednání župního výkonného výboru. V ní odmítl Vrabcovy návrhy na rozdělení sekretariátu – Bratislava – Trnava, ale potvrdil jediné sídlo v Bratislavě.

⁷⁹ Podrobněji viz Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 - Korespondence ČSND 2/26

⁸⁰ Podrobněji viz Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 - Korespondence ČSND 3/26

⁸¹ Podrobněji viz Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 - Korespondence ČSND 10/26

Hlavním výsledkem jednání této korespondence bylo doporučení okamžitého suspendování prozatímního předsedy Národních rolnických jednot Vrabce. Tato rezoluce byla postoupena Hlaváčkovi k posouzení a vyřízení.

Zajímavým postřehem je dopis Klubu poslanců ČSND Františku Hlaváčkovi ze dne 9. června 1926.⁸² Klub si Hlaváčkovi stěžoval, že kancelář prezidenta republika rozesílala při určitých příležitostech pozvánky česko-německy.

Klub poslanců zde citoval blíže neuvedenou recepci na počest amerických lékařů. Klub byl toho názoru, že takový postup neodpovídal platným předpisům a žádal Hlaváčka, aby klubu sdělil, z jakých důvodů byly kanceláří prezidenta republiky českoněmecké pozvánky zasílány.

Hlaváček danou problematiku zjistil a na dotaz odpověděl.⁸³ K recepcím u prezidenta republiky byli zváni čeští hosté výhradně českými pozvánkami a občané německé národnosti byli zváni česky i německy. V případě, který dal podnět k dotazu klubu poslanců na Hlaváčka, došlo k nedopatření, kdy jednomu českému hostu bylo zasláno pozvání česky i německy. Pozvanému bylo nedopatření vysvětleno omylem způsobeným nesprávným zařazením pozvaného mezi profesory německé univerzity, jednak velkým množstvím pozvánek.

Dopis přijatý a posouzený F. Hlaváčkem od Sekretariátu místní organizace ČSND v Českých Budějovicích z 5. října 1926⁸⁴ se týkal poslance za ČSND ing. Dvořáčka.

⁸² Podrobněji viz Archiv KPR, fond F. Hlaváček, karton 2 – František Hlaváček

⁸³ Podrobněji viz : tamtéž

⁸⁴ Podrobněji viz Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 - Korespondence ČSND 10/26

Ten rezignoval na poslaneckou funkci a všechny hodnosti. Dvořáček zastupoval v Národním shromáždění právě českobudějovickou župu⁸⁵ ČSND a ta nebyla o věci srozuměna a její členové se rezignaci dozvěděli až z Národních listů. Sekretariát si Hlaváčkovi stěžoval, že členové nemohli pochopit rezignaci člověka, který se rok předtím vzdal kariéry diplomata, aby mohl kandidovat do Národního shromáždění. Dopis je jedním z těch, kde i členové Národní demokracie dávali signál a žádali Hlaváčka, aby prověřil, zda se nedělo něco podobného jako v roce 1925, kdy stranu opouštěli lidé, aby mohli vstoupit do Národní strany práce.

⁸⁵ ČSND rozdělovala podle správy své pobočky a organizace do žup.

3. Československá národní demokracie, stručná historie strany

Československá strana národně demokratická vznikla jako Československá státoprávní demokracie, jejíž název byl v nové republice změněn, oficiálně 9.2.1918 z bývalých mladočechů⁸⁶, realistů⁸⁷, státoprávních pokrokářů⁸⁸, Moravské strany lidově pokrokové a některých staročechů⁸⁹.

Tato pravicová, konzervativně-liberální a nacionalistická strana⁹⁰ reprezentovala hlavně československou buržoazii, právníky, lékaře, vyšší střední městské vrstvy, vyšší a střední úřednictvo, inteligenci, velkou oporu měla především v Praze.

⁸⁶ Národní strana svobodomyslná, vznikla jako národní strana roku 1860 společně se „staročeským“ křídlem, trvala do března 1918, kdy se inkorporovala v Československou národní demokracii, hl. představitelem bratři Grégrové, K. Sladkovský. Od „staročechů“ se strana oddělila v roce 1874.
Viz: Šolle Z.: Století české politiky, Praha 1997

⁸⁷ Strana založená na bázi T.G. Masaryka a jeho spolupracovníků po Masarykově příchodu do Prahy 1882. Vývojem byla modernizací kulturního života, překonání českého provincialismu. Realismus znamenal odmítnutí dosavadního vlastenectví založeného na romantických představách o slavné minulosti (např. podvržených Rukopisů) a neplodném odporu k německému živlu, decentralizaci rakouského státu, národnostní vyrovnání v českých zemích... V roce 1890 vstoupili realisté do mladočeské strany. Roku 1900 založil Masaryk se svými spolupracovníky - Edvard Beneš, Jan Herben..., Realistickou stranu, jinak Českou stranu lidovou, jejímž orgánem byl deník Čas a měsíčník naše doba. Programem byla demokratizace státu, pokroková národnostní a kulturní politika a sociální reformy. 1905 se strana spojila se skupinou Antonína Hajna a vytvořila Národní stranu pokrokovou, pozdější Národní demokracii.
Viz: Šolle Z.: Století české politiky, Praha 1997

⁸⁸ Česká strana státoprávně pokroková - politická strana vytvořená v dubnu 1908 sloučením Radikálně pokrokové a části Státoprávně radikální strany. Zastupovala především část české inteligence a středních vrstev, před první světovou válkou byla představitelkou radikálního českého nacionalismu. Program obnovy samostatného českého státu na základě historického státního práva spojovala s požadavkem politické demokratizace i hospodářských a sociálních reforem. V květnu 1914 se v tzv. Manifestu k Evropě vyslovila pro mezinárodní řešení české otázky za podpory Dohody a jako první z tehdejších českých stran vytyčila ideu samostatného českého státu i mimo rámec Rakousko-Uherska. Za první světové války se podílela na protirakouském odboji a byla perzekvována. V roce 1918 splýnula s dalšími českými stranami v Českou státoprávní demokracii. Vedoucími představiteli České strany státoprávně pokrokové byli A. Hajn, A. Kalina, L. Borský, V. Dyk, tiskovým orgánem byl časopis Samostatnost.
Podrobněji viz: Šolle Z.: Století české politiky, Praha 1997

⁸⁹ Staročesi – původně česká buržoazní strana, vedená tzv. umírněnými liberály - F. Palacký, F. L. Rieger, F. A. Brauner. Formovala se od začátku 60. let 19. století, v letech 1860–1890 byla vůdčí stranou česká buržoazie. V programu měla české historické státní právo, o které usilovala ve spolupráci s tzv. historickou šlechtou. V důsledku sporů o politickou taktiku a o ideovou orientaci soudobé české politiky se od ní roku 1874 oddělilo křídlo mladočechů (Národní strana svobodomyslná). Národní strana zůstala konzervativní stranou statkářů a české velkoburžoazie. Po zmaření punktací roku 1890 pozbyla na významu.
Viz: Šolle Z.: Století české politiky, Praha 1997

⁹⁰ Podrobněji viz: Čechurová J.: Česká politická pravice, Praha 1999

Získávala kolem 5 % hlasů, ve sněmovně okolo 15 mandátů. Účastnila se všech vlád do roku 1934 včetně panské koalice⁹¹, vyjma rudozelených⁹² a úřednických⁹³, pak odchází kvůli devalvaci⁹⁴, vrací se roku 1938.

Silné pozice měla zejména na ministerstvu financí, průmyslu a obchodu. Strana neměla korektní vztahy s Hradem⁹⁵. Ústředním tiskovým orgánem byly Národní listy, večerník *Národ*, olomoucký *Pozor*, přerovský *Obzor*, k redaktorům patřila jména jako Josef Holeček⁹⁶, Viktor Dyk⁹⁷, František Hlaváček, Vincenc Červinka⁹⁸, ...

⁹¹ Vláda v Československu mezi lety 1926 – 1929 bez zastoupení sociálně demokratické stran a sociálních stran a včetně účasti německých stran

Viz: Vykoupil Libor: *Slovník českých dějin*, Brno- Julius Zirkus 2000

⁹² První a druhá vláda premiéra Vlastimila Tusara od 8.7. 1919 – 25.5. 1920, a od 25.5.1920 – 15.9.1920

Viz: Vykoupil Libor: *Slovník českých dějin*, Brno- Julius Zirkus 2000

⁹³ Vláda premiéra Jana Černého od 15.9. 1920 – 26.9. 1921, vláda premiéra Jana Černého od 18.3.1926 – 12.10. 1926, vláda premiéra armádního generála Jana Surového od 22.9.1938 – 4.10. 1938

Viz: Vykoupil Libor: *Slovník českých dějin*, Brno- Julius Zirkus 2000

⁹⁴ Hospodářská krize v Československu postihla nejprve zemědělství, ve kterém bylo zaměstnáno 60% obyvatel. Nejvíce postihla drobné rolníky, u kterých roste zadluženost jejich hospodářství; největší hrozbu představovali exekutoři a exekuce na východě republiky. Krize vedla k poklesu poptávky po průmyslovém zboží. Krize v průmyslu začala v roce 1930 (vrchol v roce 1933 - pokles o 40%). Pokles souvisel s exportním charakterem československého průmyslu, po překonání krize se Československu nepodařilo původní vývoz obnovit. Finanční krize se projevila nejvíce roku 1934, kdy došlo k devalvaci koruny. Krizí bylo nejvíce postiženo Slovensko, Podkarpatská Rus a České pohraničí.

Podrobněji viz: Jindra Z.: *ČSR a střední Evropa v meziválečném období*, Acta Universitatis Carolinae 3/1994

⁹⁵ Označení politického okruhu, přátel, politiků a myšlení blízkého T.G. Masarykovi, později částečně Edvardu Benešovi. Masaryk byl s Hradem ztotožněn. Hrad – Masaryk měl k dispozici Kancelář prezidenta republiky, která měla asi padesát úředníků včetně vojenských. Vedle toho existovala jednotka hradí strážce, hospodářský aparát. Z politických stran Hradu blízcí byli kancléř Přemysl Šámal, legionářští generálové Otakar Husák a Josef Patejdl, pozdější ministr Jaromír Nečas, Kamil Krofta, Jaroslav Preiss, Antonín Švehla, František Udržal, částečně Andrej Hlinka, dále Karel Engliš, Jaroslav Stránský, Emil Franke, Václav Křofáč, Hubert Ripka, Petr Zenkl, Rudolf Bechyně, Antonín Hampl, Ivan Déder, Lev Winter, František Soukup, Robert Mayr-Harting, Franz Křepek, Franz Spina, dokonce i Bohumír Šmeral.

Podrobněji viz: Kárník Z.: *České země v éře První republiky*, díl I, kapitola XIX – 9

⁹⁶ Josef Holeček, †1929, český spisovatel a novinář, redaktor slovanské rubriky *Národních listů*. Pocházel z jihočeského selského rodu. Harmonický a humanistický způsob života patriarchálního venkova zobrazil nejen v rozsáhlé kronice jihočeské vesnice *Naši*, ale ověřoval si jej i studiem života jižních a východních Slovanů, o nichž psal črty a povídky *Černohorské povídky*, *Zájezd na Rus* a jejichž lidovou slovesnou tvorbu překládal -*Srbská národní epika*, *Sokolovič*.

Podrobněji viz: Menclová V., Vaněk V.: *Slovník českých spisovatelů*, Praha Libri 2005

Československá národní demokracie byla stranou s vypjatými emocemi proti Němcům, ostře antikomunistickou, odmítala internacionalismus a ve 30. letech došlo v jejím pravicovém křídle ke sklonu k fašismu⁹⁹ - byla to vnitrostranická krize, kdy došlo k prudkému nárůstu vlivu tzv. pragmatického křídla vedeného šéfem Ústředního svazu československých průmyslníků dr. Františkem Xaverem Hodáčem¹⁰⁰. Ten nepatřil k nacionálním idealistům a svou stranu chápal spíše jako tradiční nástupkyni

⁹⁷ Viktor Dyk, + 1931, český básník, prozaik, dramatik a novinář. Debutoval verši poznamenanými dekadencí a symbolismem *A porta inferi*. Individualistické gesto pohrdání a pronikavě kritický pohled na dobovou českou společnost se u něho slučují v osobitý básnický postoj ironie a deziluze, vyjadřovaný zpravidla aforisticky úsečnými verši *Marnosti*. Základním motivem, neustále se vracejícím v jeho básnické, prozaické i dramatické tvorbě, se stává romanticky prožívaný rozpor snu, ideálu a skutečnosti, touhy po absolutnu a relativistické skepse básnické skladby *Buřiči*, *Milá sedmi loupežníků*, *Giuseppe Moro*, drama *Zmoudření Dona Quijota*, básnická próza *Krysař*. Dykův kritický postoj k soudobému českému politickému životu zaznívá v jeho satirických básních *Pohádky z naší vesnice*, *Satiry a sarkasmy*, *Prohrané kampaně* i v generačních románech *Konec Hackenschmiedův*, *Prosinec*, *Prsty Habakukovy*. V básnické tvorbě z doby 1. světové války, tetralogie *Lehké a těžké kroky*, *Anebo*, *Okno*, *Poslední rok* dospěl k monumentálnímu vyjádření vztahu k vlasti a národu, smyslu národního boje a víry v osvobození. Jako novinář a politický publicista v letech 1910–14 redaktor *Samostatnosti*, od roku 1918 *Národních listů*, vyšel z tradic pokrokařského hnutí 90. let 19. století a stal se vyhraněným mluvčím radikálního českého nacionalismu. Od roku 1911 patřil k vůdcům České strany státoprávně pokrokové, za 1. světové války byl činný v domácím protirakouském odboji, v letech 1916–17 vězněn. Podrobněji viz: Menclová V., Vaněk V.: *Slovník českých spisovatelů*, Praha Libri 2005

⁹⁸ Vincenc Červinka, +1942, český novinář, publicista a politický činitel, od roku 1901 redaktor týdeníku *Zlatá Praha*, od roku 1907 redaktor *Národních listů*. Jako účastník českého domácího odboje za 1. světové války. V roce 1915 byl zatčen a následně v roce 1916 odsouzen v procesu s K. Kramářem a A. Rašínem k trestu smrti, který mu byl záhy změněn v dlouholetý žalář. V letech 1918–1921 působil jako předseda Syndikátu československého tisku. Překladač z ruštiny - Čechov, Dostojevskij, Fedin, Gorkij, Zoščenko, redaktor *Ottovy Ruské knihovny*. Podrobněji viz: Menclová V., Vaněk V.: *Slovník českých spisovatelů*, Praha Libri 2005

⁹⁹ Ve svém nejužším pojetí definovaném Benitem Mussolinim je totalitní ideologie, resp. Politické hnutí antidemokratického a antiliberálního zaměření. Fašistická ideologie vychází z nacionalismu, často bývá charakterizována jako záměrně iracionální Fašistická politická teorie a praxe se poprvé výrazně prosadila v meziválečné Itálii vedené Benitem Mussolinim. Pojem fašismus je dnes často vnímán v širším smyslu, v průběhu dějin 20. století se stal ofenzivním nástrojem boje různých ideologií, za fašistické se označují také formy vlády, které naplňovaly cíle původního fašistického programu, např. diktatury nespějící k totalitě. Viz: *Oxfordský slovník světové politiky*, Joel Krieger, Ottovo nakladatelství, Praha 2000

¹⁰⁰ Československý politik mající významný podíl na vzniku Ústředního svazu československých průmyslníků. V ekonomice republiky stál na platformě Aloise Rašína. Zároveň vlivným členem národnědemokratické strany a oponentem politiky hradu, zejména Benešovy zahraničně politické orientace. Byl spoluvůdcem sjednocení pravicových sil v Národním sjednocení. V Krizi ČSR stál proti Henleinovým nárokům. Po Mnichovu se stal členem předsednictva Strany národní jednoty, umírá 1942. Viz: Kurssa T.: *F.X. Hodáč*, diplomová práce FF UK 1997

finančního velkokapitálu, jehož zájmy hájil. Usiloval o usmíření s Hradem a byl stoupencem národně demokratické účasti ve vládě. Tímto postupem proti sobě vyvolal silnou pozici uvnitř strany, která se soustředila do tří center.

První představovala početní místní organizace na pražských Vinohradech v čele s Antonínem Hajnem¹⁰¹ a Viktorem Dykem.

Druhým rebelantským křídlem byli fašizující radikální demokraté podporováni italofilem Františkem Hlaváčkem, kteří zbrojili proti Hodáčovi z důvodu jeho obchodnického postu „hlavního průmyslníka“, jenž byl v kontaktu s německými a maďarskými průmyslníky.

Třetí baštu odporu reprezentovala Národní myšlenka¹⁰² se silným vlivem na Mladou generaci – ti považovali Hodáčův národní defétismus za zradu původních myšlenek Národní demokracie.

Všechna křídla strany se upřednostňovala před stárnoucím Kramářem¹⁰³, jehož autoritou chtěla podepřít vlastní pozice. Vzniklou krizi se snažila ve svůj prospěch využít fašizující Národní liga¹⁰⁴, která se v dubnu 1930 osamostatnila od Gajdových

¹⁰¹ Hajn Antonín, český politik, novinář a nakladatel, bratr Aloise Hajna. Jeden z vůdců pokrokového hnutí 90. let. Roku 1893 byl odsouzen v procesu s Omladinou, v letech 1897–1908 stál v čele radikálně pokrokové strany, od roku 1908 vůdčí činitel (1908–1912 předseda) České strany státoprávně pokrokové, vydavatel a hlavní redaktor Samostatnosti, v letech 1907–1911 poslanec říšské rady. Za 1. světové války byl činný v domácím odboji. Od roku 1918 byl činitelem Státoprávní demokracie, resp. Československé národní demokracie, v letech 1918–1935 poslanec Národního shromáždění. Podrobněji viz: : Pernes J.: Spiklenci proti jeho veličenství, Brno 2002

¹⁰² Viz: Národní myšlenka, 3/1925, Praha 1925

¹⁰³ Karel Kramář, první ministerský předseda ČSR zvolený Národním shromážděním 14. listopadu 1918, zůstal ve funkci předsedy do července 1919, kdy jeho vláda padla po obecních volbách, které skončily pro národní demokraty neúspěchem. V žádné další československé vládě již nepůsobil. 8.1.1919 přežil pokus o atentát mladého komunisty Aloise Šťastného na jeho osobu. Kramář zastával konzervativní a nacionalistické názory, byl zastáncem národního nikoliv národnostního státu a vedl – jako jeden z kritiků Hradu řadu osobních sporů s Benešem i Masarykem. PO vzniku Národního sjednocení se stal jeho předsedou. Viz: Lustigová M.: Karel Kramář, vůdce národa, Vyšehrad 2007

¹⁰⁴ Národní liga, česká politická strana založená roku 1930 J. Stříbrným. Její základ tvořila nacionalistická fašizující skupina, jež se v polovině 20. let zformovala kolem J. Stříbrného

fašistů¹⁰⁵ a usilovala o infiltraci do Národní demokracie, přičemž aktivně podporovala protihodáčovské opozičníky. Pro integrální nacionalisty se stala Národní liga roku 1932 nepřijatelnou poté, co zveřejnila svůj program stavovského státu, který korespondoval s uspořádáním fašistické Itálie.

Na přelomu let 1923 a 1924 založili Ladislav Rašín¹⁰⁶, Vlastimil Klíma¹⁰⁷ a někteří ostatní Národní demokraté v rámci strany skupinu Národní myšlenka, soustředěnou kolem stejnojmenného časopisu, s podtitulem „nezávislá revue československého

v Československé straně národně socialistické a v letech 1926–1927 byla z této strany vyloučena. V roce 1927 založil samostatnou Slovanskou národně socialistickou stranu, přejmenovanou v dubnu 1929 na Stranu radikální – slovanští socialisté. Roku 1929 utvořila s Gajdovou Národní obcí fašistickou Ligu proti vázaným kandidátkám, která se však v dubnu 1930 rozpadla a stoupenci Stříbrného založili novou stranu Národní ligu. Roku 1935 se tato spojila s Československou národní demokracií a Marešovou Národní frontou v Národní sjednocení. V roce 1937 se opět osamostatnila, v roce 1938 vstoupila do Strany národní jednoty. Tiskovými orgány Národní ligy byl Polední list a Expres. Podrobněji viz: Pasák T.: Český fašismus a kolaborace, Práh 1999, Gregorovič M.: Kapitoly o českém fašismu, NLN 1995

¹⁰⁵ Národní obec fašistická byla česká fašistická politická strana, která působila v období První republiky a krátce i za Druhé republiky. Byla založena v roce 1920, v jejím čele stanul bývalý představitel československých legií v Rusku, hrdina bitvy u Tvorova a bývalý náčelník československého generálního štábu Radola Gajda, který ve funkci vůdce strany zůstal až do jejího zániku v roce 1938. Strana nikdy nedosáhla významného politického vlivu. Strana se inspirovala italským fašismem, který přizpůsobovala českým podmínkám Požadováno a silná národní stát založený na korporativním principu, vystupovala též výrazně protiněmecky. V roce 1935 se stavěla proti volbě Beneše prezidentem republiky, době Mnichovské krize vystupovala na obranu republiky proti nacistickému Německu. V době Druhé republiky se stala součástí Strany národní jednoty. Po druhé světové válce strana nebyl obnovena.

Viz: Klimek A., Hofman P.: Vítěz, který prohrál, generál Radola Gajda, Praha – Litomyšl 1995, Pasák T.: Český fašismus a kolaborace, Práh 1999

¹⁰⁶ Syn Aloise Rašína působící jako otec v Československé národní demokracii, v jejímž rámci se angažoval ve skupině členů okolo časopisu Národní myšlenka a aktivně také působil v Mladé generaci ČND. V roce 1935 zvolen poslancem za Národní sjednocení. V období Mnichovské krize byl jedním z hlavních odpůrců kapitulace a jedním z vedoucích představitelů Výboru na obranu republiky. V době Druhé republiky patřil mezi odpůrce změn politického systému, po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava se zapojil do odboje v rámci Politického ústředí. 1939 zatčen gestapem, umírá ve vězeňské nemocnici v Frankfurtu nad Mohanem roku 1945.

Viz: Uhlíř J.B.: Národní demokrat Ladislav Rašín, in: Historický obzor 9-9/10, 11/12

Mladší bratr Ladislava Rašína, Miroslav, byl po druhé světové válce československým velvyslancem v Monte Videu, po převratu v roce 1948 tam zůstává.

¹⁰⁷ Československý národně demokratický politik, poslanec čs. Parlamentu, v roce 1938 člen Výboru na obranu republiky, viz. Ulm K., JUDr. Vlastimil Klíma v procesu s tzv. Zelenou internacionálou, bakalářská práce FF UK 2007

nacionalismu“. Na významu tato skupina nabývala od třicátých let, kdy tvořila jedno z opozičních křídel uvnitř strany.¹⁰⁸

Krise Národní demokracie¹⁰⁹ se odrazila i v Mladé generaci, kde zavládlo vnitřní štěpení. Mladá generace požadovala obnovení stranické demokracie, omezení pravomocí užšího předsednictva ústředního výkonného výboru, kde převládal vliv Hodáčových lidí a úplnou autonomii Mladé generace uvnitř strany včetně klasického požadavku silné demokracie, národní solidarity a hospodářského liberalismu. Ústřední výbor strany reagoval podrážděně a všem členům Mladé generace zakázal provádět kritiku politické linie strany. Vzpouza Mladé generace vyvrcholila v pražském hotelu U Zlaté husy, kde se sešlo přes 250 pracovníků Mladé generace a schválilo zde „Manifest československé veřejnosti, který byl jasnou kritikou oné politické linie strany¹¹⁰.

Manifest žádal duchovní a mravní obrodu československé společnosti, dotkl se i generačního problému, za budoucí úkol mladých Manifest označil „tvořit tradici svobodného Československa“, ozvala se hesla jako „národní stát předpokládá povýšení národního ideálu nad třídní soudržnost“.¹¹¹

Manifestem byli Ladislav Rašín a Jiří Bertl¹¹² zbaveni funkcí, ovšem nikdo z potrestaných se nepodrobil a všichni zůstali na svých postech.

¹⁰⁸ Národní myšlenka vinila některé stranické předáky, zejména průmyslníka Františka Hodáče z účasti ve vládní koalici s německými a socialistickými stranami a z kontaktů s německým i maďarským velkopřumyslem. Stála na pozicích demokratického národního státu Čechů a Slováků. Po celou dobu vycházení útočila proti německé iredentě, zejména henleinovské SdP, projevovala se také antikomunisticky a protisovětsky

¹⁰⁹Viz: Archiv NM, fond Vlastimil Klíma, karton 5, , Klíma V: Česká politika mezi dvěma válkami

¹¹⁰ Podrobněji viz: Ulm K., JUDr. Vlastimil Klíma v procesu s tzv. Zelenou internacionálou, bakalářská práce FF UK 2007

¹¹¹Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 6 - Rukopisy, Manifest československé veřejnosti

¹¹² Zemský předseda Mladé generace ve středních Čechách

Počátkem ledna 1933 byl svolán sjezd do Hasičského domu v Praze, kde předsednictvo Národní demokracie vyzvalo k ignorování vzbouřeneckého sjezdu, ale přesto byl Ladislav Rašín potvrzen do funkce předsedy Mladé generace. Místopředsedy se stali Albert Chuděj a Jiří Bertl, jednatelem Václav Říha, politickými referenty Vlastimil Klíma a Václav Renner.

Skupina Národní myšlenka tak v lednu 1933 úplně ovládla Mladou generaci. Zajímavostí zůstalo, že Karel Kramář jejich postup fakticky podpořil, což se dalo vyložit jako popíchnutí F.X. Hodáče. Ten poznal, že svým postupem vůči „rašínovcům“ překročil mez a po bratislavském sjezdu Národní demokracie v květnu 1933 se pokusil s Rašínem o dohodu, která se uskutečnila a pozice integrálních nacionalistů zůstaly neotřeseny.

V roce 1929 oslavila Národní demokracie deset let svého vzniku. Na 13. a 14. dubna byl svolán sjezd strany do Prahy, kde byla referáty K. Kramáře, F. Síse, A. Hajna, F. Lukavského, J. Matouška, A. Vetterové-Bečvářové, Františka Hlaváčka a ostatními členy ústředí zhodnocena celková situace strany od svého vzniku k datu sjezdu, reorganizován organizován program a poslání strany. Zvláštní referáty patřily politice a činnosti strany stejně tak jako organizaci strany z hlediska činnosti odborů, statistik a personálií.¹

Hlaváček se ve své úvaze podrobněji pozastavil nad Mladou Generací¹¹³ a jejímu radikálně-nacionalistickému programu. Popsal rok 1927, kdy došlo k novému ideovému zápolení, které skončilo na sjezdu 6. února, kde se Mladé generaci dostalo nového vedení hájícího program integrálního nacionalismu, tj. nacionalismu „ve všech směrech a do všech důsledků“. Díky tomuto programu Mladé generaci neublížila akce

¹¹³ Předsednictvo Mladé generace : Ladislav Rašín, Ladislav Šálek, Jaroslav Skřeta, Petr Krejčí, Zdeněk Mollik, Vlastimil Klíma, František Boháček, Josef Kleisner

vedení fašistického hnutí, které se tehdy proti Národní demokracii obrátilo, naopak se Mladé generaci podařilo získat ještě víc spolehlivých spolupracovníků. Od vítězství integrálního nacionalismu považoval Hlaváček situaci v Mladé generaci za zkonsolidovanou .

František Hlaváček ve svém referátu popsal situaci ve straně z hlediska její organizace. Reagoval pozitivně na zemské volby oku 1928, kdyby byla ČSND mezi málo stranami, které mohly konstatovat číselný vzrůst. To se ještě více jevilo ve volbách do okresů. Hlaváček posuzoval vzrůst voličů strany jako „pozvolný, ale zdravý“. Srovnal ty „odpadlíky“, kteří přešli ke Straně práce a Živnostenské straně. Posoudil vytrvalou a obětavou práci Národně demokratických členek žen a velice poděkoval dělnictvu, jeho stálý příliv do řad strany a do odborové organizace Národního Sdružení, stejně tak věrným legionářům, Mladé generaci a studentstvu.

Hlaváček blíže specifikoval¹¹⁴ organizaci strany v Čechách, která ke sjezd měla 535 organizací, které čítaly cca 70 tisíc členů. V tomto počtu nebylo zahrnuto členstvo Mladé Generace, které na Čechy čítalo 147 sdružení.

K situaci na Slovensku a Podkarpatské Rusi referoval Hlaváček zejména o vztahu Národní demokracie s Ruskou národní stranou a Ruským Národním Sjednocením.¹¹⁵

Roku 1934 vystoupila Národní demokracie z vlády, protože nesouhlasila s devalvací koruny, jak navrhl v dohodě s agrárníky profesor Karel Engliš.¹¹⁶

¹¹⁴ Podrobněji viz : Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 83 – ČSND, Desetiletí Národní demokracie, Praha 1929

¹¹⁵ Podrobněji viz: tamtéž

¹¹⁶ Karel Engliš, československý ministr financí v 6 vládách 1920 – 1931, v letech 1934- 1939 guvernér Národní banky československé, profesní rektor Masarykovy univerzity v Brně, v roce 1947 zvolen rektorem Karlovy univerzity v Praze. Po komunistickém převratu v únoru 1948 pod politickým tlakem abdikuje na všechny své univerzitní funkce a stahuje se do ústraní.
Viz: Acta oeconomica Pragensia 1993/1, Karel Engliš, život a dílo

Proti devalvaci se postavila Živnobanka, protože odhodnocení měny bylo proti jejímu úzkému zájmu jako věřitele. Na podzim 1934 se její generální ředitel Jaroslav Preiss¹¹⁷ vrátil z Německa nadšen Hitlerovým režimem a dal pokyn i peníze na založení polofašistické strany, v níž se Národní demokracie sloučila se Stříbrného fašistickou stranou pod názvem Národní sjednocení.¹¹⁸ Předsedou strany se stal Karel Kramář. Toto Národní sjednocení zahájilo kampaň k parlamentním volbám. Jeho hlavní heslo „Nic než národ“ ztělesňovalo radikální nacionalismus, ale v očích voličů bylo znehodnoceno tím, že velice napodobovalo německé fašisty, a to jak v heslech tak symbolech, jelikož jeho členové se zdravili vztyčenou pravicí.

Hlavním tématem předvolební agitace Národního sjednocení byly otázky zahraniční politiky. Odmítalo spojenectví se Sovětským svazem, záštitu československé bezpečnosti vidělo ve spolupráci s malými středoevropskými státy pod patronací Itálie.

Vůdcové Národního sjednocení nemohli ovšem vážně pomýšlet na svou vlastní diktaturu proti agrárikům. Spíše užívali fašistické demagogie, aby posílili svůj vliv a přiměli agrární stranu ke spolupráci, a samozřejmě také na základě aspoň částečného ústupu od demokracie.

¹¹⁷Dr.Jaroslav Preiss stál v čele Živnobanky ve dvacátých letech a zasadil se o fúze velkých průmyslových podniků. Živnobanka měla v ekonomice rozhodující vliv a vlastnila skoro polovinu průmyslu. Šlo o podíly v České eskontní bance ČKD, uhelném a ocelářském průmyslu, Báňské a hutní společnosti, Poldině huti...Praissův politický vliv byl založen na kolegiálních vztazích přátelství. Preiss byl nositelem mnoha funkcí, předseda desítek správních rad. Po Benešově abdikace byl předsedou vlády Syrovým, ministrem zahraničí Beranem navrhován na post prezidenta. Weiss po několikaměsíčním vyšetřování s ze strany komunistických praktik umírá v dubnu 1946.
Viz: Kosatík P.: Bankéř první republiky, Praha 1996

¹¹⁸ Národní sjednocení byla nacionalisticky orientovaná politická strana založená v říjnu 1934 sloučením Československé národní demokracie, Národní ligy a Národní fronty. Předsedou strany byl až do své smrti Karel Kramář, místopředsedy Jiří Stříbrný a František Mareš. Ve volbách 1935 získala pouze 5,5 % hlasů. Strana se důrazně stavěla proti volbě Edvarda Beneše prezidentem republiky v roce 1935. Postupem času začali lidé okolo Jiřího Stříbrného vystupovat samostatně. Po Mnichovském diktátu se strana stala součástí Strany národní jednoty.
Viz: Pasák T.: Český fašismus a kolaborace, Práh 1999

Vládní koalice šla do voleb s programem boje proti fašismu. Volby se konaly v květnu 1935 a znamenaly pro Národní sjednocení fiasko, zůstalo nadále malou stranou.

Ukázalo se, že v českém národě nebyly předpoklady pro masové fašistické hnutí.

Ludáci¹¹⁹ však zaznamenali slušný přírůstek hlasů. A katastrofálně skončily volby v pohraničí: Henleinova¹²⁰ strana obdržela dvě třetiny německých hlasů.

Od voleb v květnu 1935¹²¹ se v Československu rýsovaly dva hlavní politické trendy: trend k dohodě všech konzervativních a fašistických sil a trend ke spolupráci demokratů a antifašistů. První trend představovali henleinovci, vedení agrárníků, Národní sjednocení a ludáci, ve druhém trendu figuroval Hrad, většina lidové strany, socialisté a komunisté.

Nešlo o zformované bloky, ale o tendenci k zaujetí společného stanoviska v jednotlivých stěžejních otázkách.

V politice komunistické strany došlo v polovině třicátých let k významnému obratu.

Ta navrhla socialistickým stranám, aby sní podobně jako ve Francii a ve Španělsku vytvořily lidovou frontu¹²², aniž by přitom vystoupily z vlády. Socialisté tento návrh

¹¹⁹ Hlinkova lidová strana Andrej Hlinka byl katolický kněz, jehož politické přesvědčení bylo hluboce vlastenecké postižené nejprve maďarskou nadvládou a po vzniku republiky slabším postavením Slováků v ČSR. Strana byla silně ovlivněna klerikalismem a antikomunismem, odpůrcem pražské centralizace. Po Hlinkově smrti stanul v čele strany Jozef Tiso. Strana postupně ovládla situaci na Slovensku a po vzniku Slovenského štátu převzala veškerou moc. Z Hlinky se stala kultovní osobnost nového režimu, na nějž se odvolávaly i nově založené organizace Hlinkova garda a Hlinkova mládež.
Viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl 2, 1936-1938

¹²⁰ Konrád Henlein, sudetoněmecký učitel, který roku 1933 založil politické hnutí Sudetendeutsche Heimatfront, které se roku 1935 přeměnilo na Sudetendeutsche Partei- SdP. Získal podporu nacistického vedení a díky kontaktů na západní politické kruhy dosáhl mezinárodní diskuse nad sudetoněmeckou otázkou. Tuto otázku sám vyhrotil neustálým stupňováním svých požadavků. PO neúspěšném pokusu o puč odešel do Německa, odkud se vrátil až po Mnichovské dohodě, již jako Hitlerem jmenovaný říšský komisař pro sudetoněmecké oblasti. Když SdP splynula s NSDAP a vznikla župa NSDAP Sudety, stal se jejím župním vedoucím. Byl také Obergruppenführerem SS a od 1. května 1939 říšským místodržícím. Spáchal sebevraždu v květnu 1945.
Viz: Kvaček R.: Československý rok 1938, Praha 1988, Rozumět dějinám, Praha 2002

¹²¹ Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl 3, kapitola XXXV

¹²² Podrobněji viz: tamtéž

nepřijali, ale vztahy mezi levicovými stranami se zlepšily. Spolupráce mezi komunisty, socialisty a demokratickými osobnostmi bez stranické příslušnosti přestala být výjimkou.

Mezinárodní fronta boje mezi fašismem a demokracií probíhala i Československem. Pravicový tisk vychvaloval „pořádek“ v Itálii a Německu, sympatizoval s italským vpádem do Etiopie¹²³ i s povstáním fašistických generálů proti republikánské vládě ve Španělsku¹²⁴.

České demokratické strany včetně Národní demokracie a komunisté odmítali ustupovat před henleinovci¹²⁵ a navrhovali k řešení německé otázky plány, v nichž se objevily požadavky hospodářské pomoci pohraničním oblastem, zlepšení sociální a zdravotní situace německého obyvatelstva a změna složení státního aparátu podle národností.

V čase konání parlamentních voleb v květnu 1935, do nichž sudetoněmecká iredenta postavila silnou SdP, Mladá generace otevřeně varovala před její registrací a připuštění k volbám, přičemž argumentovala protinárodním a protidemokratickým zaměřením.

Národní myšlenka vyzývala k větším výdajům na armádu, kritizovala Hlinkův autonomismus, který hodnotila jako nahrávající Německu.

¹²³ Italská okupace Habeše. Itálie zahájila 3.10.1935 válečné operace Etiopii. Společnost národů užila proti Itálii hospodářské sankce, ale nezabránila porážce Habeše. 5.5. 1936 Italové obsadili Addis Abebu a král Viktor Emanuel byl prohlášen habešským císařem.
Viz: Nálevka V.: Světová politika ve 20. století, I. díl, Praha 2000

¹²⁴ Občanská válka ve Španělsku, 1936 – 1939. Na začátku občanské války se podařilo jednotkám věrným republikánské vládě lidové fronty v čele s José Giraletm y Pereyrou, sdružující levicové republikány, socialisty, komunisty a anarchosyndikalisty, zatlačit povstalecká vojska do nevelkých enkláv, v říjnu však přešla frankistická vojska do ofenzivy, takže republikánská vláda Francisca Larga Caballera přesídlila v listopadu 1936 do Valencie. Od ledna 1937 se pomoc Německa a Itálie frankistickým vojskům změnila v přímou intervenci
Podrobněji viz: Nálevka V.: Světová politika ve 20. století, I. díl, Praha 2000

¹²⁵ Podrobněji viz: Čechurová J.: Česká politická pravice, Praha 1999

V nové republice trvající do března 1938 existovaly pouze dvě strany, a to vládnoucí strana Národní jednoty zahrnující bývalé agrárníky, živnostníky, lidovce, české fašisty, malou část národních socialistů a většinu Národního sjednocení a opoziční Národní strana práce tvořená bývalými sociálními demokraty a většinou národních socialistů.

Československá strana národně demokratická nebyla po druhé světové válce obnovena a mnoho jejích členů přešlo do Československé strany národně socialistické.

4. Nástin politické situace v ČSR v období před parlamentními volbami 15.11. 1925

Z politických událostí roku 1925, na které Národní demokracie reagovala ostřeji, jmenujme otázku tzv. pastýřského listu slovenských biskupů, která se dostala na přestřel v druhém lednovém týdnu roku 1925.

Stejně tak důležitý byl v negativním smyslu pro stranu vznik Národní strany práce a nejdůležitějším politickým počinem byly parlamentní volby 15. listopadu 1925 a z nich vzešlá druhá Švehlova vláda.

Pastýřský list slovenských biskupů

Nepružnost vatikánských jednání na počátku dvacátých let umožnila další eskalaci problémů ČSR – Vatikán. Československo podezřívalo Svatý stolec z podpory snah o obnovu podunajské monarchie, což umocňovala skutečnost, že celá myšlenka nacházela zastání u význačných duchovních osobností jednotlivých zainteresovaných států. Centrem monarchie mělo být Maďarsko, kde se aktivoval kardinál Czernoch, spolupracovalo i Rakousko, Bavorsko, Chorvatsko, a co bylo významné pro Československou republiku, slovenský nacionalista Vojtěch Tuka se svojí organizací Rodobrana.

Výrazem nespokojenosti slovenských katolíků s nejasnou situací byl v únoru 1925 nevhodný pastýřský list slovenských biskupů, zakazující mj. církevní pohřby členů KSČ a sociální demokracie, členství v socialistických organizacích včetně Sokola atd. To jen vyostřilo slovenskou vnitropolitickou scénu, v níž se stále silněji ozývaly nacionálně laděné hlasy. Národní demokracie po usnesení předsednictva ústředního výkonného výboru vystoupila se záležitostí v ministerské radě¹²⁶. Národní

¹²⁶ Podrobněji viz: Národní listy, Národ, první a druhý lednový týden 1925

demokracie žádala, aby vláda použila platných zákonů a kněžím, kteří se provinili „terorizováním“ občanů a omezováním jejich práv zaručených Ústavou, odňala státní příspěvky. Národní demokracie nejostřeji brojila na stránkách Národních listů ze dne 15. ledna proti páteru Kordačovi, Fischer-Colbriemu a litoměřickému biskupu Grossovi.¹²⁷

Pražská vláda mezitím na jaře 1925 dokončila návrh tzv. svátkového zákona, který měl zohledňovat zájmy všech vlivových složek společnosti. Ponechával tradiční katolické svátky jako Vánoce, Velikonoce, svátek Cyrila a Metoděje, zaváděl ale i svátek Mistra Jana Husa, který mohl vyvolat další obnovení starších sporů. Při projednávání vládní předlohy se katolíci hlasitě nesouhlasně ozývali, podobně i Vatikán, s kterým ale nebyl svátkový zákon konzultován, oficiálně protestoval proti oslavám „kacíře a heretika“. Zatímco v českých zemích se spory omezily na diskuse v tisku¹²⁸ a projevy v parlamentu, na Slovensku reagovali katolíci ostřeji.

Přívrženci Hlinkovy slovenské ľudové strany odmítli sloužit mše u příležitosti prezidentových narozenin¹²⁹ a v Nižné Sebeši u Prešova došlo dokonce k střetům s četnictvem.

Vládní předloha byla nakonec parlamentem schválena a vláda ihned převzala záštitu nad blízkými oslavami Husova svátku. Ty proběhly 6. července 1925 ve velkolepém duchu – slavnostního průvodu se zúčastnil prezident Masaryk, československá vláda a další nejvýznamnější státní představitelé. Na Pražském hradě zavlál místo státní vlajky prapor s husitským kalichem a zazněly ostře protikatolické projevy.

¹²⁷ Národní listy ze dne 14.1. 1925 označily právě jeho za autora Pastýřského listu

¹²⁸ Podrobněji: Národ, Národní listy, první březnový týden 1925

¹²⁹ T.G.Masaryk, * 7. 3. 1850

Vatikán, který byl na otázku Husa vždy citlivý, reagoval ihned. Pražský nuncius Marmaggi opustil Prahu a negativně referoval o celé záležitosti v Římě. Následně poslal slovenským hlinkovcům zvláštní dopis, v němž projevil plné uznání boji HSLS za jejich zájmy. Stejně rozhodně reagovala i československá vláda – z Říma byl odvolán vyslanec a vzájemné rozhovory byly omezeny na chargé d'affaires z československé strany a tajemníka ze strany nunciatury.¹³⁰

Národní strana práce

Národní strana práce vznikla roku 1925 odštěpením levého křídla Národní demokracie, které se skládalo většinou z příslušníků bývalých realistů a bývalé strany lidovo-pokrokové na Moravě. Toto křídlo se ocitlo v ideovém rozporu s konzervativním vedením strany, zejména v otázkách hospodářských a sociálních.

Hlavním důvodem k rozkolu byl ale negativní poměr Národně demokratické většiny k prezidentu Masarykovi. Když po sjezdu strany v Brně bylo patrné, že tyto rozpory nelze smírně překonat, došlo 16. září 1925 k ustavení strany, která se opírala o inteligenci – např. Karel Čapek, Ferdinand Peroutka, Josef Kopta, Pavel Janák a soukromé i veřejné úřednictvo, když se k ní přidaly největší odborové úřednické organizace jako Jednota soukromých úředníků a Odborové ústředí státních zaměstnanců. Byla tedy i jakýmsi pokusem o vybudování stavovské úřednické strany. Po této stránce však naděje kladené v úřednictvo zklamaly. Strana obdržela v parlamentních volbách 15. listopadu 1925¹³¹ přes 98 tisíc hlasů, ale stala se obětí narychlo odhlasované volební novely, kterou těsně před volbami byla Praha rozdělena

¹³⁰ Podrobněji viz : Suchánek R.: Anotace a rezece Karolinum, Modus vivendi 1928, s. 205, srovnej s Právo lidu 30.8. 1925: Provokace Říma musí být odčiněna!

¹³¹ Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl I, kapitola XIX, Libri Praha 2003

do dvou žup, takže strana nedosáhla volebního čísla a tím parlamentního zastoupení. Politickým vůdcem strany byl JUDr. Jaroslav Stránský, tiskovým orgánem týdeník *Národní práce*, a z parlamentního klubu *Národní demokracie* se připojili senátoři Jan Herben a Dr. Adolf Stránský. *Národní strana práce* po prohraných volbách pracovala dále organizačně. Když však v roce 1926 došlo k vytvoření tzv. občanské koalice, sbližovala se stále více se stranou *Československých národních socialistů* a to zejména po vyloučení Jiřího Stříbrného z této strany. V roce 1928 do zemských zastupitelstev a v roce 1929 do parlamentu již strana podporovala kandidátky *národních socialistů* Sjezd strany v únoru 1930, který rozhodl o likvidaci strany, doporučil svým členům vstup do strany *národně socialistické*.¹³²

Mezi agrárníky¹³³ a sociálními demokraty sílily rozpory ohledně stále nevyřešené otázky agrárních cel a sociálními demokraty vehementně prosazovaného zákona o sociálním pojištění. Neschopnost vyřešit tyto záležitosti v jinak fungující *Pětce*¹³⁴, ve

¹³² Viz podrobněji: Dejmek J.: *Edvard Beneš*, 1. část, Karolinum Praha 2006

¹³³ Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu, Tak zvaná agrární strana – politická strana v předmnichovském Československu. Agrární politické hnutí se v českých zemích zformovalo v 80. až 90. letech 19. století. Jeho hlavním ideologem byl A. Šťastný. Roku 1899 byla založena samostatná Česká strana agrární, jež se roku 1905 sloučila s moravskými agrárníky a přijala název Československá strana agrární. Po vzniku Československa se stala nejsilnější a nejvlivnější politickou stranou, jež ovládla řadu klíčových pozic ve státě. Roku 1919 přijala název Republikánská strana československého venkova a roku 1922 (po sloučení se slovenskou a podkarpatskou agrární stranou) se stala Republikánskou stranou zemědělského a maloroľnického lidu. V čele strany stál v letech 1909–1933 A. Švehla, 1933–1938 R. Beran, k jejím dalším čelným představitelům patřili zejména F. Udržal, J. Malypetr, M. Hodža, F. Staněk, J. Vraný. Tiskovým orgánem strany byl deník *Venkov*. Agrární strana se účastnila všech vládních koalicí, v letech 1922–1938 obsazovala funkci ministerského předsedy. Zastupovala zájmy zemědělců a stála v opozici vůči politické skupině *Hradu*. V roce 1938 vstoupila do *Strany národní jednoty* jako její vedoucí složka. Po druhé světové válce byla obviněna z údajného podílu na rozbití republiky a její činnost nebyla obnovena. Řada jejích bývalých exponentů však působila v letech 1945–1948 v národně sociální, lidové a zejména slovenské *Demokratické straně*. Podrobněji viz: Dostál V. *Agrární strana, její rozmach a zánik*, Brno 1998, Kárník Z.: *České země v éře První republiky*, 1. díl, kapitoly I, III, VII., XVI., XIX, Praha Libri 2003 + díl 2, kapitoly, XXVII, XXXXI, Praha Libri 2002

¹³⁴ *Pětka*, výbor zástupců pěti koaličních politických stran v České socialistické republice (ČSR) v letech 1920–1926, rozhodující o všech zásadních politických otázkách. Vznikla za první úřednické vlády v letech 1920–1921, kdy se pět nejvýznamnějších stran – agrární, sociálně demokratická, národně socialistická, národně demokratická a lidová – dohodlo na parlamentní podpoře vlády a zároveň si

kteří téměř vždy došlo ke kompromisu, ukazovalo, o jak zásadní spory se jednalo. Agráři požadovali spojení projednávání obou zákonů v parlamentu, aby bylo zajištěné jejich společné schválení. Nakonec ustoupili sociálním demokratům a nejdříve podpořili zákon o sociálním pojištění, který byl v říjnu 1924 přijat, vzápětí sociální demokraté od podpory zemědělských cel ustoupili.

Jedním z důvodů byly obavy z konkurence komunistů v nadcházejících volbách. Ti těžili z nespokojenosti obyvatelstva s růstem cen, který byl průvodním jevem hospodářské konjunktury. Dařilo se jim organizovat mohutné protidrahotní demonstrace a získávali tak voliče na úkor sociálních demokratů a socialistů, kteří byli ve vládě a nemohli si dovolit vystupovat stejně radikálně.

Otázka agrárních cel byla prozatím vyřešena vládním nařízením¹³⁵, na které sociálně demokratičtí ministři reagovali nabídkou demise, která nebyla stranou podpořena a složení vlády se nezměnilo.

Ale pouze do té doby, než v červenci 1925 podal demisi ministr Jiří Stříbrný kvůli aféře s papežským nunciem Marmaggim¹³⁶. Aféra spojená s oslavami výročí upálení Mistra Jana Husa vedla ke konfliktu s Vatikánem. Docházelo k protikatolickým

vyhradilo zákulisní politický vliv na její činnost. Udržela se i za dalších parlamentních vlád a získala rozhodující vliv v politickém životě ČSR v 1. polovině 20. let. V důvěrných jednáních posuzovala všechny závažnější otázky, jež měly být projednány ve vládě či parlamentu. Poslanci jednotlivých stran zastoupených v "Pětce" byli zavázáni hlasovat pro její stanoviska. Agrární stranu zde zastupoval A. Švehla, sociální demokracii R. Bechyně (později A. Meissner), národní socialisty J. Stříbrný, národní demokraty A. Rašín (po jeho smrti 1923 K. Kramář) a lidovce J. Šrámek. Jako neústavní instituce byla "Pětka" předmětem ostré kritiky opozičních stran a skupin. Roku 1926 se formálně rozešla, v následujících letech však na ni navázaly obdobné orgány, které měly pro větší počet koaličních stran více členů: "Šestka", "Osmička" ("Osma"), "Desítka".
Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl I, kapitola VIII, Praha Libri 2003

¹³⁵ 111/25 Sb. Sběrka zákonů a nařízení státu československého 1925

¹³⁶ Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl I, kapitola XIX, Praha Libri 2003

protestům, tisk znovuotevřel nevyřešenou otázku odluky církve od státu, ale lidovci jako vládní strana se snažili vystupovat umírněně a nerozbít vládní koalici.¹³⁷

Rozhodnutí o vypsání nových voleb do obou komor Národního shromáždění na předčasný termín 15. listopadu 1925¹³⁸ bylo logickým vyústěním celkového stavu ve vládě a společnosti.

O zhoršení napětí v republice se zasloužila i prováděcí nařízení k jazykovému zákonu z 29. února 1920, která schválila Švehlova vláda. Tento kontroverzní zákon¹³⁹ měl být jakýmsi východiskem z hrozící vládní krize a vyjadřoval snahu sjednotit vládní strany proti menšinám ve sněmovně. Zákon odmítli podepsat sociálně demokratičtí ministři, Rudolf Bechyně¹⁴⁰ a Lev Winter¹⁴¹, Antonín Švehla si však tehdy uvědomoval, že přijetí těchto nařízení by bylo mnohem obtížnější případě společné vlády s Němci a Slováky¹⁴². Během debat o otázce jazykových nařízení se spojili zástupci

¹³⁷ Podrobněji: viz. Klimek A.: *Velké dějiny zemí Koruny české XIII.*, Paseka, Praha Litomyšl 2000, kap. VII/15

¹³⁸ Namísto jara 1926

¹³⁹ 17/1926 Sb., Sběrka zákonů a nařízení státu československého

¹⁴⁰ Bechyně Rudolf, †1948, český sociálně demokratický politik a novinář. V letech 1911–1918 poslanec říšské rady, roku 1918 člen Národního výboru Československa, 1918–1938 člen představenstva Československé sociálně demokratické strany dělnické, poslanec Národního shromáždění a zástupce sociálních demokratů v koalici Pětce. V letech 1922–1924 ministr školství a národní osvěty, 1925–1926 a 1932–1938 ministr železnic, 1929–1932 ministr zásobování, 1925–1926 a 1929–1938 současně náměstek ministerského předsedy. V letech 1940–1945 člen, 1940–1941 předseda československé státní rady v Londýně.

Podrobněji viz: Vykoupil Libor: *Slovník českých dějin*, Brno Julius Zirkus, 2000

¹⁴¹ Winter Lev, †1935, český sociálnědemokratický politik, národohospodář a publicista, bratr Gustava Wintera. Povoláním právník (od 1907 advokát v Praze). Od 90. let 19. století činný v sociálnědemokratické straně, od 1907 člen jejího představenstva; 1907–18 poslanec rakouské říšské rady. Za I. světové války obhájce před rakouskými vojenskými soudy; 1918 člen Národního výboru československého; od roku 1918 poslanec Národního shromáždění, 1918–20 a 1925–26 ministr sociální péče. Od roku 1925 předseda Sociálního ústavu Československé republiky; od roku 1929 člen exekutivy Socialistické dělnické internacionály; od 1930 předseda československé skupiny Meziparlamentní unie. V řadě odborných spisů i popularizačních publikací se soustavně zabýval problematikou sociálního zákonodárství, patřil k předním znalcům v oblasti sociálního pojištění.

Podrobněji viz: Vykoupil Libor: *Slovník českých dějin*, Brno Julius Zirkus, 2000

¹⁴² Podrobněji viz: Kárník Z.: *České země v éře První republiky*, díl 1, kapitola XIX, Praha Libri 2003

národnostních menšin, spojence našli i v Hlinkových lidovcích, kteří v návrhu viděli snahu o další upevnění státu a zkomplikování možnosti dosažení slovenské autonomie.

Tento zákon umožňoval širší užívání československého jazyka jako oficiálního, s výjimkou území Podkarpatské Rusi. Pravidla se týkala dvou oblastí, úřední řeči, kterou se dorozumíval občan s úřadem a naopak úřední řeči mezi různými úřady. Příslušníci minorit, pokud byli státními zaměstnanci, museli do půl roku složit přísné jazykové zkoušky, nařízení se týkalo např. i geometrů, notářů, lékařů či důlních inženýrů. Pravidla, která upravovala styk menšinových okresů s vyššími státními orgány, byla velmi složitá. Bylo zachováno pravidlo, podle kterého je obec, či jiný region, považován za smíšenou, je-li v ní alespoň 20 % obyvatel jiné národnosti, politické správě však byla dána možnost rozšířit přísná ustanovení o používání státního jazyka. Některá nařízení byla natolik přísná, že panovala nejistota, zda nejsou v rozporu s předpisy saintgermanické smlouvy¹⁴³. A Nejvyšší správní soud některá jeho ustanovení zrušil. Přijetí tohoto zákona vyvolalo bouřlivé protesty u národnostních menšin, německé strany organizovaly protesty i mimo parlament, v pohraničí docházelo k velkým demonstracím. Protestovali němečtí poslanci jak z nacionalistické strany DNP a DNSAP tak i poslanci německých aktivistických stran. Protesty probíhaly např. v Litoměřicích, Trutnově, Ústí nad Labem a vyvrcholily krvavými srážkami s policií v Karlových Varech dne 4. března 1926. Němečtí poslanci na nařízeních odmítali prakticky vše a Německých svaz poslanců podal interpelaci. Vlna nacionálního odporu, která se vzedmula na protest proti zákonu,

¹⁴³Saintgermainská mírová smlouva,, jedna z mírových smluv versailleského systému podepsaná 10.9.1919 v Saint-Germain-en-Leye mezi mocnostmi Dohody a Rakouskem. Na základě Saintgermainovské mírové smlouvy se Rakousko stalo suverénním a nezávislým státem (21.10.1919 bylo zrušeno jeho spojení s výmarskou republikou) uznalo nezávislost a hranice ČSR (zároveň připojení Valticka a části Vitorazska k ČSR).
Podrobněji viz: Peroutka F., Budování státu III., Praha 1991

nakonec v parlamentu vyvrcholila návrhem německých stran vyslovit vládě nedůvěru. Vláda sice uspěla poměrem hlasů , záchranu vládní koalice to však nepřineslo.

Vnitřní pnutí v koalici téměř znemožňovalo vládě činnost. Socialistické strany se nechtěly smířit s oslabením svých pozic, ke kterému došlo v důsledku voleb. Složení parlamentu, ve kterém byly silně zastoupeny negativistické strany, výrazně omezovalo akceschopnost vlády. Především vystupování německých národních stran v parlamentu vedlo k protiněmeckým masovým demonstracím v prosinci 1925, na jejichž přípravě i průběhu se podíleli i příslušníci Národní demokracie. Proti těmto akcím se postavil socialistický tisk. Zesilující nacionalistické křídlo v Národní demokracii znepokojovalo i prezidenta Masaryka, ani Kramář ovšem nechtěl, aby jeho strana byla přímo spojována s fašisty. Zdravotní stav Antonína Švehly se zhoršoval a protože právě on byl považován za mistra kompromisu, sílily obavy o soudržnost koalice. Množily se úvahy o Švehlově následníkovi ve straně, přičemž do popředí se dostával Milan Hodža. Prezident Masaryk však ve straně podporoval své sympatizanty, ke kterým patřil např. František Udržal. I zdravotní stav prezidenta Masaryka vedl ke spekulacím o jeho možném nástupci, jehož volba by byla ovlivněna momentálním rozložením sil v parlamentu.¹⁴⁴

Za těchto okolností bylo dosažení jakékoli dohody ve vládě velmi obtížné. Každá strana se snažila prosadit svůj program, agráři především pevná agrární cla, lidovci prosazovaná tzv. kongrua, tj. státní platy kněžím, socialistické strany požadovaly zkrácení délky vojenské služby. K dohodě o těchto návrzích však nedošlo. Socialistické strany se sdružily v socialistickém bloku a zavázaly se ke společnému

¹⁴⁴ A. Klimek, *Boj o Hrad I.*, Panevropa, Praha 1996,

postupu.¹⁴⁵ Začaly opět uvažovat o možné spolupráci s komunisty. Na druhé straně se již rýsovala spolupráce v této chvíli zatím agrárníků a lidovců, kteří byli ochotni navzájem podpořit své požadavky. Jako východisko z hrozící vládní krize zvolil Švehla právě vydání zmíněných prováděcích nařízení k jazykovému zákonu z roku 1920.

Parlamentní volby 15. listopadu 1925 a Národní demokracie

Výsledky parlamentních voleb, které se konaly 15. listopadu 1925, byly následující: agráři 13,2 %, komunisté 13,1 %, lidovci 9,7 %, sociální demokraté 8,9 %, čs. socialisté 8,6 % němečtí agráři 8,0 %, l'udáci 6,9 %, němečtí sociální demokraté 5,8 %, němečtí křesťanští socialisté 4,4 %, čs. Národní demokracie 5,0 %, živnostensko-obchodnická strana 4,0 %.

Úspěch komunistů předčil veškerá očekávání, stali se druhou nejsilnější stranou, naopak oslabení sociálních demokratů bylo mnohem větší než se předpokládalo a nebylo vyrovnáno ani výsledky československých socialistů. V soutěži s komunistickou stranou zvítězila strana agrární stojící v čele výrazně posílených českých i německých občanských stran. Dalším významným faktem pro vývoj v období 2. poloviny 20. let bylo oslabení nacionálních rozporů, došlo k porážce negativistických německých stran stranami, které se klonily k aktivistické politice.

Na české straně došlo k obdobnému jevu, Národní demokracie propadala až na desáté místo.

Na Slovensku zvítězily strany negativistické – l'udáci a komunisté.

¹⁴⁵ A. Klimek, *Velké dějiny zemí Koruny české XIII.*, Paseka, Praha Litomyšl 2000

Všenárodní koalice byla ve volbách poražena a prezident Masaryk začal uvažovat o jmenování úřednického kabinetu, což ovšem strany odmítaly. Prezident tedy pověřil sestavením vlády podle dosavadní zvyklosti Antonína Švehlu jako předsedu vítězných agrárníků. Vstupem lidové strany do vlády se ale názorová a programová roztržičnost ještě zvětšila. Po marných pokusech o sestavení vlády se Švehla tohoto poslání vzdal a Masaryk, s vědomím nesplnitelnosti, pověřil stejný úkolem Jana Šrámka¹⁴⁶. Ani tento fakt nepřiměl l'udáky ke vstřícnosti, naopak své požadavky stupňovali. Šrámek začal jednat se Stříbrným, největším antiklerikálem stran Pětky, o podmínkách, za kterých by byli národní socialisté ochotní vstoupit do vlády. Podmínkou ale byla odluka církve od státu a uznání Sovětského svazu de iure. Oslovený Karel Kramář odmítal jednat¹⁴⁷ o nabízených postech ministra financí či národní obrany ve vládě a tak se Šrámek dalších snah vzdal.

Sociální demokrat Rudolf Bechyně byl pověřen sestavením vlády jako představitel třetí nejsilnější státotvorné strany a hned následující den se toho pověření také vzdal.¹⁴⁸

To bylo krokem, na který Masaryk reagoval pozváním zemského prezidenta Jana Černého¹⁴⁹ 4. prosince 1925 do Prahy a pověřil ho sestavením úřednické vlády. Přes

¹⁴⁶ Šrámek Jan, +1956, český politik a římskokatolický kněz. V letech 1919–1938 a 1945–1948 byl předsedou Československé strany lidové. Od 90. let 19. století organizoval křesťanskosociální hnutí na Moravě, od roku 1907 působil jako poslanec říšské rady, v letech 1918–1939 a 1945–1948 jako poslanec Národní strany. V letech 1921–1938 zastával funkci ministra různých resortů ve všech koaličních vládách. V letech 1939–1940 byl místopředsedou Československého národního výboru v Paříži, v letech 1940–1945 předseda československé exilové vlády v Londýně. V letech 1945–1948 působil jako náměstek předsedy vlády. V únoru 1948 byl jedním z ministrů, kteří na protest proti rostoucí zvlí komunistické strany a především jí ovládaných bezpečnostních složek podali demisi. V březnu 1948 byl spolu s Františkem Hálou zadržen při pokusu o útěk do exilu a až do konce života byl pak držen v internaci.

Podrobněji viz: Šolle Z.: Století české politiky, Praha 1997, Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl 2, kapitola XXX, Praha Libri 2003

¹⁴⁷ Podrobněji viz: Lustigová M.: Karel Kramář první československý premiér, Vyšehrad 2007

¹⁴⁸ K jednání o sestavení vlády podrobněji: A. Klimek, Boj o Hrad I., Panevropa, Praha 1996, kap. 21

zmíněné rozpory mezi stranami dokázal tento krok vůdce stran Pětky sjednotit a prezidentovi bylo sděleno, že jsou schopní sestavit vládu. Poté byl jednáním pověřen Antonín Švehla, který prezidentovi představil novou vládu již 9. prosince. Jednalo se o obnovenou staronovou vládu všenárodní koalice rozšířenou o živnostenskou stranu, tři posty získali agráři, lidovci, českoslovenští socialisté a sociální demokraté, po jednom zástupci měli národní demokraté¹⁵⁰ a živnostníci.

Dne 18. prosince bylo zahájeno zasedání parlamentu za mohutných obstrukcí nevládních stran, na kterém Švehla přednesl vládní prohlášení. Vláda chtěla udržet kontinuitu s předchozími kabinetem. Švehla zmínil i berní reformu, pokračování pozemkové reformy, naopak se vyhnul ožehavým bodům jako pevným zemědělským clům.¹⁵¹ Vláda sama sebe chápala jako provizorní, což se odráželo v její činnosti.¹⁵² Krátké působení Švehlovy vlády bylo obdobím vyvrcholení koaličních sporů a pozvolného přechodu situace vedoucí ke změně fungování politického systému založeného doposud na národní příslušnosti.

¹⁴⁹ Premiéra první úřednické vlády z let 1920 – 1921

¹⁵⁰ Ministr průmyslu, obchodu a živností Jan Dvořáček

¹⁵¹ Podrobněji viz: Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí, Praha 1928, s. 338-353

¹⁵² Přemysl Šámal si v lednu 1926 poznamenal že „řada ministrů ministerstva pravidelně nenavštěvuje a často celé dny do úřadu nepřijde“
Podrobněji viz : Klimek A.: Velké dějiny zemí Koruny české XIII., Paseka, Prah Litomyšl 2000, s. 5

Výsledky voleb do PS NS, listopad 1925

kandidující subjekt	hlasů (%)	Mandáty
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	13,7	46
Komunistická strana Československa	13,2	41
Československá strana lidová	9,7	31
Československá sociálně-demokratická strana dělnická	8,9	29
Československá strana národně-socialistická	8,6	28
Německý svaz zemědělců	8	24
Hlinkova slovenská lidová strana	6,9	23
Německá sociálně-demokratická strana dělnická	5,8	17
Československá strana národně demokratická	5	14
Německá křesťansko-sociální strana	4,4	13
Československá živnostensko-obchodnická strana	4	13
Maďarská křesťansko-sociální strana	1,4	4
ostatní	10,4	17

Zdroj: Český statistický úřad, on-line text
<http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/4219-06>

5. Národní demokracie a činnost druhé a třetí Švehlovy vlády

Po vyřešení sporů týkajících se obsazení ministerských postů jednotlivými stranami byla Švehlova vláda dne 9. prosince 1925 jmenována prezidentem Masarykem. Vyznačovala se silnou personální kontinuitou s dřívějšími vládami, celkem dvanáct ministrů již mělo zkušenosti a jen čtyři nikdy ministerské posty nezastávali. Ve vládě působili i dva odborníci, ministr financí Karel Engliš¹⁵³ a pro správu Slovenska Jozef Kállay.¹⁵⁴ Za vládní koalici stála tzv. Šestka, jakási obdoba Pětky rozšířené o zástupce živnostníků, ovšem její postavení moc se ve srovnání s Pětkou výrazně lišilo. Souviselo to i s postoji vládních stran ke koalici, panovalo přesvědčení, že tato vláda je spíše přechodná a do vytvoření funkční koalice bude působit vláda úřednická. Vládě se ve sněmovně dne 18. prosince 1925 sice podařilo získat navzdory odporu nevládních stran důvěru, její fungování však bylo narušeno vztah uvnitř koalice.¹⁵⁵ Radikální odpor opozičních německých stran vedl v prosinci 1925 k protiněmeckým masovým demonstracím. Protestních akcí se účastnili tentokrát i fašisté, některé demonstrace organizovala vládní Národní demokracie¹⁵⁶ a proti těmto akcím se postavil socialistický tisk.

¹⁵³ Karel Engliš †1961, český ekonom, politik a filozof, profesor univerzity v Praze a Brně, guvernér Národní banky československé a několikrát též ministr financí Československé republiky. Patřil k nejvýznamnějším národohospodářským teoretikům prvorepublikového Československa. Vycházel z teorie mezního užítku. Proti kauzálnímu způsobu výkladu ekonomických souvislostí, hlásanému rakouskou národohospodářskou školou, přijal jako metodu tzv. teleologii. Podrobněji viz: Acta oeconomica Pragensia 1993/1, Karel Engliš, život a dílo

¹⁵⁴ Jozef Kállay + 1939, slovenský agrární politik a právník. Před 1. světovou válkou exponent Slovenské národní strany, od roku 1918 agrární strany, zastánce čechoslovakismu, v letech 1918–1920 liptovský župan, 1922–1927 ministr s plnou mocí pro správu Slovenska, od roku 1927 ředitel Zemské banky v Bratislavě. Podrobněji viz: Vykoupil Libor: Slovník českých dějin, Brno- Julius Zirkus 2000

¹⁵⁵ Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl 1, kapitola XIX, Praha Libri 2003

¹⁵⁶ Podrobněji viz: Národní listy, Národ, první a druhý prosincový týden 1925

Ve vládním programu nebyla zmíněna otázka vztahu státu a církve, pevných zemědělských cel, německá a slovenská a ani oficiální uznání Sovětského svazu. K prvnímu střetu došlo záhy po vzniku vlády, strany se nemohly shodnout na rozdělení funkcí ve sněmovně a v senátu, když socialistické strany chtěly prosadit změnu pro ně nevýhodného klíče rozdělování těchto funkcí.

Kandidáti socialistických stran nakonec se svými požadavky neuspěli, vzhledem ke společnému postupu československých a německých občanských stran. Českoslovenští socialisté získali nakonec post předsedy senátu, sociální demokrat byl pověřen zastupováním premiéra a místopředsedou poslanecké sněmovny se stal Franz Spina, poslanec za německé agrárníky¹⁵⁷. Fungování koalice bylo ohroženo rozdílnými požadavky jednotlivých stran, kdy lidovci chtěli prosadit kongruu, agrárníci pevná obilní cla a socialistické strany požadovaly zkrácení délky vojenské služby.

Ministr financí Karel Engliš žádal daňovou reformu, nesouhlasil s požadavky socialistických stran na zvýšení platů státních zaměstnanců na nižších úrovních. Obě socialistické strany se sdružily v socialistickém bloku a proklamovaly zahájení společného postupu. Na druhou stranu se rýsovala i užší spolupráce zatím agrárníků a lidovců. Období druhé Švehlovy vlády tak bylo obdobím plným vnitropolitického napětí.

¹⁵⁷ Bund der Landwirte, Německý svaz zemědělců byla sudetoněmecká agrární strana. Strana vznikla začátkem roku 1920. BdL brzy překonal negativní postoj vůči československému státu a stal se součástí demokratické aktivistické scény. Strana se zaměřovala na venkovské křesťanské obyvatelstvo, úzce spolupracovala s Republikánskou stranou zemědělského a maloroľnického lidu. Roku 1926 vstoupil BdL do Panské koalice. BdL se pak trvale podílel na řízení státu účastí v koaličních vládách až do jara roku 1938, kdy nejen vystoupila z vlády Milana Hodži, ale splynula také s Sudetoněmeckou stranou. Předseda strany Bund der Landwirte byl ministr Franz Spina. Podrobněji viz: Broklová E.: Politická kultura německých aktivistických stran v ČSR, Karolinum 1999

Především sociální demokracie dávala najevo svou nechuť. Cítila se být do své účasti dotlačena ostatními stranami. Obávala se především toho, že přes její nesouhlas budou prosazeny zákony, za které i přes odpor k jejich sválení ponese spoluzodpovědnost a tento fakt způsobí ještě větší odliv voličů. Dosavadní neshody se zcela vyhrotily v okamžiku, kdy se pravicové strany pokusily využít momentálního oslabení socialistických stran k prosazení opatření, proti nimž měli socialisté zásadní námitky. Jednalo se především o dva základní problémy. Za prvé šlo o agrárníky prosazované zavedení pevných cel na určité zemědělské produkty, zadruhé to byla snaha lidovců vyřešit problém kongruy, financování církví. Pravicové strany se pokusily silným tlakem donutit oslabené socialisty k ústupkům. Výsledkem tohoto nátlaku nebylo ale předpokládané přijetí prosazovaných pravicových zákonů, ale odstoupení socialistů a následně celé vlády 17. března 1926.

Změna politického postoje českých Němců za premiérství Antonína Švehly

Většina příslušníků národnostních menšin zaujímala k nové republice negativní postoj. Němci se od počátku snažili o odtržení oblastí s převahou německého obyvatelstva a jejich připojení k Německému Rakousku. Představitelé českých Němců brzy pochopili, že politikou pasivní rezistence škodí hlavně vlastním zájmům a rozhodli se vyslat své zástupce do zákonodárných sborů a státních orgánů. To však nelze chápat jako akt uznání ČSR, šlo o snahu získání vlivu a prosazení samostatnosti či autonomie. Ihned po svém stupu do parlamentu zástupci německých politických stran vytvořili Německý parlamentní svaz, který měl symbolizovat nedělitelnost jednotného německého národa a koordinovat společný postup¹⁵⁸.

¹⁵⁸ Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, 1. díl, kapitola IV, VI, Praha Libri 2003

Již v letech 1923 až 1924 se dostalo toto hnutí Hilfverein do vnitřní krize, dostalo se mu změny. Zaprvé to, že místo dosavadní orientace na Rakousko, se čeští Němci přesměrovali více na Německo, odkud se jim dostávalo hlavní podpory, za druhé to byla zásadní změna ve vedení organizace, když se do čela dostali noví lidé, ještě radikálnější, proněmečtější a nacionálnější než dosavadní vedení. Tito noví vůdci podrobili své předchůdce ostré kritice, jednoznačně odmítli mírové smlouvy první světové války a podmínky z nich plynoucí. V květnu 1925 proběhla transformace tohoto hnutí do organizace Sudetendeutscher Heimatbund. Na přelomu roku 1926 došlo ke sloučení této organizace s obdobnou organizací německé menšiny v Polsku a vytvoření společného ústředí Bund deutscher Ostverbände se sídlem v Berlíně.

Po volbách v listopadu 1926 projevily německé strany, které se dostaly do parlamentu, zájem vytvořit určité sdružení německých parlamentních stran pro koordinaci společného postupu. Strany pochopily, že jen aktivistickým postojem mohou získat určitou moc a vliv a dosáhnout svých záměrů. Hlavními tvůrci byli němečtí křesťanští sociálové¹⁵⁹ a němečtí agráři. Německá sociální demokracie¹⁶⁰

¹⁵⁹ Německá křesťansko sociální strana lidová, byla sudetoněmecká strana První republiky. Strana vznikla počátkem listopadu roku 1919. Ideologií strany se stala sociální křesťanská demokracie (či křesťanský socialismus). Její vliv postupně rostl, částečně i na úkor německých negativistických stran. Ve straně se mezi prvními objevil názor nutné spolupráce s československým státem, kterou ale vedení strany podmiňovalo nejen již existující rovností všech občanů, ale také formálně zakotvenou rovnoprávností národnostních kolektivů. Posléze, v polovině dvacátých let se vedení strany definitivně připojilo k aktivismu a vládní spolupráci. Po březnu 1938 dochází ke sloučení se Sudetoněmeckou stranou, hl. představitelem strany ministr Robert Mayr-Harting. Podrobněji viz: Broklová E.: Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918 – 1938, Karolinum Praha 1999

¹⁶⁰ Německá sociální demokracie, založena 1919 jako sudetoněmecká sociálně demokratická strana, navazující na předválečné socialistické Zemské svazy v německo-českých oblastech. Vedení strany v čele s Josefem Seligerem bylo původně radikální politicky i sociálně, ČSR byla hodnocena jako výtvar dohodového imperialismu. V prvních parlamentních volbách obdržela DSAP téměř 590 000 hlasů, což činilo přes 43,5 % německých hlasů a 11,1 % všech československých hlasů a 31 mandátů.. Strana se tak stala třetím nejsilnějším subjektem na území celé země. I když strana dále trvala na negativním postoji k ČSR, zabránila ústavní krizi: umožnila vznik první vlády, když při hlasování o důvěře nové vládě opustili poslanci této strany sněmovnu a umožnili tak těsné zvolení. Stejně jako Česká sociální demokracie doplatila na rozkol ve straně. Komunistické křídlo opustilo stranu v lednu roku 1921, poté co prohrálo boj o vedení strany. Z tohoto proudu poté vznikla tzv. německá sekce KSČ, která se poté stala součástí sjednocené komunistické strany. Na to doplatila strana při druhých volbách roku 1925. Volební výsledek činil pouhých 6 % a 17 mandátů. V období Panské koalice se tedy dostaly všechny

odmítla svou část. Hlavním důvodem, proč do svazu nevstoupila, byla její obava, že by spolupráce s pravicovými, ač německými stranami, mohla způsobit podobný odliv voličů jako u československé sociální demokracie. Do svazu nevstoupila ani nacionalistická DNP¹⁶¹. Až do té doby krajně nacionální DNSAP¹⁶² učinila obrat, když veřejně připustila možnost její spolupráce s českou stranou, brzy skončilo. Poslední čtvrtou stranou tvořící jednotnou německou frontu byli němečtí živnostníci.

socialistické strany do opozice, což je přimělo k postupnému sblížení se. Ve dnech 28. a 29. října 1928 proběhl společný sjezd ČSSD všech národnost žijících na území ČSR. Tímto se strana zařadila mezi aktivistické strany a praktikovala politiku „Hradu“. Po třetích volbách (1929), kdy strana obdržela zisk 7 % a 21 mandátů, obsadil Ludwig Czech křeslo ministra sociální péče. Strana stála v opozici vůči rostoucímu německému nacionalismu, což jí ale přineslo naprostý pokles preferencí. Při čtvrtých volbách (1935) klesla na 3,6 % a 11 mandátů. Strana pokračovala ve své činnosti až do jara roku 1938, kdy obhajovala existenci ČSR jako “poslední demokratické bašty”.
Podrobněji viz: Broklová E.: Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918 – 1938, Karolinum Praha 1999

¹⁶¹ Německá nacionální strana, Deutsche Nationalpartei v ČSR vznikla sloučením některých německých nacionálních stranických útvarů Deutsche Nationalpartei Deutschböhmens a Deutschsoziale Volkspartei des Sudetenlandes na sjezdě v Olomouci v září 1919. Na vytvoření programu měl největší vliv dr. Lodgman; žádá se v něm úplné sebeurčení a samospráva Němců v ČSR, do níž se dostali „cizí mocí, ne vlastní vůlí“. Negativistické stanovisko této strany dosti dlouho brzdilo vývoj něm. aktivismu v ČSR a bylo třeba velikého úsilí zejm. Křepkova a Spinova, aby se zabránilo převaze Lodgmanovy koncepce v něm. politice v ČSR. S absolutním negativismem nesouhlasili ani někteří umírněnější stoupenci strany; tak dr. Rosche, vůdce jednoho z mírnějších směrů, vystoupil otevřeně proti němu, a když se svým stanoviskem nepronázil, rozešel se 1928 se stranou, založil pak Deutsche Arbeits- und Wirtschaftsgemeinschaft. Při prvních volbách do N. S. kandidovala strana společně s něm. národními socialisty; dostalo se jí 12 poslanců, z nichž však časem ubyl dr. Medinger, jenž vystoupil z klubu německý nacionální poslanec 1923, a dr. Baeran, jenž byl pro velezradu zbaven mandátu rovněž 1923; jeho náhradníkem byl něm. živnostník Stenzl, jenž nevstoupil do klubu německých nacionálních poslanců., který se tak zmenšil na 10 členů (mezi nimi Lodgman, Brunar, Feyerfeil, Schollich). V senátě měla strana v I. vol. údobí 6 senátorů, jejichž předsedou byl dr. August Naegle. Ve volbách 1925 kandidovala samostatně a dosáhla 240.879 hlasů do poslanecké sněmovny a 214.589 hlasů do senátu; tím získala 10 poslanců a 5 senátorů Lodgman a Naegle už mezi nimi nebyli a Brunar přešel do senátu. Ve volbách 1929 dostala strana 189.071 hlas do poslanecké sněmovny a získala 7 poslanců. Jedním z nich byl však dr. Hanreich, zástupce tzv. sudetského Landbundu, s nímž strana společně šla do voleb. Předseda poslaneckého klubu se stal nyní dr. Schollich. Při volbách do senátu získala strana sice 166.718 hlasů, ale v žádném volebním kraji nedosáhla volebního čísla, takže nedostala v senátě vůbec zástupce.

Podrobněji viz: Rozumět dějinám, kolektiv autorů, Gallery Praha 2002

¹⁶²DNSAP, Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei, DNSAP – německá šovinistická politická strana v českých zemích, ustavená v květnu 1918. Po 28.10.1918 propagovala odtržení pohraničních území od ČSR (“Deutschböhmen”). Po nezdaru těchto pokusů se roku 1919 konstituovala jako jedna z německých stran v Československu a po vzniku Hitlerovy NSDAP se stala její československou odnoží. Vydávala list Der Tag (Den). 4.10.1933 byla její činnost zastavena, hlavní představitelé (R. Jung, H. Krebs) uprchli do Německa. Na činnost DNSAP postupně navázala Henleinova SHF, resp. SdP, do níž většina členů DNSAP vstoupila.

Podrobněji viz: Rozumět dějinám, kolektiv autorů, Gallery Praha 2002, Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl 2, kapitoly XXVIII, XXIX, Praha Libri 2003

Na konci roku 1926 se uskutečnilo vrcholné setkání představitelů německých parlamentních stran, na němž se měly dohodnout o dalším společném postupu německého bloku. Na podobě společného programu se strany neshodly a bylo vytvořeno pouze prohlášení, každá strana trvala na udržení naprosté nezávislosti. Brzy došlo k definitivní roztržce mezi představiteli DNP a ostatními německými stranami, když DNP požadovala, aby se všechny německé strany zcela vzdaly svých partikulárních principů ve prospěch prosazení práv německého národa.

V prosinci 1925 se transformovala jednotná německá fronta do organizace Deutscher Verband. Byl vytvořen její program a předsednictvo, v němž zasedali tři zástupci agrárníků, dva křesťanští sociálové, dva nacionálové z DNSAP a dva živnostníci. Strany byly svobodné, nic je nezavazovalo, jen zásada, že žádná z nich nesmí jednat s nikým cizím, pokud by to mohlo ohrozit dosavadní opoziční postoj.

Do této situace přišel pád druhé Švehlovy vlády v březnu 1925.

Zmíněné rozpory mezi silnými agrárníky a oslabenými sociálními demokraty byly hlavní příčinou rozpadu Švehlovy vlády. Agrárníci vystoupili v polovině března s požadavkem pevných agrárních cel a ve vyjednáváních nehodlali ustoupit. V sociální demokracii došlo ke sporům mezi dvěma proudy, prvním reprezentovaným předsedou strany Antonínem Hampl¹⁶³, který byl pro setrvání strany ve vládě a druhým tvořeným zástupci z Ostravska a Plzeňska, kteří se stavěli za odchod z koalice. Tento druhý proud se obával, že přílišná ústupnost strany by vedla k dalším ztrátám voličů ve prospěch radikálnějších komunistů. Sociální demokracie váhala

¹⁶³ Antonín Hampl, †1942, český sociálně demokratický politik a odborový činitel. Od roku 1910 tajemník Svazu kovodělníků a předseda Ústřední sociální pojišťovny. Od roku 1918 člen představenstva a v letech 1924–1938 předseda Československé sociálně demokratické strany, v letech 1918–1939 poslanec národní strany, v letech 1919–1920 ministr veřejných prací. V letech 1938–1939 předseda Národní strany práce. V roce 1941 zatčen gestapem, zemřel v nacistickém vězení v Berlíně. Podrobněji viz: Vykoupil Libor: Slovník českých dějin, Brno- Julius Zirkus 2000

podpořit požadavek agrárníků¹⁶⁴, po diskusích uvnitř strany nakonec došla k závěru, že existuje příliš mnoho rozporů mezi stranou a občanskými stranami. Do sporů se zapojil i stranický tisk, agrárnický Venkov citoval agrárnického ministra zemědělství, že problémy stran „nelze léčit ničením vlastního zemědělství“¹⁶⁵, sociálně demokratické Právo lidu reagovalo: „ To znamená ve svých důsledcích nesmiřitelný boj a rozbití koalice. Československá sociální demokracie to řekla již dříve. Rozchod může nastat každým okamžikem. Zájmy lidu jsou přednější než zájmy koalice“¹⁶⁶. Možnosti dosažení kompromisu se zdály být vyčerpány. Nemocný Antonín Švehla byl již déle zastupován svým náměstkem, ministrem železnic, sociálním demokratem Rudolfem Bechyněm, a nakonec se na radu lékařů rozhodl odjet léčit do zahraničí. Jeho nemoc se stala tedy oficiálním důvodem demise vlády. Zároveň však umožnila politickým stranám hledat nové partnery na politické scéně.

Vzhledem k patové politické situaci došlo ke jmenování vlády úřednické, v jejímž čele stál Jan Černý. Do vlády přešli odborníci z minulé úřednické vlády, Černý stál i v čele ministerstva vnitra a mezi ministry nechyběl ani člen národních socialistů Edvard Beneš jako ministr zahraničí.

Také Karel Engliš, který před volbami vystoupil z Národní demokracie, a byl svými názory blízký Masarykovi, se stal členem Černého vlády a zastával post ministra financí. Ve vládě převzal dva rezorty , sociální péče a zdravotnictví, Josef Schieszl,¹⁶⁷

¹⁶⁴ Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl 1, kapitola XIX, Praha Libri 2003

¹⁶⁵ Venkov 26.2. 1926

¹⁶⁶ Právo lidu 14.3. 1926

¹⁶⁷ Josef Schieszl, †1970, český právník, politický činitel a publicista. Od roku 1900 činný v Masarykově realistické straně, za první světové války účastník domácího odboje. V roce 1918 člen Národního výboru československého a v letech 1918–1920 poslanec Národního shromáždění. V letech 1920–1938 přednosta politického a legislativního odboru Kanceláře prezidenta republiky, v roce 1926 ministr sociální péče. Jeden z představitelů politické skupiny Hradu. Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 2 – Korespondence Hlaváček - Schieszl Vykoupil Libor: Slovník českých dějin, Brno- Julius Zirkus 2000,

šéf legislativního odboru Kanceláře prezidenta republiky. Složení vlády napovídalo o úsilí prezidenta Masaryka posílit svůj vliv. Jmenování úřednické vlády se prozatím zdálo být jediným východiskem z neřešitelné situace.

Za vládou nestála již původní všenárodní koalice, vláda se nemohla spoléhat na její podporu v parlamentu, a proto byla její pozice velmi složitá. Její jmenování nevedlo k pokusu o oživení ustavené Šestky, která se od svého vzniku v prosinci 1925 ani nesešla. Obecně panovala shoda, že nové parlamentní volby by po tak krátké době změnu rozložení politických sil nepřinesly a zájem na pádu vlády bez vytvoření funkční většiny strany neměly. V parlamentu se pozvolna začínala formovat jiná koalice, koalice občanských stran a vyjednávání probíhala během celého období trvání Černého vlády.

Po ustavení úřednické vlády se opět objevily úvahy o možné změně volebního zákona. Změnou by bylo možné dosáhnout vytvoření funkční vlády která by se mohla spolehnout na podporu v parlamentu a mohla tak uskutečňovat svůj program. Názory na způsob změny volebního zákona se lišily a často podléhaly špatné interpretaci, do diskuzí se zapojil i tisk.¹⁶⁸ Mělo jít například přímo nahrazení poměrného systému většinovým, zvýšení věkové hranice, nové vymezení volebních obvodů či zrušení vázaných kandidátek. Zásadním faktem bylo, že poměrná volba byla zakotvena ústavě, jejíž změna by žádala kvalifikovanou většinu. Národní demokracie a ostatní pravicové strany, které postupně získávaly stále silnější pozice v parlamentu, se změnou volebního systému nechtěly příliš zabývat, stávající situace se jim jevila jako výhodná.

¹⁶⁸ Podrobněji viz: Klímek A.: Velké dějiny zemí Koruny české XIII., Paseka, Praha Litomyšl 2000, kap. II/4

V socialistické straně se naopak diskuse rozproukla, o možnostech změny uvažoval jak Beneš tak Stříbrný a proti této možnosti se nestavěl ani Masaryk.¹⁶⁹

Dne 9. dubna 1926 došlo k rozhovoru Beneše se Stříbrným, který byl jedním z důvodů pozdější stranické krize. Rozhovor se týkal právě možného oktroje a způsobu jeho provedení, přičemž Beneš byl pro velmi opatrný postup, nechtěl rušit svobodu tisku a shromažďování, ani rázně postupovat vůči KSČ, naopak Stříbrný předpokládal provedení razantnějších akcí.¹⁷⁰ Ke sporu došlo při úvahách o tom, které strany by bylo třeba získat k prosazení změn. Beneš prosazoval spolupráci i s německými stranami, s čímž naprosto nesouhlasil Stříbrný, který se profiloval výrazně nacionalisticky. Ohledně interpretace tohoto rozhovoru se oba jeho účastníci střetli a navzájem se obviňovali z plánování pravicového či levicového puče v souvislosti s vyšetřováním Gajdovy aféry.¹⁷¹

Roztržka mezi Benešem a Stříbrným měla více příčin. Jiří Stříbrný měl ve straně silnou pozici, byl reprezentantem strany v bývalé Pětce a vlivem a politickými schopnostmi převyšoval předsedu strany Václava Klobáče. Po vstupu Edvarda Beneše do strany se Stříbrný postavil do opozice vůči Benešovi, v němž viděl velkou konkurenci. Například po volbách 1925 vystoupil Stříbrný s jeho kritikou kvůli podpoře Národní strany práce. Na straně Beneše stál ovšem Klobáč a samozřejmě i prezident Masaryk, který znepokojeně pozoroval rostoucí radikálnost Stříbrného. Byly rozšířeny nepravdivé zprávy o onemocnění Stříbrného syfilidou ve stadiu demence a zároveň byl obviněn ze zneužití politických funkcí, které zastával, k vlastnímu obohacování. Do sporů ve straně se významně promítl stoupající nesouhlas s účastí Beneše ve vládě, s jejímiž kroky strana nesouhlasila. Vláda totiž nebyla schopná čelit

¹⁶⁹ Podrobněji viz: tamtéž

¹⁷⁰ Podrobněji viz: tamtéž

¹⁷¹ Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl 1, kapitola XIX, Praha Libri 2003

formující se většině pravicových stran, které zahájily spolupráci při projednávání agrárních cel a kongruy. Za jejího působení tak docházelo k prosazování sporných zákonů, na nichž se předchozí vlády nedokázaly shodnout. Na zasedání strany byla přijata dne 15. června 1926 rezoluce, která požadovala demisi vlády a vyzývala Beneše k odchodu z ní.¹⁷² Proti možnosti demise Beneše se postavil prezident Masaryk

Na dalším zasedání strany se většina členů postavila za Beneše, s čímž se nemohl Stříbrný smířit. K účasti Beneše ve vládě se dále začala kriticky vyjadřovat zejména Národní demokracie.

Národnědemokratický Národ psal v červenci o plánech Beneše a socialistických stran nastolit diktát levice pomoci oktroje volebního řádu.¹⁷³ Údajně měl využít své pozice ve vládě. Beneš tlaku své strany částečně ustoupil a po dohodě s Masarykem rezignoval v červenci na svůj poslanecký mandát, ve vládě ale zůstal.

Dále pokračovala aféra Stříbrného . Stříbrný navštívil prezidenta Masaryka, kterému předložil lékařské zprávy vyvracející pomluvy o onemocnění syfilidou. Po této schůzce se Stříbrný cítil posílen k dalšímu boji proti Klofáčovi. Beneš se snažil v této aféře neangažovat, v červenci 1926 byla dokonce ve straně zřízena komise pro interní vyšetření celé aféry. K vyvrcholení aféry, která se odehrávala i na stránkách tisku, došlo na stranickém sjezdu v září 1926. Stříbrný zpočátku považoval svou pozici za dostatečně silnou, postupně se ale většina přiklonila na stranu Klofáče a na sjezdu bylo rozhodnuto Stříbrného a jeho příznivce ze strany vyloučit. Svou roli sehrála i obvinění Stříbrného z plánování puče společně s Gajdou. Na sjezdu byla přijata změna názvu strany – Československá strana národně socialistická a Beneš byl zvolen do

¹⁷² Podrobněji viz: tamtéž

¹⁷³ Podrobněji viz: tamtéž

ústředního výkonného výboru.¹⁷⁴ Poslaneckého mandátu byl Stříbrný zbaven až v roce 1928, vzhledem k tomu, že mezi soudci volebního soudu sílily pochyby o zákonnosti zbavování poslance mandátu podle dosavadní praxe.

Po vyloučení ze strany založil Stříbrný v roce 1927 vlastní Slovanskou stranu národně socialistickou, která se později přejmenovala na Národní ligu, lépe známou pod názvem Liga proti vázaným kandidátkám.

Nesocialistické strany měly určité společné cíle. Občanské strany velmi nutně potřebovaly vzájemnou podporu a spolupráci. Československým zástupcům vyhovoval, že poprvé od ustanovení samostatného státu nebyli omezováni postojem socialistických stran. Německé aktivistické strany se zase poprvé od vzniku samostatné republiky dostaly do důležitého postavení, poprvé měly možnost výrazně zasahovat do zákonodárného procesu. Ani národnostní rozdíly, ani nátlak socialistů a Hradu nezabránily definitivnímu ustavení parlamentního vícenárodnostního pravicového bloku.

Společně vypracovaný návrh na urychlené zavedení zemědělských cel byl předložen 21. dubna 1926 Senátu a o dva týdny později Poslanecké sněmovně. Zákon o agrárních clech, který zaváděl u vybraných zemědělských produktů¹⁷⁵ pevná cla místo dosavadních pohyblivých, byl schválen 22. června.

O tři dny později bylo při klíčovém parlamentním hlasování prosazeno i přijetí kongruového zákona o úpravě platu duchovním, podle něhož státu poskytoval některým uznávaným církvím¹⁷⁶ a náboženským společnostem plat neboli kongruu a

¹⁷⁴ Podrobněji viz: Klímek A.: Boj o Hrad II., Panevropa, Praha 1998

¹⁷⁵ Např. obilí, brambory, luštěniny a ost.

¹⁷⁶ Kongruálním.

zbývající státem uznávaným náboženským společenstvem dotaci, z níž vyplácely své hodnostáře. Přijetí obou zákonů společně prosadili Národní demokraté, českoslovenští agráři, lidovci, živnostníci, slovenští řádci, němečtí agráři, němečtí křesťanští sociálové, maďarští křesťanští sociálové a zástupci Maďarské strany národní.

Pro krajně pravicové představitele německého tábora znamenala dohoda mezi občanskými stranami velmi vážné ohrožení dosavadního postupu německé menšiny. Němečtí nacionalisté nutně potřebovali narušit vyjednávání československých a německých demokratických stran a k tomu jim jako dobrá záminka posloužilo schválení prováděcího nařízení k jazykovému zákonu z 29. února 1920, které bylo přijato v únoru 1926. Nacionalisté označili tuto jazykovou úpravu za naprosto nevyhovující a diskriminující německou menšinu. Rozruchu¹⁷⁷ se rozhodly využít i české levicové strany. Mnohatisícové demonstrace s protiněmeckým akcentem, zaměřené proti dohodě občanských stran, byly pořádány československými komunisty a v menší míře i národními socialisty.

Hrad, socialisté i němečtí nacionalisté předpokládali, že přijetím kongruového a celního zákona zmizí hlavní síla bloku občanských stran a že se toto parlamentní uskupení brzy rozpadne. Ve skutečnosti se parlamentní blok nejen nerozkládal, ale naopak se upevňoval. Představitelé bloku se dohodli na vytvoření nové společné vlády, oznámili svůj záměr prezidentovi a kabinet Jana Černého vyzvali k demisi. Bezprostředně po odstoupení Černého kabinetu byla 12. října 1926 jmenována vláda tvořená koalicí československých a německých nesocialistických stran, v čele s agráříkem Antonínem Švehlou.

¹⁷⁷ Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl 1, kapitola XIX, Libri Praha 2003

Poprvé byla československá vláda sestavena bez účasti socialistických stran a zároveň poprvé se na ní podíleli i zástupci německé menšiny. Vstup německých aktivistických stran s připravoval již delší dobu¹⁷⁸, ale teprve rozpad německého parlamentního svazu v roce 1926 umožnil, aby němečtí agráři a křesťanští sociálové začali o tomto kroku jednat vážně.

Nový premiér Švehla se zavázal, že bude pokračovat v politice druhé Švehlovy vlády a jako své hlavní úkoly vytyčil provedení daňové reformy, zklidnění napjaté politické situace, překonání následků předchozí hospodářské deprese a vyrovnání ekonomické bilance, přípravu vyrovnaného státního rozpočtu, novelizaci branného zákona a reformu ozbrojených složek. Premiér v projevu vysoce ocenil vstup německých aktivistických stran do vlády¹⁷⁹.

Na podzim 1926 tvořilo kabinet pouze pět politických stran. Českoslovenští agráři, lidovci a živnostníci měli celorepublikovou působnost, němečtí křesťanští sociálové a agráři reprezentovali německou menšinu. Zároveň byli na podzim 1926 do vlády jmenováni i čtyři nezávislí odborníci. Hlavním kritériem o tom, jaké resorty budou stranám přiděleny, byl celkový zisk každé strany dosažený v parlamentních volbách 1925. Až do dubna 1926 šlo o neúplnou vládní sestavu. Řada resortů zůstala neobsazena, protože se počítalo s účastí dvou dalších koaličních partnerů, a to Československých národních demokratů a slovenských l'udáků.. Jejich definitivní příchod do třetí Švehlovy vlády se oddaloval.

Ze strany l'udáků mělo toto váhání strategický význam. Slováci si jako podmínku svého vstupu do kabinetu kladli příslib zrušení ministerstva pro správu Slovenska, zavedení určité formy autonomie nebo aspoň vyššího stupně samosprávy pro jejich

¹⁷⁸ Podrobněji viz: Broklová E.: Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918 – 1938, Karolinum Praha 1999

¹⁷⁹ Podrobněji viz: Venkov 12. října 1926

zemi, zlepšení vztahů Československa s Vatikánem a státní sanace jejich podniků. Svě zástupce tak delegovali až poté, co jim byly jejich požadavky, kromě získání autonomie, potvrzeny. Vytvoření definitivní podoby kabinetu zpomalovalo i prezidentské právo ovlivňovat výběr jednotlivých ministrů, které si Masaryk vymohl na Švehlovi ještě před jmenováním vlády. Každá strana musela navrhnout na svůj ministerský post aspoň tři kandidáty, z nichž si prezident zcela podle vlastního uvážení mohl vybrat. Ačkoli například l'udáci představili své kandidáty už začátkem listopadu 1926, ke jmenování ministrů došlo až 15. ledna 1927. Poslední vstoupila do vlády Národní demokracie, když se Ladislav Novák stal 28. dubna 1927 ministrem obchodu.

Československo se stále nezapamatovalo z hospodářské deprese, způsobené malou hospodářskou krizí v letech 1923-1924. Kabinet si proto jako jeden z prvních cílů vytyčil vyřešení ekonomického problému agnace průmyslové výroby.

Ministr financí Karel Engliš byl ministerským předsedou pověřen urychleným vypracováním návrhu zákona o přímých daních. Jeho předloha návrhu zákona se stala základem reformy přímých daních. Reforma zvýhodňovala především velké podniky a průmyslové závody, kterým bylo v rámci daňových úlev umožněno vytvářet velká peněžní depozita nepodléhající zdanění. Proto se proti jeho přijetí postavily všechny levicové strany¹⁸⁰ a po dlouhou dobu zabraňovaly jeho schválení. K definitivnímu schválení těchto zákonů oběma komorami došlo až na jaře 1927, a tak bylo provedení reformy vyhlášeno až 15. června 1927.

¹⁸⁰ Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl 1, kapitola XIX, Praha Libri 2003

Další ze série činností třetí Švehlovy vlády byla organizace státní správy. Osnova vládního návrhu zákona o volbách do zemských a okresních zastupitelstev¹⁸¹. Po schválení oběma komorami byl 14. července 1927 vyhlášen zákon o organizace politické správy, který nahradil zákon o zřízení župních a okresních úřadů v Československu z 29. února 1920. Tento župní zákon¹⁸² přijatý spolu s československou ústavou rušil historické země a místo nich rozděloval celé území Československa s výjimkou Podkarpatské Rusi, do dvaceti dvou nehistorických žup. Veškerá moc náležející dříve zemským sněmům byla přenesena na centrální vládu. Šlo tedy o zjevné omezení samosprávy ve prospěch centrální moci. Ta to centralizace byla pravděpodobně nezbytným krokem pro udržení jednoty nové republiky. V čele každé župy měl stát župan jmenovaný centrální vládou a jen jí přímo zodpovědný. Župní zastupitelstvo mělo být voleno na dobu šesti let a v jeho čele mělo stát kromě jeho předsedy, jmenovaného také centrální vládou, ještě dalších pět státních úředníků podléhajících také centrální vládě. Župy se měly dělit na menší správní celky – okresy. Bylo stanoveno přechodné období pěti let, během něhož měla být reforma státní správy provedena. Zavedení žup se povedlo realizovat pouze na Slovensku a to především díky slovenské tradici župního zřízení. K tomu došlo již v roce 1924. Župní systém státní správy byl v rozporu s tradicí českých zemí a nevyhovoval kvůli nebezpečí možné početní převahy národnostních menšin v některých oblastech a proto byl v roce 1927 přijat zákon o organizace politické správy, který likvidoval župní zřízení a obnovoval zemské uspořádání. Byly vytvořeny čtyři země – česká, moravskoslezská, slovenská, podkarpatoruská.

¹⁸¹ Podrobněji viz: tamtéž

¹⁸² Podrobněji viz: tamtéž

Neobnovení historického Slezska jako samostatného zemského obvodu bylo motivováno obavou z tamní skoro 40 % německé menšiny. Každá země měla své vlastní zemské zastupitelstvo. V čele zemského úřadu stál zemský prezident jmenovaný státem, obdobnou strukturu měly i okresy. Zemská a okresní zastupitelstva měla zákonodárnou pravomoc, ale rozhodující vliv měli státem jmenovaní a přímo jemu odpovědí zemští prezidenti a okresní hejtmani.

Dalším závažným problémem, který musela vláda urychleně řešit, byla otázka postavení příslušníků ozbrojených složek¹⁸³. V dubnu 1927 byla vydána novelizace branného zákona z 19. března 1920. Ten stanovil brannou povinnost pro všechny zdravé muže od dvaceti do padesáti let. Kontingent vojska v době míru byl stanoven na sto padesát tisíc mužů. Nejdůležitější změnou zákona bylo, že dosavadní početní stav vojáků byl snížen na sedmdesát tisíc, zbytek branců byl převeden to takzvané náhradní služby a byla zkrácena délka vojenské služby. Současně s novelizací branného zákona byl schválen i zákon o volebním právu příslušníků branné moci a četnictva, který zbavoval vojáky a členy bezpečnostních sborů jejich volebního práva. Tento zákon byl výsledkem snahy o odpolitizování vojenské sféry a zabránění jejího zneužití pro politické účely, zároveň se tak předešlo možnosti vytváření umělých národnostních skupin v pohraničí.

Jako jeden z hlavních úkolů byla stanovena i příprava novelizace zákona o sociálním pojištění¹⁸⁴ a zákona o ochraně domácího trhu práce. Nová úprava sociálního pojištění měla nahradit platný zákon o sociálním pojištění dělníků a zaměstnanců, který byl schválen parlamentem v roce 1924, ale v platnost vstoupil až v červenci 1926. Zákon

¹⁸³ Podrobněji viz: tamtéž

¹⁸⁴ Podrobněji viz: tamtéž

byl nedostatečně propracován a muselo být přistoupeno k novelizaci. Byl podán i návrh na novelizaci gentského systému a uzákonění ochrany domácího trhu práce. Novelizace vešla v platnost na jaře 1928 a byly pořádány masové protestní demonstrace, proti této sociální úpravě, která byla nižšími třídami vnímána jako jejich diskriminace.

Vyřešení vztahů s Vatikánem narušených v červenci 1925, díky na protest k účasti mnoha čelných politických představitelů na oslavách k výročí upálení Jana Husa, přerušil Vatikán s Československem diplomatické styky. Obnovení dobrých vztahů s papežským státem prosazovaly hlavně obě konfesní strany. Edvard Beneš předložil tzv. *modus vivendi*. Tento návrh přinášel nové rozdělení diecézí v rámci státních hranic jejich reorganizaci. Při jmenování biskupů papežem byl nutný i souhlas československé strany, noví církevní hodnostáři měli povinnost složit slib republice. K podpisu *modus vivendi* došlo v lednu 1928 a přinesl narovnání vztahů mezi Vatikánem a Československem.

Volba prezidenta republiky v roce 1927

27. května 1927 byl potřetí zvolen prezidentem ČSR T. G. Masaryk. Získal 274 hlasů, protikandidát KSČ Václav Šturc 54 hlasů, 60 hlasovacích lístků bylo prázdných¹⁸⁵. Národní demokracie kandidaturu Masaryka nepodpořila. Původně měla svého kandidáta dr. Kramáře, muže o 10 let mladšího než Masaryk a těšícího se vysoké autoritě u Čechů. Kramář se později kandidatury zřekl.

¹⁸⁵Podrobněji viz: Kárník Z.: *České země v éře První republiky*, I. díl, Praha 2003, kapitola XIX - s. 403: Převážná většina od národních demokratů x *Právo lidu* z 28. 5. 1927 vytýkalo, že prázdné hlasovací lístky vedle Národní demokracie, l'udáků a odevzdaly také některé strany německé i maďarské.

I agrárníci měli svého kandidáta, Antonína Švehlu, ten ovšem kandidovat nechtěl. Jeho výrok: „, dokud je na živu Masaryk, bude prezidentem“.¹⁸⁶ Pod předsednictvím Karla Kramáře doporučila strana svým poslancům a senátorům na mimořádné plenární schůzi den před volbou, tj. 26. května 1927¹⁸⁷, aby Masaryka nevolili.

Byla to právě Národní demokracie, která přijala prohlášení předsedy Národního výboru Kramáře, jímž byl 14. listopadu 1918 proklamován Masaryk prvním prezidentem republiky. Masarykovy skutečné zásluhy v zahraničním odboji strana uznávala a oceňovala.

Jednou z věcí, které Národní demokracie Masarykovi vytýkala byla malá angažovanost ve slovanské politice¹⁸⁸. Kramář vytkl, že o volbě bylo rozhodnuto, když se republikánská strana rozhodla pro Masarykovu kandidaturu¹⁸⁹. Národní demokracie zdůvodnila své stanovisko proti Masarykově volbě „národním a státním zájmem a smyslem pro občanskou hrdost a stranickou čest“¹⁹⁰. Strana Masaryka neodsuzovala zcela. Dávala mu velkou zásluhu za osvobození českého národa z Rakouska-Uherska, za vznik Československa, ovšem vinila ostatní¹⁹¹ za to, že ho strhli do stranických bojů, a odvrátili od ideálů národní revoluce a učinili ho exponentem socialistické menšiny.¹⁹² Strana prezidenta vinila, že svým vlivem pomáhal brzy po vzniku Československa německým odpůrcům českého národa, ve snaze, aby přetvořil tzv. československý národní stát v národnostní. To souviselo

¹⁸⁶ Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl I, kapitola XIX, Praha Libri 2003

¹⁸⁷ Národní listy 27. 5. 1927, Národ 27. 5. 1927

¹⁸⁸ Národ 27.5. 1927

¹⁸⁹ Tamtéž „ať už je tedy Masaryk zvolen z milosti Švehlovy nebo ne...“

¹⁹⁰ Národní listy 28.5. 1927

¹⁹¹ Zejména socialisty

¹⁹² Národní listy 28.5. 1927

např. s 45 mandáty proti 55 mandátům v pražské župě, zamítnutím národně demokratického návrhu na jazykový zákon, podpora vzniku Švehlovy vlády občanské koalice s Němci ve vládě roku 1926.

Národní demokracie nikdy nezapomněla prezidentův výrok z Březových Hor u Příbrami z 24. září 1920. Tam Masaryk prohlásil: „ Já se vyslovuju zde před vámi pro socializaci...Demokracie pravá bude jen tam, kde každý jednotlivec bude vychováván pro socialismus...Sociální revoluce již jest. Jde jen o to, dodělat ji, dát jí určité formy...“Národně demokratická strana se nikdy nesmířila s uznáním Sovětského svazu de iure. Nesouhlasila v tomto s Masarykem a nesouhlasila ani s tím, že pokládal „bolševické hrůzy za vnitřní záležitost Ruska“.

Ihned po svém znovuzvolení začal Masaryk připravovat prostor pro potvrzení Beneše svým nástupcem. To bylo celkem odvážné chování, protože Beneše byl tehdy nejkritizovanějším členem vlády. Přítomnost Beneše byla trpěna pouze vzhledem k jeho nenahraditelným zahraničním kontaktům a jeho významnému postavení v některých mezinárodních organizacích. Důležitým důvodem jeho setrvání ve vládě byla i jeho silná protekcionalistická vazba na Hrad. Proti Benešově setrvání na ministerstvu byla velká část vládní koalice. Důležitou roli zde hrály i četné osobní antipatie. Tato kritika vůči osobě Edvarda Beneše byla odůvodňována tím, že situace, kdy je členem vlády a držitelem jednoho z nejdůležitějších ministerských rezortů zároveň představitel opoziční strany, je absurdní a dlouhodobě neudržitelná. Na tom nic neměnil fakt, že byl jmenován jako nezávislý a nadstranický odborník. Beneš byl opakovaně vyzýván, aby se rozhodl jen pro jednu variantu, tedy zda setrvat ve vládě a vzdát se svého vlivu na řízení národně socialistické strany, a nebo se i nadále vrcholově angažovat ve své straně, ale zároveň rezignovat na svůj ministerský post.

Za snahou o Benešovo odstoupení stály především pravicové koaliční strany, hlavně Národní demokraté, l'udáci, část agrárníkŮ a lidovců. Překvapivé bylo, když výzva k podání jeho demise nečekaně přišla i ze strany, odkud to rozhodně nečekal, z řad národních socialistů.

Hlavním důvodem, proč k tomu došlo, byla obava kolegů, aby v době odklonu voličstva doleva nebylo jméno čelního představitele národních socialistů spojováno s vyhlášení připravovaných nepopulárních opatření vládní koalice. Účast jednoho z vůdců národních socialistů na vládě občanských stran, vydávajících podle levice mnoho protidělnických rozhodnutí, mohla jeho stranu u levicově orientovaných voličů vážně zdiskreditovat. Další důvodem bylo i to, že v této době byla soudržnost národně socialistické strany ohrožena vnitřními konflikty a spolupráce Beneše na řešení této situace byla nezbytná.

6. Národní demokracie a český fašismus

V Československu stejně jako v ostatních státech sílily sympatie k fašismu. Počátky českého fašismu spadají do počátku 20. let v souvislosti s ohlasy na převzetí moci Mussolinim v Itálii v roce 1922. Tehdy se začaly formovat první fašistické skupinky, které se staly základem pozdějších fašistických či politických uskupení.¹⁹³

Český fašismus byl ve svých začátcích spojen se třemi skupinami, a to Červenobílými¹⁹⁴, Národním hnutím¹⁹⁵ a Československými fašisty.¹⁹⁶ Členové Červenobílých pocházeli zejména ze studentských právnických a lékařských spolků a z národního dělnictva.. Členové Národní demokracie jako Jiří Branžovský a Zdeněk Zástěra stejně jako tajemník Národní demokracie Josef Kučera se na vzniku hnutí Červenobílých podíleli.¹⁹⁷ Hnutí bývá označováno i jako „odnož“ Národní demokracie.¹⁹⁸

Spojitosť mezi Národním hnutím a Národní demokracií dokládá i skutečnost, že tisk Národní demokracie informoval jak o zformování Národního hnutí, tak zveřejnil program této skupiny ve stejný den jako provolání Mladé generace Národní demokracie. A oba dokumenty, program Národního hnutí a provolání Mladé generace Národní demokracie, si byly obsahově velmi blízké¹⁹⁹.

¹⁹³ Podrobněji viz: Čechurová J.: Česká politická pravice, Lidové noviny, Praha 1999

¹⁹⁴ Podrobněji viz: Čechurová J.: Česká politická pravice, Lidové noviny Praha 1999

¹⁹⁵ Podrobněji viz: tamtéž

¹⁹⁶ Podrobněji viz: tamtéž

¹⁹⁷ Podrobněji viz: Pasák T.: Český fašismus a kolaborace, Práh 1999, Gregorovič M.: Kapitoly o českém fašismu, NLN 1995

¹⁹⁸ Podrobněji viz: tamtéž

¹⁹⁹ Podrobněji viz: tamtéž

Národní demokracie byla tedy personálně propojena s prvními skupinami reprezentujícími český fašismus a ideje prezentované těmito skupinami nacházely odezvu přinejmenším u části Národních demokratů.

Pozdější vztah Národní demokracie a českého fašistického hnutí, reprezentovaného Národní obcí fašistickou, přinesl dva různé výsledky. Zaprvé částečný rozvrat Národní demokracie díky jejímu nejpravicejšímu členstvu s ideály fašismu a zadruhé se Národní obec fašistická začala profilovat jako samostatný politický subjekt.

Jak české fašistické hnutí, tak Národní demokracie byly charakterizovány protihradním postojem, panslavismem a antibolševismem. Právě tyto charakteristické znaky obou hnutí bylo možné pokládat za spojnici mezi českými fašisty a Národními demokraty.

Antibolševismus Národní demokracie byl spojen především s osobou Kramáře, který vystupoval proti navazování vztahu se Sovětským svazem, protože opravdovou zárukou bezpečnosti státu mohlo podle Kramáře být jen demokratické slovanské Rusko. Z tohoto důvodu také Kramář odmítal zahraničně politickou koncepci Beneše. Kramářův postoj k Benešovi a dalším představitelům První republiky ovlivnil i spor, který se týkal podílu na vzniku československého státu, kdy Kramář a jeho stoupenci přičítali zásluhu především domácímu odboji a stavěli se do opozice proti Hradu. Nejvýraznější odezvu pak nacházelo Kramářovo rusofilství u skupiny staroslavjanofilů²⁰⁰, která byla organizována ve Sdružení Čechů a Slováků z Ruska a v legionářské pravici. Tyto organizace a seskupení tak charakterizovaly vazby s Národní

²⁰⁰ Podrobněji viz: tamtéž

demokracií, dále antisemitismus, averze vůči Hradu a podpora intervenční politiky v Rusku. A odezvu v těchto skupinách nacházelo právě i české fašistické hnutí.²⁰¹

Zpočátku tedy Národní demokracie, skupina spojená s Kramářem, sympatizovala s českým fašistickým hnutím. Kramář a část Národní demokracie vnímala český fašismus jako pozitivní výraz nacionalismu, a byla ztotožněna s názorem, že fašismus obsahuje myšlenku národního státu. Z tohoto důvodu také Národní demokracie vyjadřovala českému fašistickému hnutí v začátcích podporu. Vedení Národních demokratů také v období vzniku a formování prvních fašistických skupin prohlásilo, že nemá námitky proti účasti členů strany v tomto hnutí, pokud se české fašistické hnutí nehodlá generovat v samostatnou stranu.²⁰²

Proměnu vzájemného vztahu Národní demokracie a fašistického hnutí přinesl vznik Národní obce fašistické. Prvním signálem neshod s Národně demokratickou stranou se stalo vyloučení Roberta Macha z Národní obce fašistické, které by nebylo při stálých výstupech frakcí ve fašistickém hnutí výjimečné, kdyby ovšem nesignalizovalo rozepře s národně demokratickou stranou, k níž doposud fašistické hnutí a značná část samotného členstva zaujímala spíše pozitivní postoj.

Jak doložilo Machovo vyloučení, personální i ideové vazby mezi Národní demokracií a Národní obcí fašistickou byly narušeny v okamžiku, kdy Národní demokracie nemohla už přes Obec posilovat vlastní pozici. Národní obec fašistická se osamostatňovala a začala být vnímána s Národní demokracií jako konkurenční subjekt²⁰³, jelikož k obecním volbám v roce 1927 sestavili vlastní kandidátní listiny a v roce 1928 vyzvala Obec své členy, aby v doplňovacích volbách hlasovali pro

²⁰¹ Podrobněji viz: Pasák T.: Český fašismus a kolaborace, Práh 1999, Gregorovič M.: Kapitoly o českém fašismu, NLN 1995

²⁰² Podrobněji viz: tamtéž

²⁰³ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karta 77 - Korespondence ČSND 5-8/1927

agrárníky²⁰⁴. Současně vztah Národní demokracie a Národní obce fašistické ovlivňovala i situace uvnitř obou stran, zejména pak skutečnost, že tendence ke spolupráci s Národní obcí fašistickou nebyly jednoznačně přijaty Národní demokracií jako celkem a v konečném důsledku Národní demokracii oslabovaly²⁰⁵.

Rozchod s fašisty byl podle Kramáře způsoben osamostatněním fašistického hnutí a obavami z narušování jednoty strany. Vedly tedy k němu důvody taktické, nikoli programové, protože podle Kramáře si z tohoto hlediska si Národní demokraté a čeští fašisté byli blízcí. Oba subjekty hlásily národní ideu, bojovali proti komunismu a fašistické hnutí také aktivizovalo pasivní členy národně demokratické strany.²⁰⁶

Po jisté době došlo k obnovení vztahů Národní obce fašistické s Národní demokracií v období rozpadu Ligy proti vázaným kandidátním listinám²⁰⁷. Navazování vztahů bylo motivované ze strany Národní demokracie skutečností, že organizace spojené s touto stranou, např. v Rolnická jednota²⁰⁸, byly nakloněny Gajdovi a Národní obci fašistické. V této souvislosti např. senátoři Bergmann a Havlín prosazovali „přijetí Gajdy i dalších členů Obce do Národní demokracie“²⁰⁹. Jednoznačný vztah k českému

²⁰⁴ Podrobněji viz: tamtéž

²⁰⁵ Podrobněji viz: Pasák T.: Český fašismus a kolaborace, Práh 1999, Gregorovič M.: Kapitoly o českém fašismu, NLN 1995

²⁰⁶ Podrobněji viz: tamtéž

²⁰⁷ Česká politická strana založená roku 1930 J. Stříbrným. Její základ tvořila nacionalistická fašizující skupina, jež se v polovině 20. let zformovala kolem J. Stříbrného v Československé straně národně socialistické a v letech 1926–1927 byla z této strany vyloučena. V roce 1927 založil samostatnou Slovanskou národně socialistickou stranu, přejmenovanou v dubnu 1929 na Stranu radikální – slovanští socialisté. Roku 1929 utvořila s Gajdovou Národní obcí fašistickou Ligu proti vázaným kandidátkám, která se však v dubnu 1930 rozpadla a stoupenci Stříbrného založili novou stranu Národní ligu. Roku 1935 se tato spojila s Československou národní demokracií a Marešovou Národní frontou v Národní sjednocení. V roce 1937 se opět osamostatnila, v roce 1938 vstoupila do Strany národní jednoty. Tiskovými orgány Národní ligu byl Polední list a Expres. Podrobněji viz: Pasák T.: Český fašismus a kolaborace, Práh 1999, Gregorovič M.: Kapitoly o českém fašismu, NLN 1995

²⁰⁸ Organizace nakloněná Národní demokracii.

²⁰⁹ Podrobněji viz: Klimek A., Hofman P.: Vítěz, který prohrál, Paseka, Praha Litomyšl 1995

fašistickému hnutí nezaujala Národní demokracie ani v dalších letech. Ve straně nadále existoval jak proud podporující myšlenky českého fašismu, tak křídlo reprezentované F. X. Hodáčem, které spolupráci s Národní obcí fašistickou jako reprezentantem českého fašistického hnutí odmítalo. Tato skupina v roce 1930 odmítla spojování strany s českým fašismem a začala s prosazováním prohradní linie. Část strany se změnou politiky nesouhlasila a z Národní demokracie vystoupila. Výsledkem bylo vytvoření nového seskupení, Radikální Národní demokracie²¹⁰, která nacházela odezvu především u Mladé generace Národní demokracie. Oba subjekty se pokoušely i o vytvoření společného aktu a koncem října 1931 vystoupily na veřejnosti s prohlášením „Politických přátelů V. Dyky“. V lednu 1932 pak Radikální národní demokracie představila programové zásady hnutí – návrat k protihradní politice, omezení vlivu průmyslu a bank ve straně a vystoupila s kritikou účasti Národní demokracie v česko-německé vládě a požadavkem na odchod Národně demokratické strany do opozice, kde by se, podle hnutí, mohla stát základem pro koncentraci nacionálních a radikálních proudů v národě²¹¹.

Na V. sjezdu Národní demokracie, který se konal 26. až 28. května 1933 ale tato skupina neuspěla, neboť nezískala podporu Mladé generace. Nadále ale navazovala vztahy s Národní obcí fašistickou. Prostřednictvím Radikální národní demokracie se také měla Národní demokracie pokusit o posílení pozice v rámci Národní fronty. V případě Národní fronty nebyly zmiňovány jen zájmy Národní demokracie, ale také agrární strany, které měla v tomto projektu podporovat Národní obce fašistické.

²¹⁰ Podrobněji viz: Čechurová J.: Česká politická pravice, Lidové noviny Praha 1999

²¹¹ Podrobněji viz: : Pasák T.: Český fašismus a kolaborace, Práh 1999, Gregorovič M.: Kapitoly o českém fašismu, NLN 1995

Existovali ovšem lidé v Národní demokracii, kteří se otevřeně hlásili k fašismu a sympatizovali s jeho militantním antikomunismem a nacionalismem. Svým jménem a společenskou autoritou pak zaštitovali neznámé, až bezejmenné fašisty²¹².

Mezi nejvýznamnější osoby, které byly tehdy spjaty s fašismem, patřil např. František Hlaváček, Viktor Dyk²¹³ nebo Ladislav Rašín.

Fašisté kromě podpory známých osobností získávali i značné finanční prostředky nejen od Národních demokratů, ale i od nacionalistů ze socialistické strany. Národní demokracie však fašistické hnutí podporovala do té doby, než se přeměnilo v politickou stranu a stalo se tak pro ni konkurencí. V roce 1926 strana zakázala svým členům vstupovat do fašistických organizací.²¹⁴

Na jaře 1927 vznikla sjednocením několika skupin Národní obec fašistická jako reprezentant československých fašistů a síla hnutí začala stoupat. Příslušníci Národní obce fašistické z řad Národní demokracie ze strany vystoupili až na počátku roku 1926.

Na mohutných akcích Národní obce fašistické se ozývala nacionalistická hesla s protiněmeckým a protilevicovým zabarvením, cílem bylo prosazení i na politické scéně. Fašisté se stavěli proti postupu socialistických stran v parlamentě, což ve svém důsledku vyznělo jako odsouzení parlamentarismu vůbec. K vládě i prezidentovi Masarykovi se dostávaly často nepřesné, zveličující zprávy o síle fašistů a rozsáhlé členské základně, což završovalo důvody k obavám budoucího vývoje v Československu.²¹⁵

²¹² Podrobněji viz: Čechurová J., Česká politická pravice 1999, s. 82

²¹³ Zakladatel Národního hnutí

²¹⁴ Podrobněji viz: Čechurová J.: Česká politická pravice, Lidové noviny, Praha 1999

²¹⁵ Podrobněji viz: Klimek A.: Boj o Hrad II., Panevropa, Praha 1998

Na jaře 1926 se objevilo jméno Radoly Gajdy v tisku v souvislosti s jeho tajným členstvím v hnutí. Gajdova funkce náčelníka hlavního štábu ČSR a vliv v armádě u prezidenta posílily obavy z jeho angažovanosti v plánovaném puči. Proto došlo ke Gajdově obvinění a vyšetřování jeho podezřelé činnosti.

Po volbách v listopadu 1925, ve kterých Národní demokracie ztratila několik mandátů, se strana posunula více doprava.²¹⁶ Strana se stavěla proti možné účasti německých stran ve vládě a vytýčila si nacionalistické heslo „Němci do vlády, my do revoluce“. I přes vystoupení otevřených fašistů ze strany a jejich přechodem do Národní obce fašistické ve straně zůstávali někteří sympatizanti fašismu a radikálního nacionalismu jako právě František Hlaváček nebo František Sís a tiskový orgán Národní listy se přes Kramářův odpor přiklonil k podpoře fašismu.²¹⁷

Vzhledem k situaci v zemi, která se zdála být značně nestabilní, se Masaryk zapojil do boje proti fašismu prostřednictvím diskuzí s významnými osobnostmi literáty s cílem zabránit růstu síly fašistů. I interview, které bylo publikováno v Národním osvobození dne 27. června 1926, bylo projevem snahy ovlivnit veřejné mínění ve prospěch demokracie. V prohradním tisku²¹⁸ se jako reakce na dění v Československu objevovaly návrhy na ustavení demokratické diktatury prezidentem Masarykem. I V tomto případě byl inspirací převrat v Polsku.²¹⁹ Zároveň padala v pravicovém tisku obvinění z plánování puče levicovými stranami a naopak.

Národní demokracie jako celek však nepřestala být demokratickou stranou. Podpora fašismu měla své důvody, protože fašisté mohli prezentovat názory, které jako koaliční strana Národní demokracie prezentovat nemohla. Vztah mezi Národní

²¹⁶ Podrobněji viz: Čechurová J.: Česká politická pravice, Lidové noviny, Praha 1999

²¹⁷ Podrobněji viz: Klimek A.: Boj o Hrad II., Panevropa, Praha 1998

²¹⁸ Národní práce, Přítomnost, Tribuna aj.

²¹⁹ Podrobněji viz: Klimek A.: Boj o Hrad II., Panevropa, Praha 1998

demokracií a českým fašismem se však proměňoval a ve 30. letech 20. století se fašisté stali konkurenčním hnutím Národní demokracie²²⁰.

Gajdova aféra a Národní obec fašistická

Radola Gajda byl v březnu 1926 pověřen funkcí náčelníka hlavního štábu armády ČSR a toto jmenování bylo schváleno prezidentem Masarykem. Gajda se proslavil za první světové války jako důstojník československých legií v Rusku a již tehdy měl pověst kontroverzní osoby. V roce 1926 se jeho jméno objevilo v souvislosti s plány oktroje ústavy, či dokonce puče po vzoru sousedního Polska. V květnu 1926 zavedl v Polsku maršál Piłsudski autoritativní režim pod heslem ozdravení poměrů, o čemž část našeho socialistického stisku psala zpočátku příznivě.

Ještě za existence Švehlovy vlády mělo údajně dojít k zahájení plánování pravicového převratu, ve kterém se pokračovalo i za vlády úřednické. Ve Švehlově vládě byl totiž ministrem obrany Jiří Stříbrný a vysokou funkci v hlavním štábu zastával Gajda. Stříbrný plánoval jak personální tak organizační změny v armádě, které ovšem neměly být přípravou k puči.²²¹ Další informace přinesli v květnu svědci proti Gajdovi a Stříbrnému, poslanci za Národní demokracii David a Patejdl²²² a později i další bývalí legionáři. K prezidentovi Masarykovi se dostávaly informace o silícím fašistickém hnutí a vlivu Gajdy, a proto se obával možného zvratu vývoje v Československu. V tisku se od května 1926 dokonce objevovaly zprávy o tajném členství Gajdy ve fašistickém hnutí, což ale pozdější vyšetřování nepotvrdilo. Obavy z Gajdova vlivu

²²⁰ Tamtéž

²²¹ Podrobněji viz: Klímek A., Hofman P.: Vítěz, který prohrál, Paseka, Praha Litomyšl 1995

²²² Dr. J. Patejdl, zpravodaj ústavně-právního výboru Poslanecké sněmovny

nakonec vedly k jeho obvinění. Nejprve byly ale využity údajně nevyvratitelné důkazy o Gajdově špiónství ve prospěch Sovětského svazu.

V červenci 1926 byl Gajdovi nařizen ministrem národní obrany generálem Syrovým okamžitý odchod na časově neomezenou dovolenou a to do té doby, dokud se nevyšetří vůči němu vznesená obvinění. Byla zde snaha celou aféru ututlat, avšak informace o vyšetřování pronikly do tisku, Gajda se postavil do role oběti intrik a Ministerstvo národní obrany se muselo alespoň stručně vyjádřit. Hlavními svědky se stali bývalý major ruských legií Kratochvíl a Gajdův bývalý sluha Solovjev, ti ovšem nepředložili žádné přesvědčivé důkazy a vše spíše nasvědčovalo, že jde jen o „vyřizování účtů“. Výsledek vyšetřování komise Ministerstva národní obrany z 24. července 1926 zněl, že obvinění nebyla dokázána.²²³

K ukončení aféry však nedošlo, Masaryk chtěl záležitost vyřešit v neprospěch Gajdy a aféra se táhla dál. Spolu s obviněním ze špionáže byl Gajda obžalován z přípravy puče počátkem července 1926 při příležitosti Vsesokolského sletu a právě toto druhé obvinění se posléze stalo stěžejním. O přípravách puče informoval i tisk, z jehož článků vyplývá, že Gajda měl uzavřít tajnou dohodu s Vojtěchem Tukou, představitelem fašistického křídla v Hlinkově lidové straně a po provedení puče měla být Slovensku zaručena plná autonomie. Psalo se i o dohodě Gajdy se Stříbrným, čehož bylo využito v boji Klobáče a Beneše proti Stříbrnému. Naopak Gajda při výslechu před generálskou komisí a kárnými výbory Ministerstva národní obrany obviňoval Edvarda Beneše z plánování puče. I přes rozdílné výpovědi a různé neshody bylo dáno za pravdu Benešovi, který možnosti oktroje veřejně zásadně odmítal. Postavení Beneše touto aférou ohroženo tedy nebylo. Oproti očekáváním proběhl Sokolský slet klidně, bez jakýchkoli náznaků o pokus o puč. Gajdova aféra

²²³ Podrobněji viz: Klimek A., Hofman P.: Vítěz, který prohrál, Paseka, Praha Litomyšl 1995

skončila po zásazích Masaryka do vyšetřování rozhodování o rozsudku. Kárný výbor Ministerstva národní obrany dne 21. prosince 1926 uznal Gajdu vinným z práce pro Sověty, i z toho, že projevil úmysl připravovat převrat. Vyměřený trest se ovšem Masarykovi nezdál dostatečně přísný a nový ministr obrany Udržal se proti rozsudku odvolal. Odvolací kárný výbor nejprve rozhodl ve prospěch Gajdy a změnil rozsudek, ale po personálních změnách uvnitř tohoto výboru provedených na nátlak Masaryka byl dne 16. prosince 1927 výrok původního Kárného výboru Ministerstva národní obrany potvrzen.²²⁴

Gajda byl tedy nejprve superarbitrován, posléze mu byla vojenská hodnost odňata a zkrácena penze.²²⁵ „Autentické dokumenty však jednoznačně vypovídají, že konkrétní přípravy na puč v létě 1926 Gajda nepodnikl, i když byl dychtivě připraven v případě zmatků a nepokojů po možných oktrojových či podobných pokusech a zákroku vojska využít situace k tomu, aby akce přerostla ve vojenský puč pod jeho velením.“²²⁶

Po propuštění z armády se Gajda v lednu 1927 postavil do čela Národní obce fašistické a do parlamentních voleb 1929 šel společně s Jiřím Stříbrným a jeho Ligou proti vázaným kandidátkách a oběma se podařilo získat poslanecký mandát.

Vznik Národní obce fašistické znamenal sjednocení českého fašistického hnutí a tedy i větší programovou ucelenost.

Z hlediska obecného vymezení je možné říci, že český fašismus reagoval na fašismus italského typu²²⁷. Český fašismus se přihlásil k ideji vůdcovství a elitářství. Kontrola nad společností státu měla být předána výjimečné osobnosti nejlépe s vojenskou

²²⁴ Podrobněji viz: Klimek A. Hofman P.: Vítěz, který prohrál, Paseka, Praha Litomyšl 1995

²²⁵ Podrobněji viz: Klimek A.:Boj o hrad II., Panevropa , Praha 1998

²²⁶ Podrobněji viz: Klimek A., Hofman P.:Vítěz, který prohrál, Paseka, Praha Litomyšl 1995

²²⁷ Podrobněji viz: Krieger J.: Oxfordský slovník světové politiky, Ottovo nakladatelství, Praha 2000

bojovou minulostí.²²⁸ Tuto podmínku splňovaly postavy jako Radola Gajda nebo Josef Šnejdárek. Výraznou myšlenkou byla také víra v silný stát.

Fašismus propagoval silný model státu korporativního typu. Ten měl nahradit parlamentní demokracii stavovským principem. Základním znakem českého fašismu byl ovšem nacionalismus. Národ byl definován jako organismus, jako duchovní a etická jednotka. Konkrétním představitelem národního organismu měl být stát jako ztělesnění absolutní vůle²²⁹. Český fašismus tak imitoval italský navíc s myšlenkou neoslavistického²³⁰ programu Karla Kramáře zaměřeného proti bolševismu.

Národní obec fašistická proklamovala nutnost „osvobození vlasti od cizích živlů a zejména od vlivu mezinárodního židovského kapitálu, o nastolení skutečné demokracie, ke které vede cesta odhození pláště politického stranictví“.²³¹

Národní obec fašistická kritizovala zejména ministra Edvarda Beneše za zaměření „jeho“ zahraniční politiky.²³²

Určitou proměnou prošla politika Národní obec fašistická od poloviny 30. let. Obec se v tomto období, především po volbách v roce 1935²³³, prezentovala heslem „obrana

²²⁸ Podrobněji viz: Holzer J.: O komunismu a fašismu, Politika 2003

²²⁹ Podrobněji viz: tamtéž

²³⁰ Neoslavismus, politický program slovanských národů začátku 20. století. Navenek vystupovalo především s ideou všeslovanské hospodářské a kulturní spolupráce. Oproti tradičnímu panslavismu (panrusismu) vyzdvihovalo heslo rovnoprávnosti jednotlivých slovanských národů a respektování jejich dosavadního státoprávního postavení. Konečným cílem novoslovanství bylo ovšem dosáhnout provedením rusko-polského vyrovnání a zvětšením podílu slovanských národů na správě a politice rakousko-uherské monarchie sblížením Ruska s Rakousko-Uherskem. Silné slovanské Rakousko-Uhersko, opřené o Rusko, se pak mělo stát hrází proti pangermanismu německé říše. Zároveň s nutností jednotného postupu Slovanů proti německé expanzi ohráželo novoslovanství velmocenské zájmy carského Ruska i snahy českého kapitálu o hospodářské ovládnutí méně vyspělých slovanských zemí. Za vlastního tvůrce novoslovanství je pokládán K. Kramář. Novoslovanství bylo manifestováno na slovanských kongresech v Praze 1908 a v Sofii 1910. Střetnutí stanovisek buržoazie slovanských národů k anexi Bosny a Hercegoviny roku 1908 a hlavně nezměněný kurs carské politiky vůči Polákům ukázaly záhy nereálnost celého programu.

Podrobněji viz: Lustigová M.: Karel Kramář, první československý premiér, Vyšehrad 2007

²³¹ Podrobněji viz: Pasák T.: Český fašismus a kolaborace, Práh 1999, Gregorovič M.: Kapitoly o českém fašismu, NLN 1995

²³² Podrobněji viz: : Klimek A., Hofman P.: Vítěz, který prohrál, Paseka, Praha Litomyšl 1995

národa“ a zdůrazňovala odhodlání „bránit republiku a obětovat pro ni vše“. Dále požadovala modernizaci armády, posílení obranyschopnosti státu a poslanci Národní obce fašistické vystupovali s požadavkem týkajícím se bezpečnostní politiky. Navrhovali např. výstavbu nových kasáren nebo pevností.²³⁴

Ani ve druhé polovině 30. let 20. století se ale fašisté nevzdali kritiky prvorepublikového systému.

²³³ Parlamentní volby v Československu 19. května 1935.

Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl 2, kapitoly XXXV, XXXVI, Praha Libri 2003

²³⁴Podrobněji viz.: Klimek A., Hofman P.: Vítěz, který prohrál, Paseka, Praha Litomyšl 1995

7. Těžiště agendy sekretariátu ČSND generálního tajemníka Františka Hlaváčka

V dopise Ústřednímu vedení ČSND z 2. listopadu 1926²³⁵ čelný člen Národního sdružení, profesor Antonín Srba²³⁶, před sílícím fašismem mezi národně demokratickými funkcionáři.

Za Národní sdružení žádal Srba vedoucí orgány a osoby strany, aby v zájmu jejího ozdravení vykonaly kroky k nápravě jak v jejím sekretariátě, tak tisku.

Srba pokládal tehdejší stav za hluboký mravní a politický úpadek strany ohrožující její existenci. Varoval před přímým i nepřímým podporováním fašistických hnutí . Informoval, jak těžce Národní hnutí neslo tisk ČSND v posledních aférách.

Oprávněné výtky straně, jakými vyzněl zmíněný dopis, by se daly použít jako předloha dopisu, adresovanému generálnímu tajemníkovi Národním sdružením v Moravské Ostravě dne 26. července 1926²³⁷. Tajemník sdružení Škarka vylíčil situaci schůze tak, že přibližně 80% všech přítomných předsedů odboček byli pro radikálnější postup strany a že byli fašisty. Tajemník informoval Hlaváčka, že fašismus nebyl zakotven v moravsko-ostravské župě pouze mezi dělnictvem, ale že dělnictvo se přizpůsobilo místními politickým organizacím ČSND. Dopis vyznívá negativně vůči politice fašismu obecně, stejně tak vůči politice, kterou v roce 1926 dělalo tehdejší vedení Mladé Generace

²³⁵ Podrobněji viz Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 - Korespondence ČSND 11/26
Dopis je laděn nepřímo proti Hlaváčkově, právě kterému se dostal brzy do rukou.

²³⁶ Prof. Srba dopis zaslal po jednání důvěrné schůzi s čelnými představiteli Národního sdružení

²³⁷ Podrobněji viz Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 - Korespondence ČSND 7/1926

Obdobně vyznívá dopis²³⁸ dr. Jana Loida z podkarpatského ústředí ČSND Ústřednímu výkonnému výboru Národní demokracie v Praze ze 7. června 1926. Loid v něm nesouhlasil s taktikou Ústředního výboru Mladé generace, s projevy vedoucích členů a sérií článků v *Národu*. Dále zdůraznil, že Mladá generace začala být díky svým názorům mezi členstvem v Podkarpátí izolována.

Loidův přístup lze analyzovat jako přílišné mluvení o nacionalismu a odmítání odpovědnosti za další postup ve výkonném výboru Mladé generace, což vyjádřil rezignací na svou funkci ve výkonném výboru Mladé generace.

Dopis Františka Hlaváčka ze 14. června 1927²³⁹ adresovaný dr. Jiřímu Ryšavému z Olomouce. Hlaváček v něm doufal, že k rozkolu s fašismem nedojde. Ujišťoval dr. Ryšavého o svých zásluhách o Gajdu a doufal, že tedy společně s Gajdou.

Hlaváček citoval: „My, kteří jsem nyní na velkém ústupu proti živnostníkům, ale také do jisté míry proti lidovcům a agrárářům - tedy vesměs stranám, které volily Masaryka – musíme demonstrovati tento vzestup při příštích obecních volbách a sice právě také ve smyslu demonstrace protihradní. Kdyby byla při volbách Národní demokracie strčena do jednoho pytle s republikány, živnostníky a lidovci, tedy stranami mnohem konservativnějšími, pro které dělnictvo hlasovati nebude, a pro které by dělnictvo těžko se dalo odtrhnout od socialistů a komunistů, pak přirozeně by byly ztraceny dobré důsledky našeho demokratického postupu.“

Hlaváčekův negativní přístup k dopisu vidíme jako „neloajalitu“ fašistů ohledně jejich hrozeb samostatné kandidatury v obcích, když ČSND nepřistoupí na jejich společnou kandidátku občanským stran. To označil Hlaváček za sebevražedný požadavek.

²³⁸ Podrobněji viz Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 - Korespondence ČSND, 6/1926

²³⁹ Podrobněji viz Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 - Korespondence ČSND 1/27

Za zmínku stojí dopis tajemníků Laščonova a Gerovského z podkarpatoruské komise Národní demokracie dr. Antonínu Hajnovi z 9. srpna 1927²⁴⁰ v kopii Františku Hlaváčkovi.

Tajemníci informovali o návštěvě Antonije Beskida²⁴¹ sekretariát Ruské národní strany na Podkarpatské Rusi a Východním Slovensku. Pro Národní demokracii byly důležité ožehavé otázky jako utvoření agrárně-šrámkovského bloku na východním Slovensku a Podkarpatské Rusi namířeného proti Ruské národní straně, zesílená činnost tohoto bloku v ruských krajích a protiruská činnost prešovského Národně demokratického sekretariátu.

Dopis informoval o nezdařilých pokusech místních kněží, Šrámkových přívrženců, kteří v čele s novým uniatským biskupem vytvořili „s požehnáním ministra Hodži“ agrárně-šrámkovský blok v boji proti Ruské národní straně a Národní demokracii. Zpráva informovala o Hodžově slibu biskupovi s plnou podporou v jazykových i náboženských otázkách, tj. učení v ruských školách místním nářečí a společná pomoc v likvidaci velkoruského směru a rozšiřujícího se pravoslaví v dané oblasti. Navíc Hodža měl slibovat ekonomickou podporu ruskému obyvatelstvu ve formě založení řady rolnických záložen.²⁴² Tajemníci informovali o již dvouměsíční době, od doby, kdy tento blok zahájil činnost.. V obcích se prováděla přísná organizace z jedné strany duchovenstva a z druhé strany administrativních úředníků agrární strany.

²⁴⁰ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 - Korespondence ČSND 8/1927

²⁴¹ Beskid Antonij, +1933, zakarpatskoukrajinský politik, představitel Ruské národní strany, Podrobněji viz: Vykoupil L.: Slovník českých dějin, Brno Julius Zirkus 2000

²⁴² Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 - Korespondence ČSND 8/1927

Národně demokratický sekretariát v Prešově informoval, že místo toho, aby Ruská národní strana a rolnické jednoty v Prešově, které se navzájem podporovaly, vystoupily společně proti agrárně-šrámkovskému bloku, rolnické jednoty, patrně opírající se o sympatie osob spojených s ústředím Národně demokratické strany²⁴³, vedly protiruskou akci na východním Slovensku ve městech i v obcích. Ruská národní strana měla, podle prešovského sekretariátu, data, ze kterých bylo možnou soudit, že u Rolnické jednoty byl vypracován určitý systém a také se prakticky prováděl k dosažení „absolutní diktatury“ nad Ruskou národní stranou.

Zpráva měla uvést na pravou míru, jak se rolnické jednoty, představující nepočetnou skupinu politického směru, snažily vést organizaci Národně demokratické strany. Protože ale tato skupina nebyla schopna vytvořit si vlastní oporu, usilovala se zmocnit hotové organizace Ruské národní strany. Celkově zpráva informovala o přístupu dr. Beskida, který ostře odmítal jakoukoliv společnou spolupráci s aktivisty rolnických jednot v tomto směru.

Dopis si v souhrnu stěžoval, že východoslovenskému sekretariátu v Prešově není věnována dostatečná pozornost a žádala dr. Hajna a generální sekretariát o její pečlivé prozkoumání.

Ruské národní straně se věnoval i dopis zaslaný tajemníkem slovenského sekretariátu ČSND v Bratislavě Šimandlem z 27. října 1928²⁴⁴. Generálnímu tajemníkovi si stěžoval na „troufalost“ Ruské národní strany ohledně volební kandidátní listiny s kandidáty z řad řeckých katolíků. Zejména se ohradil proti faráři Leskaničovi

²⁴³ Podrobněji viz: tamtéž

²⁴⁴ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 - Korespondence ČSND 10/1928

podporujícího navíc maďarony²⁴⁵ . Věc vzbudila podle slovenského sekretariátu velkou nevoli, protože Ruská národní strana byla financována nemalými částkami z peněz Národní demokracie.²⁴⁶ Dopis kritizoval současnou spolupráci frakčního křídla Ruské národní strany a nabádal k tomu, aby Národní demokraté s lidmi podobného typu nespolupracovali, protože členové Ruské národní strany nemohli předem reflektovat na přidělení mandátu, když víc jak dvě třetiny budou hlasy slovenské a české. Šimandl navrhoval, aby v okresech, kde je možno získat velký počet hlasů, že by se dosáhlo i druhého mandátu ze zbytku českých a slovenských a sdružených stran s Národní demokracií, dostal mandát i zmíněný farář Leskanič. Z dopisu je zřejmý pokus o politický lobbying, kde Šimandl žádal Hlaváčka, aby generální sekretariát jednal se zástupci Ruské národní strany a obratem oznámil výsledek jednání.

Dopis adresovaný Františku Hlaváčkovi a Ústřednímu výkonnému výboru ČSND Zemskou organizační komisí ze dne 14. června 1928²⁴⁷ si stěžoval na situaci , která nastala na své schůzi předešlý den, tj. 13. června 1928. Ta vyvolala rozpory v předsednictvu Národního odborového sdružení s tajemníkem Kučerou. Ten byl obviněn z poškozování Národního odborového sdružení u dělnictva a z ohrožování jeho rozvoje. Kučera, který byl ve veřejném životě redaktor, byl dle popisu Zemské organizační komise poctivým straníkem ČSND . Proto agitovala, aby byl rozpor bezodkladně skončen. Vzhledem k tomu, že čestný soud učinil usnesení, podle kterého bylo konstatováno, že obvinění, která proti Kučerovi byla vznesena, že chtěl

²⁴⁵ Maďarizovaní Slováci na Slovensku, nepřející československému státu a politicky i „citově“ spojení se starým uherským režimem před rokem 1918.

²⁴⁶ Citát tajemníka Šimandla: „ Bez našej finančnej pomoci vôbec by ti ľudia nič neurobili“ ..., Viz : tamtéž

²⁴⁷ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 - Korespondence ČSND 6/1928

odvést odborovou organizaci od Národní demokracie a převést ji k jiným skupinám, nebyla dokázána, že se však o nich mluvilo, ale v soudním řízení nebyl podán ani jeden důkaz, že by Kučera učinil jakýkoliv pokus takového činu a současně, že Kučera v tom okamžiku, když fašisté chtěli utvořit svá odborová sdružení pod titulem syndikátů, vystoupil proti nim a rozbíjel všechny pokusy o jejich vytvoření. Organizační komise dospěla k názoru, že hlavní obvinění proti Kučerovi neměla pevný základ a nebyl proto politický důvod, proč by se neměl vrátit k vykonávání své práce ve straně.

Z dopisu je zřejmé,²⁴⁸ že Organizační komise tímto nevyjádřila nedůvěru předsednictvu odborového sdružení, protože byla přesvědčena, že vznesená obvinění proti Kučerovi nevyplývala z osobních motivů.

Na druhou stranu žádala Zemská komise vyjádření generálního sekretariátu ohledně disciplinárních přestupků tajemníka Kučery, když nerespektoval předsednictvo a společně s druhými sekretáři chtěl působit na valnou hromadu, aby byly zvoleny určité osoby. K tomu se Organizační komise vyjádřila nepřipustně, aby sekretáři strany prováděli podobné agitace.

Z dopisu můžeme učinit závěr, že Organizační komise se snažila zmíněného tajemníka pokárat, ale protože by se zpráva s největší pravděpodobností dostala do místního tisku a Kučera byl zasloužilým straníkem, nechtěla situaci nadále gradovat a po Františku Hlaváčkovi žádá spíše předem souhlas než vlastní stanovisko generálního sekretariátu.

Opis dopisu adresovaný Karlu Kramářovi a Františku Hlaváčkovi jako generálnímu sekretáři Národním sdružením odborových organizací v Praze III ze dne 5. září

²⁴⁸ Podrobněji viz: tamtéž

1928²⁴⁹ žádal neprodleně mimořádnou valnou hromadu Národního sdružení. Na mimořádné schůzi měl být ústřední sekretariát národního sdružení reorganizován a zvolen nový ústřední výbor Národního sdružení. Hlaváček měl vyslat na valnou hromadu tajemníka ústředního sekretariátu Pechara. Jako u ostatních Sdružení odborových organizací měl Kramář a Hlaváček jako šéf sekretariátu doporučit, jak by se situace změny stanov měla řešit. Ve zmíněném sdružení Praha III se jednalo o to, že konání valné hromady stálo asi 14 tisíc Kč²⁵⁰ dělnických peněz a funkcionáři národního sdružení byli zodpovědní před členstvem za správné hospodaření.

Ve věci reorganizace ústředního sekretariátu se sdružení ptalo, zda by mohla být provedena kompetentními orgány strany.

Kramář s generálním sekretariátem měli také posoudit spor, zda mimořádná valná hromada má právo provést také volby ústředního výboru Národního sdružení proti nynějšímu současně zvolenému výboru nebo zda v situaci, kdy Národní sdružení má provést přípravy k volbám do závodních rad v hornických revírech i k volbám do zemských a okresních zastupitelstvech a kdy bezprostředně na něj doléhá situace, která byla obdobně vytvořena na Ostravsku podobnými mzdovými požadavky a možnými eventualitami, které mohly nastat.²⁵¹

Dopisem Krajského výkonného výboru Národní demokracie v Pardubicích pražskému generálnímu sekretariátu ze 17. listopadu 1929²⁵² zhodnotil výbor situaci po volbách a provedl sebereflexi.

²⁴⁹ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 - Korespondence ČSND 9/1928

²⁵⁰ Podrobněji viz: tamtéž

²⁵¹ Podrobněji viz: tamtéž

²⁵² Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 - Korespondence ČSND 11/1929

Výbor poreferoval kolikrát opakoval členstvu, že se jednalo o parlamentní volby, pro které bylo nutné zajistit důvěrníky. Všem důvěrníkům byly zaslány dopisy, ve kterých ústředí pardubické župy prosilo o spolupráci a dávalo pokyny, jak se měla spolupráce uskutečňovat. Na volby připravoval sekretariát voličstvo velkou tiskovou kampaní, kde bylo rozesláno přes patnáct tisíc letáků programově, pět tisíc pro státní a veřejné zaměstnance, dva tisíce pro soukromé úředníky, dva tisíce pro profesory a živnostníky... Přes pasivní výsledek voleb byla provedena velká analýza, kde sekretariát zhodnotil, že největší pokles zaznamenal v litomyšlském okrese proti volbám v roce 1925. Sekretariát provedl důkladnou analýzu srovnání Národních demokratů a fašistů při volbách za pardubickou župu, stejně tak agitoval s politováním za neúspěšného kandidáta Františka Hlaváčka.

Dopis byl důkazem toho, že přes důkladnou volební kampaň, nebyla Národní demokracie schopna v pardubické župě zvítězit.

8. ČSND, František Hlaváček a parlamentní volby 27.9. 1929

Pro První republiku byl rok konání třetích parlamentních voleb, rokem přelomu. V době vyvrcholení úspěšného nástupu nově vzniklého Československa se začínaly vynořovat první příznaky zpomalování tempa hospodářského rozvoje. Začaly se vyčerpávat odbytové možnosti nejen na zahraničním, ale i domácím trhu. Problémy vyvstávaly v zemědělství, kde začaly klesat ceny zemědělských produktů již v předcházejícím roce a následovalo mírné snížení výroby. Agrární krize však nepůsobila problémy ve všech odvětvích stejné intenzity. Postihla sice především prvovýrobu, jinak ale působila v řepných oblastech a jinak v obilnářských. Reakce obou agrárních stran na sebe nenechala dlouho čekat. Vytrvale bojovaly za pevná agrární cla. Lépe se dařilo průmyslu, který pokračoval v sice pomalejším, ale v stálém růstu. K „Černému pátku“²⁵³ na burze v New Yorku, způsobujícím v celém světě nejtěžší hospodářskou krizi, došlo až dva dny po parlamentních volbách a situaci v Československu začal ovlivňovat až po několika následujících měsících.

V únoru 1929 došlo ke změně na postu ministerského předsedy, kdy těžce nemocného A. Švehlu zastupovaného lidovcem Janem Šrámkem, vystřídal opět zástupce agráriků František Udržal. Nový předseda vlády chápal své pověření jako dočasné a neudělal ve složení kabinetu žádnou změnu. Až později odvolal Milana Hodžu, kterého vystřídal Masarykův stoupenec Anton Štefánek²⁵⁴. Marek Gažík, odpůrce V.

²⁵³ Hluboký a všeobecný pokles kursu akcií na newyorské burze dne 24.10. (jehož důsledky se v Evropě projeví v pátek 25.10.) a také 29.10.1929. Pokles kursu akcií pokračoval prakticky až do konce roku 1929 a výše ztráty hodnoty akcií dosáhla 50 miliard dolarů (což představovalo téměř dvojnásobek sumy výdajů USA na účast v první světové válce). Černý pátek je považován za začátek světové hospodářské krize let 1929–1933, která zasáhla tíživě USA, stejně jako ekonomiku celého světa

Podrobněji viz: Kosatík P.: Bankéř první republiky, Praha 1999

²⁵⁴ Štefánek Anton, †1964, slovenský politik, novinář a sociolog. Profesor a v letech 1945–1949 rektor univerzity v Bratislavě. V letech 1907–1915 redaktor několika slovenských novin, v letech 1915–1919 redaktor Národních listů v Praze. V letech 1918–1923 působil na ministerstvu s plnou mocí pro správu

Tuky, byl ze své strany HSLS nahrazen Ludevítem Labajem a na své místo ministra národní obrany, dosadil Udržal svého stranického kolegu Karla Viškovského.

V době ještě stále pokračující konjunktury, začalo ve vládní koalici sílit přesvědčení o vypsání předčasných parlamentních voleb.²⁵⁵ Výsledky nedávných zemských voleb však ukazovaly na pokles podpory u lidovců a ti neměli momentální zájem. Názor změnili až za euforické nálady kolem svatováclavského milénia. Nejsilnější a vládní republikánská strana potřebovala využít času do voleb k prosazení celní ochrany, v době nastupující agrární krize. K další oblasti volající po urychleném zásahu, patřila výstavba bytů²⁵⁶. I přes celkem velkorysou podporu stavby nájemních obytných bytů a rodinných domů²⁵⁷, docházelo jen k pomalé změně neuspokojivého stavu. Nakonec však bylo schváleno jen prodloužení provizorních opatření. Na sjezdu strany konaného v květnu 1929 se pokusilo konzervativní křídlo o obrat strany doprava. Celkově byla patrná snaha o posílení vůdčího postavení republikánů ve státě a k upevnění stavovské politiky - vytvoření agrárního bloku s německým Bund der Landwirte.

O podobné sjednocení sil se pokusili také lidovci, prosazující spolupráci s německou křesťanskosociální stranou a Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou. Z důvodu nacionálních, za angažování vlivného senátora Karla Hilgenreinera, odmítli spolupráci Němci. Rozpory s HSLS vyplývaly z požadavků na zrušení stranických organizací lidovců na Slovensku a v odlišných názorech na Tuku.

Slovenska, v letech 1929–32 působil jako ministr školství a národní osvěty ČR. Představitel hlasismu, spoluvůrce ideologie a politického slovenského agrarismu a čechoslovakismu.
Podrobněji viz: Vykoupil L.: Slovník českých dějin, Brno Julius Zirkus 2000

²⁵⁵ Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl 1, kapitola XXV, Libri Praha 2003

²⁵⁶ Podrobněji viz: tamtéž, kapitola XII

²⁵⁷ Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl 1, kapitola XIV, Libri Praha 2003

Úspěšněji se dařilo spolupráci mezi socialistickými stranami, a to jak ve společných akcích proti zhoršení sociálního pojištění, tak ve sblížení s německými sociálními demokraty.

Pozornosti tisku nešel ani projev předsedy Národních demokratů, v němž na adresu Edvarda Beneše pronesl: „Jsou prostředky jeho politiky, které v každém člověku, zvyklém mravnosti, budí krajní odpor.“

Výraznou změnu lze sledovat ve vývoji uvnitř Komunistické strany Československa. Největší strana v Českých zemích v polovině dvacátých let, poněkud slábla z důvodů hospodářského rozvoje, ale také některých zákonných opatření. Hlavním důvodem oslabování pozic komunistů, byla podřízenost strany vůči direktivám přicházejícím z Moskvy a odmítání spolupráce se sociální demokracií, označovanou jako největšího nepřítele proletariátu a sociálfašisty. Navíc na vedení strany útočila mladá generace, reprezentovaná Klementem Gottwaldem²⁵⁸, Rudolfem Slánským²⁵⁹, Josefem Guttmanem, Václavem Kopeckým a dalšími, obviňující vedení z jen formálního

²⁵⁸ Gottwald Klement, †.1953, český politik a státník, vedoucí představitel Komunistické strany Československa, prezident Československa v letech 1948–1953. Původně vyučený truhlář, roku 1921 vstoupil do KSČ. V letech 1921–1926 byl komunistickým funkcionářem na Slovensku, od roku 1925 působil ve vedení strany. Patřil k horlivým zastáncům politiky Komunistické internacionály, usiloval o bolševizaci KSČ. V letech 1929–1945 byl jejím generálním tajemníkem, 1945–1953 předsedou. V letech 1934–1936 a v období druhé světové války žil a řídil zahraniční vedení KSČ v Moskvě. V prosinci 1943 jednal s E. Benešem o budoucím uspořádání Československa, podílel se na Košickém vládním programu. V roce 1946 se stal předsedou vlády, v únoru 1948 se stal hlavní postavou komunistického puče. V letech 1948–1953 byl prezidentem Československa. V době své vlády, postavené na stalinistickém modelu komunistické diktatury, provedl řadu politických čistek, nechal zřídit pracovní tábory pro odpůrce režimu, zavedl politické procesy. Podrobněji viz: tamtéž, kapitola XXV

²⁵⁹ Slánský Rudolf, †1952, český politik, od roku 1921 člen KSČ, v letech 1929–1951 člen jejího ústředního výboru. V letech 1935–1938 byl poslancem Národního shromáždění, 1938–1945 členem moskevského vedení KSČ, z jehož pověření působil v době Slovenského národního povstání v Hlavním štábu partyzánského hnutí na Slovensku. V letech 1945–1951 byl generálním tajemníkem KSČ, členem předsednictva ÚV KSČ a poslancem Národního shromáždění. Slánský patřil k nejvyšším představitelům komunistického totalitního režimu a jako takový nesl značnou část zodpovědnosti za jeho násilné praktiky, policejní teror a justiční zvůli, jejichž obětí se ovšem sám stal. V roce 1951 byl zbaven všech funkcí, zatčen a obviněn z organizace protistátního spiknutí. Ve vykonstruovaném procesu byl odsouzen a v roce 1952 popraven. Roku 1963 byl rehabilitován soudně, v roce 1968 také stranicky.

Podrobněji viz: Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským, Ministerstvo spravedlnosti Praha 1953

plnění úkolů Kominterny a z nedostatečně radikální politiky, která měla vést dělnickou třídu do revoluce a k nastolení diktatury proletariátu.

Tato skupina mladých radikálů získala podporu VI. kongresu Kominterny, probíhajícího v červenci a srpnu 1928 v Moskvě. K vnitrostranickému převratu došlo na V. sjezdu KSČ, konaného 18. února 1929 v Praze. Posun doleva přinesl rozkol uvnitř Mezinárodního všeodborového svazu, blízkého komunistické straně, i uvnitř poslaneckého a senátorského klubu. Odpor vůči této změně, se projevil také mezi kulturními komunistickými spisovateli jako Vladislav Vančura, Jaroslav Seifert, Helena Malířová, Josef Hora, Marie Majerová, Ivan Olbracht a S.K. Neumann, což způsobilo jejich vyloučení ze strany.²⁶⁰

²⁶⁰ Podrobněji viz: tamtéž

Výsledky voleb do PS NS, září 1929

<i>kandidující subjekt</i>	<i>hlasů (%)</i>	<i>Mandáty</i>
Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu	15	46
Československá sociálně-demokratická strana dělnická	13	39
Československá strana národně-sociální	10,4	32
Komunistická strana Československa	10,2	30
Československá strana lidová	8,4	25
Německá sociálně-demokratická strana dělnická	6,9	21
Hlinkova slovenská lidová strana	5,7	19
Německý svaz zemědělců	5,4	16
Československá strana národně-demokratická	4,9	15
Německá křesťansko-sociální strana	4,7	14
Československá živnostensko-obchodnická strana	3,9	12
ostatní	11,5	31

Zdroj: Český statistický úřad, on-line text
(<http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/4219-06>)

Volební výsledky přinesly obhajobu vítězství z pozice agrární strany. Opakované volební vítězství a taktéž značný vliv této strany byl v českých podmínkách, vzhledem k míře industrializace země, poměrně překvapivým jevem.²⁶¹ K volebnímu úspěchu a k upevnění pozic pomohla straně prosazená pozemková reforma.²⁶² Mimo to ukázaly opětovné posílení tradičních socialistických stran a naopak částečné oslabení voličského potenciálu u komunistů.

²⁶¹ Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl 1, kapitola XXV, Praha Libri 2003

²⁶² Podrobněji viz : tamtéž, kapitola XXI

Konkrétně tedy volby dopadly následovně. Za již výše zmíněnou vítěznou Republikánskou stranou zemědělského a malorolnického lidu se umístila Československá sociálně demokratická strana dělnická, následovaná Československou stranou národně socialistická, dále Komunistickou stranou Československa, Československou stranou lidovou, Německou sociálně-demokratickou stranou lidovou, Hlinkovou slovenskou lidovou stranou atd..

Přestože výsledky voleb znamenaly určité ustálení stranické struktury, např. s ohledem na nižší počet stran, kterým se nepodařilo získat mandát, na pestrosti Poslanecké sněmovny, týkající se zástupců politických stran, se tento jev žádným zásadním způsobem neprojevil.

Volby přinesly také změnu do vládního seskupení. Zejména s ohledem na množství stran, které se vlády účastnily, bývá nazývána širokou koalicí. Tato vláda byla záhy nucena řešit důsledky nastupující světové hospodářské krize, která znamenala hluboký zásah do vývoje první republiky.

František Hlaváček vedl kandidátku za pardubický kraj s volebním číslem 13. Ve volební kampani byl národně demokratickými deníky²⁶³ protěžován a byl podrobně popsán jeho politický životopis a zdůrazněny zásluhy o vznik Československa a pilná politická agitace v italských československých legiích stejně tak jako činnost v Národní radě v Paříži.

Krátce před volbami zaútočil pardubický Národně socialistický týdeník Bratrství na Hlaváčka²⁶⁴ pod titulem „Portrét kandidáta národní demokracie“. Národní demokracie

²⁶³ Podrobněji viz: např. Nezávislé listy, Národní listy, Národ - říjen 1929

²⁶⁴ Podrobněji viz: Bratrství 9/ 1929

posléze obvinila na padesát socialistických listů v čele s Českým Slovem, Lidovými novinami, Rudým Právem a Národním Osvobozením. Hlaváček požadoval odvolání urážek a nařčení a dále k pokuty ve výši 125.000 Kč.²⁶⁵

Tyto útoky²⁶⁶ se týkaly mezi jiným záležitosti cukerných obchodů do Francie. O těch prohlásil přes soudem svědek, bývalý ministr obchodu dr. Peroutka²⁶⁷, že Hlaváček prosazením vývozu velkého množství československého cukru do Francie prokázal našemu hospodářství a naší valutě znamenité služby.²⁶⁸ Podobně se vyslovil prezident nejvyššího kontrolního úřadu Koerner, který prohlásil, že tento úřad nenašel na věci nejmenší závady²⁶⁹. Hlaváček soudní při vyhrál a samotný deník Bratrství podle rozsudku krajského soudu v Chrudimi ze dne 20. prosince 1927 byl Hlaváčkoví nucen zaplatit 1.588 Kč a uveřejnit ve svém listě toto prohlášení:“Přesvědčiv se z jiných tiskových sporů, téže věci se týkajících, že veškerá uvedená tvrzení, týkající se pana generálního tajemníka Františka Hlaváčka, jsou vesměs nepravdivá, prohlašuji, že tvrzení těchto lituji, že je v plném znění odvolávám a žádám pana generálního tajemníka za prominutí.“²⁷⁰

Pardubická župa po dvě období postrádala bezprostřední zastoupení v zákonodárném sboru. Na Františka Hlaváčka byly vedeny útoky z vlastních řad. Jednalo se předně o to, že běžní členové Národní demokracie z pardubické župy považovali Hlaváčka i

²⁶⁵ Podrobněji: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 79 – Útok časopisu bratrství a korespondence s tím spojená

²⁶⁶ Podle ČSND, viz: tamtéž

²⁶⁷ Dr. František Peroutka, ministr průmyslu, obchodu a živností ve vládě Jana Černého 18. 3. 1926 – 12.10. 1926 a ve vládě Antonína Švehly 12. 10. 1926 – 1.2.1929 pouze do 28.4.1928, pak nahrazen Ladislavem Novákem
Podrobněji viz: Čapka F.: Dějiny země Koruny české v datech, Libri Praha 1999

²⁶⁸ Podrobněji viz: Východ 12. října 1929 + Národní listy , předvolební kampaň, články říjen 1929

²⁶⁹ Podrobněji viz: tamtéž

²⁷⁰ Redaktor Josef Jirek, Bratrství prosinec 1929

přes jeho zásluhy o vznik československého státu a jeho politickou historii, za administrativní sílu, tedy za jednoho z nejvyšších úředníků strany, ale přesto jen úředníků, který „by si měl hledět administrativy generálního sekretariátu a přenechat politiku jiným...“.

Za všechny výstižně hovoří dopis adresovaný Ústřednímu výkonnému výboru ČSND oblastní pobočkou Československé národní demokracie v Novém Bydžově z 21. října 1929²⁷¹. V dopise popsal novobydžovský sekretariát situaci, kdy podle něj strana měla hojný výbor schopný lidí po funkci poslance z řad svého voličstva nepotřebovala k tomu účelu je nahrazovat členy strany, kteří jsou určeni k vykonávání organizační práce. Sekretariát přímo žádal, aby nebyl Hlaváček postaven na kandidátku a aby se mandátu ve druhém skrutiniu spíše dostalo zástupci Rolnických jednot. Podepsaní zástupci sekretariátu dále popsali nepředstavitelnou situaci, kdy by Hlaváček chtěl setrvat ve funkci generálního sekretáře strany a současně vykonávat poslanecký mandát.

Druhým problémem, který přitěžoval Hlaváčkovu kandidaturu, byly jeho styky s fašisty a jeho „pozitivní“ vztah k ranému českému fašismu.

Neposledním značně viditelným postřehem byl fakt, že pražské ústřední Národní demokracie chtělo prosadit „své“ lidi na kandidátku do Poslanecké sněmovny a Senátu a upřednostňovalo je před zástupci ostatních žup nemluvě o zastoupení Slováků jako členů Národní demokracie a společně kandidujících ruských stran.²⁷²

Národní demokracie dostala ve volbách do Poslanecké sněmovny Národního

²⁷¹ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 - Korespondence ČSND 8/1929

²⁷² Společná kandidátka ČSND, Ruské národní strany a Ruského Národního Sjednocení, podrobněji viz Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 77 - Korespondence ČSND 8-10/ 1929, karton 79 – Volební leták Františka Hlaváčka jako kandidáta do PS 10/1929, Tisková dokumentace k volbám 10/1929

shromáždění 4,9 % hlasů a obsadila tak 15 mandátů, ze kterých místo pro Františka Hlaváčka nevybylo. Přes velkou volební Hlaváčkovu kampaň, přes podporu nejužšího vedení ČSND včetně Kramáře, se František Hlaváček poslancem nestal.

9. Hlaváčková rezignace na funkci generálního tajemníka, spor s F. X. Hodáčem a pohled na Hlaváčkovu publicistickou činnost v prvních letech po demisi

František Hlaváček oznámil brzy po obecních volbách na podzim 1931 Karlu Kramářovi, že poměry ve straně ho nutily, aby se vzdal funkce generálního sekretáře. To opakoval Kramářovi po kratší době ještě jednou a znovu oznámil, že hlavní příčinu své rezignace jakož i vývoje stranických věcí viděl v osobě a směru F.X. Hodáče²⁷³, v jeho metodách a vlivu, jakého dosáhl. Hlaváček svou rezignaci podal právě až po obecních volbách, aby neškodil veřejně straně a ta mohla dosáhnout lepších výsledků. I v tom viděl problém. Konstatoval,²⁷⁴ že volby sice udržely straně svou pozici a to hlavně na venkově, kde se vedle politických zájmů udržely také místní, nebo kde směr „doktora Hodáče“ ještě nekandidoval.

Straníci si totiž podle Hlaváčka nový směr ještě dostatečně neuvědomili nebo zůstali původnímu protihradnímu a nacionálnímu kramářovskému směru věrni právě kvůli osobě Kramáře. Přitom Hlaváček porovnal Národně demokratické bašty Prahu²⁷⁵ a Hradec Králové, kde v Praze ubyly čtyři mandáty do ústředního zastupitelstva a v Hradci výsledky zůstaly dobré právě díky radikálním proudům, i když tam kandidovali současně fašisté.

²⁷³ František Xaver Hodáč, †1943, český buržoazní národohospodář a politik; profesor ČVUT v Praze. V letech 1918–34 generální tajemník, 1928–34 místopředseda Ústředního svazu československých průmyslníků, od roku 1919 člen výboru Mezinárodního úřadu práce v Ženevě. V letech 1929–1934 vůdčí činitel Československé národní demokracie, v letech 1934–1938 Národního sjednocení, jehož byl hlavním zakladatelem. V letech 1929–35 byl poslancem Národního shromáždění. Spolupracovník Jaroslava Preisse, ve 20. a na začátku 30. let blízký politické skupině Hradu; později jeden z nositelů fašizujících tendencí v Národním sjednocení.
Podrobněji viz: Kurssa T.: F.X. Hodáč, diplomová práce FF UK 1992

²⁷⁴ Podrobněji viz: Memorandum F. Hlaváčka K. Kramářovi, Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 82 – O příčinách rozkolu mezi F. Hlaváčkem a K. Kramářem

²⁷⁵ Tradiční bašty národně demokratických voličů byly Praha, Hradec Králové, Plzeňsko, Lounsko, Mladoboleslavsko. Při obecních volbách nejlépe dopadly výsledky v župe Uherské Hradiště.
Podrobněji viz: tamtéž

Hlaváček znal F.X. Hodáče dlouholetě jak z profesně bankovního sektoru, tak jako příznivce Národních demokratů a pravicového nacionalismu. Odklon linie strany a části jejího, hlavně ústředního tisku od kramářovské linie v nacionálním a protihradním smyslu, datoval hlavně od doby aktivního vstoupení Hodáče do ústředních institucí strany a ještě více od jeho zvolení do parlamentu v roce 1929. Již velkým protivníkem Hodáče byl Viktor Dyk. Ten chtěl jako radikální nacionalista politiku výbojnou a rozhodnou. Dykovou smrtí byl Hodáčův vliv posílen.

Na sporu Hlaváček – Hodáč můžeme sledovat problémy Národní demokracie, kterými se koncem dvacátých let zmítala. Jako jeden z nejdůležitějších byl přetrvávající problém sporu mezi prohradním, Demokratickým středem, ještě na počátku druhé poloviny dvacátých let podporovaným Mladou generací, a mezi Kramářovým vedením.. F. X. Hodáč, jako Preissův politický spolupracovník patřil původně k příznivcům T.G. Masaryka a politiky Hradu. Před sjezdem strany roku 1930 vytvořil Karel Locher opozici proti Národní demokracii a založil tzv. Radikální národní demokracii. Vzhledem k tomu, že se odmítl podřídit vlivu F. X. Hodáče, spojil se s hlinkovci a s českými fašistickými skupinami. Dalšími problémy sporu byla Hlaváčkova obvinění Hodáče z jeho funkce předsedy svazu Československých průmyslníků, postupné odstraňování nepohodlných osob, podřizováním stranického tisku, ovlivňování zejména radikálních studentů na svou stranu, obchodní styky se sovětským Ruskem a další, které jsou blíže popsány.

Hlaváček plně obvinil Hodáče, že díky svému členství ve správních radách bank a za pomoci bankovní-průmyslové skupiny finančních společností ovládl Národní listy a tento deník poškodil včetně jeho vydavatelky, Pražské akciové tiskárny²⁷⁶.

²⁷⁶ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 82 - Memorandum F. Hlaváčka K. Kramářovi

Tu měl zdržovat ve vývoji a způsobit, že nedošlo k rozmnožení akciového kapitálu a tím zbrzdit vydavatelskou činnost pomocí bankovně-průmyslové skupiny. Hlaváčkovu obvinění Hodáče se týkalo dále jeho postupu v odstraňování jemu nepohodlných lidí. Zde mýnil Hlaváček Františka Síse²⁷⁷, kterého „odstranil“ z Národních listů a získal tam rozhodující vliv. Do tohoto okamžiku datoval Hlaváček vznik hlavního a trvalého konfliktu Dyka s Hodáčem, který cenzuroval radikálněji a protihradně.

Hlaváček vytýkal Kramářovi, že si tento proces ve straně neuvědomoval a klamal se jím...²⁷⁸ Vliv Hodáče, dokud ještě nebyl ani členem ústředního výboru strany, ani poslancem, se vedle tisku podle Hlaváčka projevoval i občasným vymáháním svého stanoviska způsobem hrozby. Ta se projevovala např. „že nechtěl dát straně vyplatit obnosy, které pro ni sbírá komitét Národně demokratických průmyslníků. Samotnému Kramářovi řekl, že by nebyl schopen vydat peníze, když se mu v „lecčems nevyhoví“. Tento způsob komunikace se podle Hlaváčka zvýšil od doby, co se Hodáč stal poslancem a předsedou finanční komise strany. František Hlaváček nemohl podle svých slov²⁷⁹ „déle snášeti a vést proti tomuto systému boj, což bych nemohl, kdybych zůstal ve funkci generálního sekretáře strany“.

Hodáče Hlaváček dále obviňoval z nacionálních důvodů. Tvrdil, že Hodáč nemůže provádět rozhodnou nacionální politiku už pro svoje postavení v průmyslu od doby,

²⁷⁷ Sís František, †17.8.1938, český novinář a politik, vůdčí činitel Československé národní demokracie, v letech 1910–1918 generální tajemník mladočeské strany, za 1.světové války přední činitel domácího protihabsburského odboje. V roce 1918 spoluzakladatel Státoprávní demokracie (od roku 1919 Československé národní demokracie). V letech 1917–1921 šéfredaktor, od roku 1923 ředitel Národních listů. V letech 1918–1925 poslanec Národní strany. Ve 20. letech představitel radikálního nacionalistického směru v Československé národní demokracii. Začátkem 30. let odešel pro těžkou nemoc z politického života. Podrobněji viz: tamtéž

²⁷⁸ Podrobněji viz: Archivn NM, fond F. Hlaváček, karton 82 - Memorandum F. Hlaváčka K. Kramářovi

²⁷⁹ Podrobněji viz: tamtéž

kdy se Svaz československých průmyslníků spojil se Svazem německým Hodáč proto nemohl vytvářet politiku nacionální či radikálně-nacionální, kterou převážná většina Národní demokracie žádala, a když se stále musel ohlížet na mocnou německou součást Svazu průmyslníků.

Tento nacionalizační postup podle Hlaváčka pak stále ochaboval, rapidně upadal zejména od doby českoněmecké koalice²⁸⁰ v politice a od spojení průmyslových svazů. Hodáč seděl v řadě německých podniků ve správních radách.

František Hlaváček řadil do skupiny dr. Hodáče dále jednoho z hlavních sloupů ve Svazů průmyslníků i ve straně, bývalého národně demokratického ministra Ladislava Nováka. Ten se podle Hlaváčka následkem své bývalé ministerské funkce a nadále trvající poslancecké funkce dostal do nejméně osmi správních rad akciových společností, z poloviny německých. Svých pozic dosáhl Novák díky straně. Hlaváček vypočítal Novákův příjem ze správních rad na cca milion korun ročně, ale vyčetl mu, že po léta nedal do ústřední pokladny strany ani korunu.²⁸¹

Další výtkou proti Hodáčovi bylo obvinění z ovládnutí stranického tisku. Hodáč podle Hlaváčka dostal do svých rukou nejen Národní listy, ale i olomoucký Pozor, čímž chtěl dále vymýtiti vliv Františka Síse v olomoucké župě. Spojil s Pozorem brněnské Národní noviny, čímž měl sledovat účel, jak se zbavit vlivu poslance Touška.²⁸² Ten byl rebelujícím nacionalistou hlaváčkovského typu a vzepřel se proti Hodáčovi a jako sekretář Svazu průmyslníků do poslancecké sněmovny. Nenechal se odradit ani

²⁸⁰ Vláda občanské koalice Antonína Švehly 12.10. 1926 – 1.2. 1929

²⁸¹ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 82 – Memorandum F. Hlaváčka Karlu Kramářovi

²⁸² Toho označoval Hlaváček kladně za rebela, který se zpupně Hodáčovi vzpíral. Podrobněji viz: tamtéž

výpovědí, kterou za to od Svazu dostal. Ta byla posléze odvolána, když byl Toušek zvolen a Hodáč se začal obávat důsledku takového postupu.

Svůj postup podle Hlaváčka započal Hodáč ve své baště, mladoboleslavské župě. Ta byla více radikální. Vynaložil hodně peněz na odměny lidem, které potřeboval, hodně intervencí a díky hospodářským zájmům se mu podařilo finančními injekcemi radikály uklidnit a jejich vliv zmírnit. Obdobně také Hodáč postupoval s tiskem bratislavského Národního denníku. Ten se zadlužil, protože mu nebyly z finanční komise zasílány smluvené subvence, a ve finanční komisi strany „nebylo peněz“²⁸³, aby se Bratislavě pomohlo. Když dluhy hodně narostly a tiskárna hrozila, že zastaví tisk, přišel Hodáč s návrhem, aby list byl postoupen jeho vydavatelské společnosti, že tak by pak dluhy postupně splatila. Pro tuto formu najednou byly peníze....

Podobně zacházel F. X. Hodáč i s chystaným deníkem na Podkarpatské Rusi. Také „nebyly peníze“, dokud by hlavní vliv měl na Rusi mít dr. Antonín Hajn a jeho Podkarpatská komise. Dále pak krajinské listy v Čáslavi a v Kutné Hoře. Podle Hlaváčkovy tvrzení měly tyto regionální noviny dostat z finanční komise Národní demokracie výpomoc do 5.000 Kč, ale Hodáč zabránil, aby to bylo provedeno a to navíc v situaci, kdy za redaktora čáslavského časopisu byl náhle povolán agilní člen Mladé generace Minařík, radikální a profašistický.²⁸⁴

František Hlaváček dále vylíčil Hodáčovy praktiky na případu Národně demokratického poslance Kvasničky, který stál ve stínu případu Hodáč versus Sís. Když chtěl Hodáč při volbách roku 1929 kandidovat, vybíral si župu a nejvíce se mu zalíbily kraje Uhersko-Hradištsko a Budějovicko. Hlaváček tvrdil, že se proto pokusil

²⁸³ Hlaváček komentuje ironicky, podrobněji viz: tamtéž

²⁸⁴ Těsně před obecními volbami na podzim 1931 byly subvence regionálním časopisům vyplaceny.

odstranit radikálního pracovníka na Hradištsku dr. Rennera nebo dosavadního zasloužilého poslance na Budějovicku Kvasničku. Hodáč si vybral Kvasničku, na kterého při volbách nevybylo místo ani ve druhém skrutiniu...²⁸⁵

Další Hlaváčkův útok proti Hodáčovi byl proti jeho vlivu v Mladé generaci. Tam se Hodáč měl uplatnit ve Studentském klubu ze své funkce profesora ČVUT v Praze. Hodáč si podle Hlaváčka měl vyhlédnout některé studenty, kterým sliboval opatření míst nebo subvence povolované finanční komisí na studentské akce. Ty měl nadále vyplácet ze Svazu průmyslníků. Tím měl získat několik studentů, kteří začali tlačit studentský odbor nalevo a chtěli jej osamostatnit od Mladé generace.

V záležitosti generálního sekretariátu vinil Hlaváček Hodáče z vnesení dezorganizace a z vytváření úřednické skupiny proti němu a podkopávání Hlaváčkovy autority.

Neposlední výtky z Hlaváčkovy pera byla namířena proti Hodáčovi jako brzdě Národního sdružení v Praze.

Hlaváček vytýkal Hodáčovi jeho obchodní styky se sovětským Ruskem. Ten ubezpečoval Edvarda Beneše o ochotě československých průmyslníků obchodovat s Ruskem, a to přes Kramářův odpor. Věc se týkala poskytnutí směnečných úvěrů československých finančních ústavů sovětským firmám. Hlaváček protestoval, že jestli by se proplácely sovětské směny, znamenalo by to rychlejší právní uznání sovětů a tím poražení jednoho z kardinálních stanovisek strany. Podobně vyznívalo Hlaváčkově obvinění Hodáče ve straně a jejím tisku se zastavením dřívějšího negativního postoje Národních demokratů proti politice Edvarda Beneše²⁸⁶.

²⁸⁵ Kvasnička byl posléze jmenován do zemského zastupitelstva

²⁸⁶ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 82 - Memorandum F. Hlaváčka K. Kramářovi

Na konec svého memoranda Karlu Kramářovi vylíčil svoji vizi možné budoucí politické konstelace. Hlaváček navrhoval vytvoření státotvorné opozice, která by „zatím“ spolupracovala ve věcech kulturních, hospodářských, a sociálních, prospěšných pro stát a národní celek. Jako taková by vládní opozice mohla účinněji zabránovat škodám, které řešil tehdejší vládní systém. Hlaváček věřil v sympatie pravicových křídel ostatních stran a jejich podporu. Jako zásadní vylučoval jakoukoli českoněmeckou spolupráci, tím spíše na vládní úrovni.

Situaci shrnul jako nemožnou, dokud by ve straně i proti Kramářově vůli, sílil vliv F. X. Hodáče...

30. října 1931 uveřejnil František Hlaváček v časopise Fronta článek Můj případ a 12. listopadu téhož roku jeho pokračování jako Můj případ II. „Můj případ v Národní demokracii byl by býval rozřešen už mnohem dříve, kdyby Národní demokracie nebyla stranou stálých vnitřních kompromisů mezi různorodými složkami, ze kterých se skládá, mezi její pravíci a levíci, kdyby se nekompromisně rozhodla pro tu nebo onu. Při úplném vítězství pravice bych zůstal, kdyby rozhodně zvítězila levice, byl bych šel již dříve...“²⁸⁷

František Hlaváček v článku rozdělil současné dění v Národní demokracii do několika proudů. Stranu přirovnal ke konglomerátu elementů z různých dřívějších politických stran, ze značného individualismu. Vyložil rozdíl mezi pravíci a levíci ve straně brzy po jejím ustavení. Levice podle Hlaváčka se nejdříve projevila v Mladé generaci a to zejména po smrti Aloise Rašína²⁸⁸, kdy došlo k velkému exodu ze

²⁸⁷ Začátek článku „Můj případ“, Fronta 5. 11. 1931, F. Hlaváček

²⁸⁸ 18. února 1923

strany v čele s dr. Stránským. Také nastal nový odpad levičáků ze strany po prezidentských volbách v roce 1927, když se Národní demokracie rozhodla nevolit T.G.Masaryka. Hlaváček poukázal na skupinu „Demokratického Středu“, která dalším vývojem a spoluprací s činiteli Strany práce a Edvarda Beneše dospěla k tomu, že její tisk přestal být Národně demokratickým. Hlaváček označil roky 1926 až 1928 v Mladé generaci za dobu urputných bojů levicové s pravicovou mládeží, která opět zvítězila a povznesla tak Mladou generaci a zvláště její Studentský odbor pod praporem nacionalismu.²⁸⁹ Současně Hlaváček vytkl pravicové mládeži, že svým nacionalismem k sobě přitáhla početnou fašistickou skupinu studentstva.

František Hlaváček řešil na titulcích stran svůj postoj k F. X. Hodáčovi. Ten byl jako generální sekretář Svazu průmyslníků ve volbách v roce 1929 zvolen za poslance. Hodáče, člověka protihradního zaměření, obvinil, že předtím na podkladě kapitálové pozice, získané skupováním akcií Pražské akciové tiskárny²⁹⁰, se dostal do správní rady a ředitelstva podniku a začal vehementně uplatňovat svůj vliv proti tehdejšímu řediteli Národních listů, Františku Sísovi. Dále pak měl Hodáč uplatňovat i jinak svůj vliv ve straně vzhledem k tomu, že byl majitelem komitétu, který opatroval značnou část financí strany. Této skutečnosti měl používat k vykonávání tak intenzivního vlivu, jakého by pouze svou osobou a svým postavením v průmyslu nebyl jinak schopen dosáhnout. Při volbách roku 1929 toho dosáhl. Zde Hlaváček vylíčil situaci tak, že pravice ve straně před volbami, při nich i po nich byla rozbita, nepostupovala jednotně a obvinil blíže nespecifikované skupiny, které měly usoudit, že lepší taktikou bude nepřekážet Hodáčovi a raději s ním v kooperaci a kompromisech uplatňovat pravicové myšlenky.

²⁸⁹ Tamtéž

²⁹⁰ Pražská akciová tiskárna, a. s., majitel Národních listů

Zde se podle Hlaváčka skupiny zklamaly a Hodáč měl zahájit boj proti nepohodlným pravičákům uvnitř vlastní strany, nejdříve zejména proti Sísovi, posléze proti Viktoru Dykovi²⁹¹. Po smrti Dyka neskrýval Hodáč a jeho stoupenci²⁹² svůj razantní postoj proti oslabené pravici ve straně, zejména proti nejostřejším pravičákům. Zde upozorňoval Hlaváček zejména na sebe, když dával za vinu právě Hodáčovi, že ve straně po Dykově smrti začaly intriky proti němu v generálním sekretariátě, získávání úředníků proti němu, zakupování dalších časopisů strany pro Hodáčovu vydavatelskou společnost, což mělo za následek úplné potlačení protihradního stanoviska v Národních listech.

Došlo k volbám roku 1929 a Hlaváček byl přesvědčen, že základní myšlenka jím hlášaná, ale proti které zásadně stála levice v Národní demokracie, tedy přátelský poměr mezi Národní demokracií a fašistickou Ligou, je možné smluvit do „organizované kooperace“.

Hlaváček pevně věřil, že tím zachránil velmi mnoho hlasů pro Národní demokracii. Svůj obdiv Lize vyloženě hlásal jen na úkor socialistických stran, nikoli Národní demokracie. Toho ovšem nebylo plně dosaženo. Citelné oslabení protihradního stanoviska u Národní demokracie a její nevyslyšené volání proti další účasti Němců ve vládě způsobilo, že mnoho Národních demokratů v Praze volilo Ligu a tím bylo způsobeno zeslabení pozice Národní demokracie na pražské radnici. Hlaváček byl přesvědčen, že hlavní vinu nesou politické hříchy Hodáčova směru a sestavil dlouhý rejstřík těchto hříchů a v memorandu poslal dr.Kramářovi²⁹³. V tomto memorandu ohlásil Hlaváček svoji rezignaci na funkci generálního sekretáře strany, aby mohl

²⁹¹ Hlaváčkova obvinění z nedorozumění mezi oběma muži, z neschvalování Dykových článků v Národních listech a tlak na jejich neuveřejňování.

²⁹² Podle Hlaváčka

²⁹³ Viz zde: kapitola 9 - Hlaváčkova rezignace

zahájit boj proti Hodáčovu směru a metodám. Boj byl veden za opětovný rozhodný protihradní postoj stran, za změnu poměru strany k současné vládě, za vytvoření velké státotvorné opozice společně s fašistickou Ligou, a to za účelem obnovení národní koalice, aby tato spolupráce způsobila přesun v Národní demokracii a pád současné mocenské pozice vlády...“

Demisi podal Hlaváček proto, aby mohl za to vše ve straně bojovat proti silným a o finance strany opřeným vlivům, což by jako generální tajemník nemohl provést, protože by byl obviněn²⁹⁴ odpovědným za úbytek finančních zdrojů strany.

Kramář pozval Hlaváčka k rozmluvě o jeho dopisu, během které mu sdělil²⁹⁵, že nezbude, než jeho rezignaci akceptovat. Oznámil mu zároveň, že po Hlaváčkově rezignaci, která bude mít současně za následek ztrátu Hlaváčkova virilního mandátu v ústředních institucích strany, navrhně, aby byl Hlaváček kooptován do Ústředního a do českého zemského výkonného výboru²⁹⁶ a jejich předsednictev, aby tam mohl své názory uplatňovat. To znamenalo, že by jeho snahy o nápravu věcí ve straně byly uvedeny na vnitrostranickou úroveň, což Hlaváček s povděkem akceptoval.

Na řadu přišly Lidové noviny s uveřejněním indiskrece dva dny po Hlaváčkově rozmluvě s Kramářem. Hlaváček obviňoval, že takový způsob řešení, který byl mezi ním a Kramářem dohodnut, nemohl Hodáčovi vyhovovat a proto připravil „radikální řez“ proti hlavním pravicovým žvlům a Hlaváček byl prvním v řadě.

Zde soudil , že bylo nutné najít obvinění z nějakého finančního skandálu a z vnitrostranické záležitosti Národní demokracie se stala veřejná aféra. Lidové noviny měly být inspirovány, aby naznačily, že Hlaváček byl ze své funkce „vyhozen“ pro

²⁹⁴ Podle Hlaváčka

²⁹⁵ Podrobněji viz: článek „Můj případ I“ – článek Fronta 10/1931

²⁹⁶ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 82

nějaké finanční nesprávnosti. Na oplátku dal Hlaváček k dispozici několika novinám , také Národním listům, prohlášení, ve kterém vyvracel obvinění Lidových novin.

Sdělil,²⁹⁷ že sám podal demisi a vysvětlil, proč začal vést boj proti Hodáčovu vlivu ve straně.²⁹⁸ Tento text uveřejnil první časopis *Expres* a rozpoutal zápas spojení s Hlaváčkovým očeřováním levicového tisku. Narychlo bylo svoláno užší prezidium Ústředního výkonného výboru Národní demokracie na 27. října , provázené „voláním levicového, hradního tisku, že měl být Hlaváček ze strany vyloučen“²⁹⁹.

Prezidium Hlaváčka nevyloučilo, ale vyneslo verdikt, podle kterého přijalo Hlaváčkovu rezignaci a učinilo mu čtyři výtky, z nichž dvě spadaly do doby před vypuknutím Hlaváčkovu případu a dvě s ním souvisely.

První dvě byly založeny na závadách ve vedení stranické agendy³⁰⁰. Druhé dvě byly za uveřejnění Hlaváčkovu článku v *Expresu* a za způsob, jakým se to stalo, tedy ohlášení boje proti Hodáčovi.

Hlaváčka se velice dotklo druhá výtka a to tvrzení o jistém oslabení radikálně nacionálního a antihradního stanoviska strany, které bylo charakterizováno jako urážka učiněná předsedovi strany tvrzením, že politika strany není politikou jeho, ale výsledkem jiných vlivů....To bylo Hlaváčkem považováno za úplný nesmysl v jeho velmi vřelém vztahu ke Karlu Kramářovi. Toho Hlaváček přirovnal k Tardieuovu³⁰¹

²⁹⁷ Podrobněji viz: tamtéž

²⁹⁸ Prohradní postoj, proněmecký postoj vlády, slabý pravicový nacionalismus

²⁹⁹ Podle Hlaváčka

³⁰⁰ Strana se postavila proti jistému chytanému zatčení před obecními volbami, které by bylo mělo ráz politické perzekuce. Jednalo se o tom na jistém kolegiu, kde Hlaváček byl telefonicky dotazován a sdělil, že věc není hotova, že někdo tlačí na zatčení, že však zástupci Národní demokracie se tomu vzpírají. Podrobněji viz: Archiv NM, fond F.Hlaváček, karton 104 - Paměti

³⁰¹ Tardieu André, *22.9.1876 – †15.9.1945, francouzský politik. V letech 1914–1924 a 1926–1936 poslanec, v letech 1926–1934 v ministerských funkcích (v letech 1928–1930 ministr vnitra, 1932

výroku o Poincaréovi³⁰², když srovnal Tardieovu vlastnost, ohlížet se po levici a vytýkal mu jako Kramářovi, že nebyl spokojen s kompromisy, které Kramář s levicí ve straně prosazoval³⁰³.

Následně po vyloučení ze strany byl František Hlaváček obžalován Ústředním výkonným výborem Národní demokracie :

- 1) z těžkého porušení stranické kázně tím, že poskytl rozmluvu redaktoru „Expresu“ a dal souhlas k jejímu otištění v čísle 224 4. ročníku téhož listu z 24. října 1931.
- 2) z uveřejnění dopisu adresovaného redaktoru časopisu Fronta č. 37, ročník 4 datovaného 30. října 1931 a současně článek „Můj případ“, v témže časopise.
- 3) z uveřejnění dopisu adresovaného předsedovi strany Karlu Kramářovi v témže časopise Fronta číslo 38 ze dne 12. listopadu 1931 a současně další článek „Můj případ II“ v témže čísle časopisu.
- 4) z porušení stranické kázně tím, že porušil důvěrnost o projevu předsedy strany Kramáře, který tento učinil v klubovní schůzi konané dne 18. září 1931 o záležitosti zatčení poslance Jiřího Stříbrného.

Rozhodnutím disciplinárního soudního dvora Československé strany národně demokratické ve věci Františka Hlaváčka³⁰⁴, čj. 7279/1931 za předsednictví JUDr.

ministr zahraničí), únor 1929-květen 1930 a 1932 předseda vlády. Jako blízký spolupracovník G. B. Clemenceaua se podílel na vypracování versailleských smluv. Přispěl rozhodujícím způsobem ke ztroskotání ženevské odzbrojovací konference 1932.
Podrobněji viz: Nálevka V.: Světová politika ve 20. století I., Aleš Skřivan ml., Praha 2000

³⁰² Poincaré Raymond, *20.8.1860 – †15.10.1934, francouzský politik, od roku 1893 člen rady vlád, v letech 1912 – 1913, 1922 – 1924 a 1926 – 1929 ministerský předseda, v letech 1913 – 1920 prezident republiky. Upevňoval spojenectví Francie s Velkou Británií a Ruskem (Dohoda), jeden z organizátorů protisovětské intervence 1918 – 1920. V roce 1923 dal vojensky obsadit Porúří.
Podrobněji viz: tamtéž

³⁰³ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karta 82 – Memorandum F. Hlaváčka K. Kramářovi, Čechurová J.: Česká politická pravice, Praha 1999, Pasák T.: Český fašismus 1922-1945, Praha 1999

Aloise Štůly, JUDr. Jana Kaprase³⁰⁵, JUDr. Milana Ivanky³⁰⁶ a ost., uznal soud o žalobě podané JUDr. Václavem Mikinou v Bratislavě po uvedeném přelíčení 16. ledna 1932, Františka Hlaváčka vinným.

Františku Hlaváčkovi byl vyměřen trest písemné důtky s tím, že výrok Nejvyššího disciplinárního soudu byl ve stručném znění uveřejněn v hlavních listech Národní demokracie.

Naproti tomu byl Hlaváček zproštěn obžaloby ve věci:

- 1) opomenutí podání povinného referátu o ujednáních v otázce dodávek uhlí v prvním pololetí roku 1931 a v předcházející době
- 2) vydání souhlasu k otištění a rozeslání dopisu adresovaného předsedovi strany Karlu Kramářovi ze dne 13. října 1931 v brožuře doručené velkému počtu příslušníků strany.

³⁰⁴ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 83 - Korespondence ČSND ročník XI. Č. 2-3

³⁰⁵ JUDr. Jan Kapras, †1947, český právní historik a politik. Profesor Univerzity Karlovy. Zprvu se zabýval dějinami českého soukromého práva, později se zaměřil na syntetické zpracování práv, dějin zemí koruny české. Sledoval otázky národnostního vývoje v českých zemích a systematicky pracoval na objasnění právních dějin Lužice, Slezska a Kladska. Významné bylo jeho pedagogické působení na právnické fakultě Univerzity Karlovy (Kapasova právně historická škola). Jako přední znalec české historie státního práva se účastnil pařížské mírové konference roku 1919, kde byl konzultantem při vytyčování hranic Československa. V letech 1920 – 1927 člen československo-polské delimitační komise. V letech 1931 – 1935 senátor Národního shromáždění, v letech 1938 – 1939 ministr školství a národní osvěty ve vládě pomnichovské České republiky. V době od roku 1939 do ledna roku 1942 v protektorátní vládě, kde patřil k blízkým spolupracovníkům generála A. Eliáše.

Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 2 – Korespondence F. Hlaváčka s J. Kaprasem

³⁰⁶ JUDr. Milan Ivanka, †26.8.1950, slovenský politik a publicista. V letech 1907–1909 poslanec uherského sněmu, 1918 člen slovenské národní rady a signatář Martinské deklarace, v letech 1918–1920 a 1929–1934 poslanec národní strany, od roku 1922 vůdčí představitel Československé národní demokracie na Slovensku. Stoupenec čechoslovakismu, odpůrce luďáckého separatismu a klerofašismu. Za 2. světové války žil v Praze a účastnil se zde protifašistického odboje.

Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 2 – Korespondence F. Hlaváčka a M. Ivanky

- 3) vydání a rozeslání tištěného dopisu ze dne 29. října 1931 velkému počtu příslušníků strany.
- 4) uveřejnění článku „Podivné boje proti Národní demokracii“ v časopise Fronta č. 39 téhož ročníku ze dne 19. listopadu 1931.

Disciplinární soudní dvůr nechal otisknout dále rezoluci³⁰⁷, ve které uvedl na pravou míru dohady členů, že Hlaváček byl na základě řízení Nejvyššího disciplinárního soudu strany rehabilitován. Tato tvrzení se nezakládala na pravdě, naopak bylo zřejmé, že mu byl trest vyměřen. Nejvyšší soud strany výslovně konstatoval, že nemohl vydat vyšší trest, tj. zbavení všech funkcí, protože od schůze Ústředního výkonného výboru strany dne 7. listopadu 1931 František Hlaváček nebyl ani členem zemského výkonného výboru, ani členem Ústředního výkonného výboru, ani generálním tajemníkem strany.

Po rezignaci na funkce v Národní demokracii se František Hlaváček začal více věnovat žurnalistice. Stále se věrně věnoval politice a díky svým letitým známostem zůstával v centru politického dění. Uvádím několik jeho pohledů na politickou situaci v Československu a světě v následujících prvních letech po jeho rezignaci na post generálního sekretáře ČSND.

Článek uveřejněný ve Frontě v lednu 1932³⁰⁸ přibližuje Hlaváčkův pohled na současnou střeoevropskou situaci.

³⁰⁷ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 83 - Korespondence ČSND ročník XI. Č. 2-3

³⁰⁸ Podrobněji viz: Fronta, ročník IV., 14. ledna 1932

Podával hlubší autorův pohled na situaci ve Francii, kde právě podal demisi Aristide Briand³⁰⁹ na post zahraničního ministra. Hlaváček zde komparoval Briandovu zahraniční politiku ve vztahu k Československu a Německu. Briandovu politiku smíru s Německem označil za „tragické zhroucení idealistických Briandových fantasí o výchově Německa k mírumilovnosti v nové Evropě“.

Briand prosadil ve Francii předčasné vyklizení Porúří a pak Porýní – to byl první krok k usmíření s Německem, krok, proti kterému marně protestovala francouzská pravice a francouzští nacionalisté. Potom následovalo Locarno.³¹⁰ Etapy Briandovy politiky smíření, podání ruky Německu, tři etapy ústupků Francie a úspěchů Německa, obratně maskujícího diplomatickým uměním Stresemanna³¹¹ své pravé cíle

³⁰⁹ Aristide Briand, †7.3.1932, francouzský politik, původně advokát a novinář, od roku 1902 poslanec, roku 1906 vyloučen pro oportunistus ze socialistické strany, poté člen menších socialistických stran. Od roku 1906 člen řady vlád (většinou ministr zahraničních věcí), premiér 1909–1911, 1913, 1915–1917, 1921–1922, 1925–1926 a 1929. Pokusil se zapojit Německo do systému kolektivní bezpečnosti. Účastnil se konference v Locarnu v roce 1925, spoluvůrce Briandova-Kelloggova paktu. Od roku 1927 působil jako čestný předseda Panevropské unie. V roce 1926 získal Nobelovu cenu za mír. Podrobněji viz. Nálevka V.: Světové dějiny 20.století I., Aleš Skřivan ml., Praha 2000

³¹⁰ Locarnská smlouva, Západní Locarno – systém devíti mezinárodních dohod uzavřených 9.-16.10.1925 v Locarnu. Jejich účelem bylo zachování míru v Evropě. Toho mělo být dosaženo zejména tzv. rýnským garančním paktem: garancí nedotknutelnosti a neměnnosti německo-francouzských a německo-belgických hranic (vymezených roku 1919 pařížskou mírovou konferencí). Všechny zúčastněné státy se zřekly násilí jako prostředku prosazování svých politických a mocenských zájmů. Účast na jednáních znamenala pro Německo politické a právní zrovnoprávnění a poprvé od konce první světové války vstup do evropské politiky. V Locarnu se však také již projevil budoucí plány Německa na expanzi východním směrem – zatímco západní hranice garantovalo, u východních s Polskem a Československem ministr zahraničí Gustav Stresemann totéž učinit odmítl. S oběma zeměmi pak byly uzavřeny pouze arbitrážní dohody. Podrobněji viz. Nálevka V.: Světové dějiny 20.století I., Aleš Skřivan ml., Praha 2000

³¹¹ Gustav Stresemann, †3.10.1929, německý politik. V letech 1902–1918 syndik Svazu saských průmyslníků, člen Národní liberální strany. V obdobích 1907–1912 a 1914–1918 poslanec říšského sněmu. Za 1. světové války podporoval anexionistické válečné cíle. V roce 1917 spolupracoval s E. Ludendorffem, usiloval o vnitropolitickou stabilitu pomocí reforem. Roku 1918 spoluzakladatel a až do své smrti předseda Německé lidové strany, jako monarchista se smířil s realitou výmarské republiky. V období 13.8. až 23.11.1923 říšský kancléř v čele vlády "velké koalice", která ukončila pasivní rezistenci v Německu, stabilizovala marku a tvrdě potlačila dělnické hnutí, zároveň od roku 1923 ministr zahraničí. Představitel německé politiky a diplomacie tzv. dorozumění, de facto obnovení ekonomické a politické moci Německa ve spolupráci se západními mocnostmi. Podepsal v roce 1924 Dawesův a roku 1929 Youngův plán, v roce 1922 rapallskou a roku 1926

berlínskou smlouvu s SSSR, v roce 1925 locarnské dohody a roku 1926 vstup Německa do Společnosti národů. Obdržel Nobelovu cenu za mír (v roce 1926).

Podrobněji viz: Müller H.: Dějiny Německa, kapitola 10, NLN Praha 1995

a plány. Došlo pak k Youngově plánu³¹² a Haagu – novým mezníkům porážek států, vítězných v první světové válce. To podle Hlaváčka nestačilo přes to, že Francie poskytovala Německu půjčky. Hlaváček zaútočil proti německým útokům na polský koridor, tajné odzbrojení a organizování Dobrovolných ozbrojených sborů v Německu, pak pokus o německo-rakouskou celní unii, vítězství Hitlerovců a konečně vyzývavý výrok kancléře Brüninga.³¹³ Hlaváček atakoval Německo proti jeho taktikám hrozby vyvolání bankrotu a zatažení do něj ostatní státy, jestliže mu nebudou sníženy či odpuštěny reparace z první světové války.

Vzpomenul současně na dobu úřednické vlády v roce 1926, kdy se začalo mluvit o možnosti česko-německé vlády a na negativní ohlasy u tehdejší francouzské vlády.

Stejně tak Hlaváček odsuzoval dlouholetého soka dr. Beneše a jeho zahraniční politiku.. Vyčítal mu v ní „chaos“. Vyčítal mu, že nedělal rozdíly mezi zákulisními a veřejnými projevy hlavně na adresu Maďarů. V těch odkazoval Hlaváček na říšsko německý a polský tisk.

Hlaváček nevěřil v bližší hospodářskou nabídku Maďarsku, kterou se Beneš oháněl za cenu teritoriálních ústupků. Obviňoval Beneše, že dával Německu „koncesi na tabák“, ale z budoucího tzv. středoevropského tabákového konglomerátu států, tj.

³¹² Youngův plán, dohoda z roku 1929 o úpravě reparací uložených Německu po 1. světové válce Dawesovým plánem tak, že původní částka byla snížena o 20%, délka placení prodloužena na 59 let a roční splátky stanoveny na 2 miliardy marek. Placení bylo roku 1931 na základě Hooverova moratoria odloženo, ale obnoveno již nebylo.

Podrobněji viz: Nálevka V.: Světová politika 20. století, díl I, Aleš Skřivan ml., Praha 2000

³¹³ Brüning, †30.3.1970, německý politik, představitel katolické strany Zentrum. . Brüning, prohlásil, že Německo ani po Hooverově moratoriu žádné reparační splátky platit nemůže a nebude. V letech 1921–1930 působil v odborech, a v letech 1924–1933 jako poslanec říšského sněmu, 1930–1932 říšský kancléř a v roce 1933 se stal předsedou strany. Vedl první prezidiální kabinet výmarské republiky. V roce 1934 emigroval do USA, v letech 1951–1957 pobýval v Německu a v letech 1951–1954 působil jako profesor univerzity v Kolíně nad Rýnem. Od 1957 opět odjel do USA..

Podrobněji viz: tamtéž

Československo, Německo, Rakousko a Maďarsko, mělo být vyloučeno Polsko.³¹⁴

Tím poukazoval na možnou nespokojenost Polska a zvýšenou pozitivní aktivitu maďarského tisku³¹⁵ v této záležitosti. Do téhož tisku napsal po Edvardu Benešovi ministr Jan Slávik, že by českoslovenští Maďaři měli být mostem pro dorozumění Maďarska s Československem. To by podle Hlaváčka ale odmítla maďarská většina zastoupená v československém parlamentu, dokud by nedocílila politického dorozumění v revizi hranic. Celkově očekával Hlaváček v tomto problému negativní reakce, protože po Brüningově projevu očekával, že Maďarsko, které se nacházelo v hospodářské krizi, bude sekundovat Německu.

František Hlaváček podporoval podle tradice Polsko, slovanské Polsko, jak bylo v programu Národních demokratů. To chtěl přiblížit Malé dohodě.³¹⁶ Hlaváček psal svůj článek v době, kdy se před lausanskou konferencí³¹⁷ uskutečnila konference Malé dohody v Montreux, aby ujednala společný postup pro Lausanne a pro

³¹⁴ Podrobněji viz: Kölnische Zeitung, 1/1932

³¹⁵ Podrobněji viz: Pesti Napló, 12/1931 – 1/1932, odkaz na Benešovu oficiální návštěvu v Budapešti v prosinci 1931

³¹⁶ Malá dohoda, vojenskopolitická aliance Československa, Jugoslávie a Rumunska v letech 1921–1939. Jejím základem byly dvojstranné vojenské smlouvy, uzavřené mezi těmito státy v letech 1920–1921, v roce 1922 doplněny třemi multilaterálními smlouvami o politické a hospodářské spolupráci a v roce 1930 dohodou o pravidelných schůzkách ministrů zahraničí členských států. Pevnou strukturu dostala Malá dohoda až tzv. organizačním paktem, podepsaným 16.2.1933 v Ženevě. Platnost všech základních smluv byla prodloužena na neurčito, byla zřízena Stálá rada (se sekretariátem) pro koordinaci zahraniční politiky a Hospodářská rada pro řízení ekonomické spolupráce. Cílem Malé dohody bylo udržet status quo ve střední a jihovýchodní Evropě, daný výsledky pařížské mírové konference v letech 1919–1920, zabránit restauraci Habsburků, anšlusu Rakouska a zejména čelit maďarským snahám o revizi trianonského míru. Tvořila součást francouzského spojeneckého systému (Francie měla s každým ze států Malé dohody spojeneckou smlouvu). Rozhodující úlohu v Malé dohodě hrálo Československo, jehož kapitál se podílel na vyzbrojování rumunské a jugoslávské armády. Československý ministr zahraničí Edvard Beneš byl spolu s rumunským ministrem zahraničí N. Tituleskem hlavním tvůrcem a představitelem Malé dohody. Ve 2. polovině 30. let však v Jugoslávii a Rumunsku sílil vliv nacistického Německa a fašistické Itálie, postupně docházelo k celkové dezintegraci aliance. Poslední zasedání Stálé rady se konalo dne 21.8.1938, po Mnichovu došlo k faktickému rozpadu Malé dohody a v únoru 1939 vypověděly Jugoslávie a Rumunsko oficiálně své spojenecké závazky.

Podrobněji viz: Sládek Z.: Malá dohoda 1919-1938, Praha Karolinum 2000

³¹⁷ Po reparační konferenci v Lausanne v roce 1932 již Německo reparace neplatilo. Podrobněji viz: Müller H.: Dějiny Německa, kapitola 10, NLN Praha 1995

Ženevu.³¹⁸ Doufal, že Jugoslávie a Rumunsko zapůsobí tak, aby bylo docíleno dohody s Polskem, kde se právě nacházel rumunský ministr zahraničí, který během své oficiální návštěvy ve Varšavě předesílal rumunsko-polské spojenectví.

Naopak v československé zahraniční politice viděl Hlaváček v té době „tahání se s Maďarskem“³¹⁹, ale pro sblížení s Polskem se nedělo nic. Hlaváček si sliboval mnoho od návštěvy rumunského ministra zahraničí. Věřil, že ten přiměje Beneše ve více společný postup Malé dohody.

František Hlaváček odsuzoval zahraniční politiku dr. Beneše i z jiných důvodů.. Nazýval jí „osobní režim dr. Beneše s jeho ministerským absolutismem“³²⁰, zneužívání státní moci k malicherné osobní politice.“³²¹ Zde narážel na instituci parlamentarismu ve vztahu k dr. Benešovi. Tvrdil, že parlament je Benešem z práce vylučován a používán jen k tomu, aby formálně schvaloval to na čem se Beneš usnese. Narážel na „falešnou demokracii a tak označoval Benešovu diplomacii za „novou falešnou diplomacii“, kterou srovnával s diplomacií otevřenou „jež by měla být v denním kontaktu s veřejností parlamentem, bez jehož vědomí a souhlasu by nesměl zahraniční ministr v politice nic podniknout.

³¹⁸ Ženevská odzbrojovací konference v únoru 1932.2.1932, kde Francie požaduje upevnění systému bezpečnosti a Německo zrovnoprávnění ve zbrojení. Konference nepřinesla velkých výsledků. Podrobněji viz. Nálečka V.: Dějiny 20. století, díl 1, Aleš Skřivan ml. Praha 2000

³¹⁹ Podrobněji viz: Fronta, ročník IV., 14. ledna 1932

³²⁰ Podrobněji viz: Fronta, ročník IV, 21. ledna 1932, Nová diplomacie a parlament

³²¹ Benešův postup proti Karlu Perglerovi, Jiřímu Stříbrnému, podle Hlaváčka

Hlaváček vyčítal Benešovi odzbrojování. Citoval slova generála Jana Syrového,³²² jež přednesl přednášku o škrtech, které byly provedeny v rozpočtu národní obrany. Tyto škrty měly být na újmu armádní pohotovosti, na hranicích možnosti, že odpovědnost za plynoucí důsledky z nich by nemohla být svalována pouze na orgány Ministerstva národní obrany, ale na ty, kdo je „nařizují...“

Na zmíněný problém odzbrojení měl František Hlaváček vlastní názor. Považoval odzbrojení za jednu z idealistických koncepcí prezidenta Wilsona³²³. Ta po první světové válce ustavila Společnost národů³²⁴, která měla znemožnit novou válku a

³²² Jan Syrový, †17.10.1970, český vojenský činitel, armádní generál. Za první světové války jeden z velitelů československých legií v Rusku, v letech 1918–1920 účastník intervenčního tažení legií proti sovětské moci. V letech 1920–1924 zemský vojenský velitel v Čechách, v letech 1924–1927 podnáčelník, v letech 1927–1933 náčelník generálního štábu, v letech 1933–1938 generální inspektor československé branné moci. V roce 1926 a v letech 1938–1939 ministr národní obrany. Od září do prosince 1938 byl předsedou úřednické vlády, jež 30.9.1938 přijala mnichovský diktát. Za spolupráci s nacistickými okupanty byl roku 1947 odsouzen na 20 let vězení, v roce 1960 byl amnestován. Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl 3, kapitola XLIX, Praha Libri 2003

³²³ Woodrow Thomas Wilson, †3.2.1924, americký politik a historik, v letech 1913–1921 osmadvacátý prezident USA. Pocházel z Virginie z rodiny presbyteriánského pastora. Zahájil akademickou kariéru, jejímž vrcholem se roku 1902 stalo jeho jmenování rektorem Princetonské univerzity. V roce 1910 přijal kandidaturu za Demokratickou stranu na post guvernéra státu New Jersey, který posléze získal. Jako obratný řečník a charismatická osobnost získal roku 1912 i prezidentskou kandidaturu. Po nástupu do úřadu zahájil program "Nové demokracie". Šlo o systém politických a ekonomických opatření, která měla podpořit konkurenční prostředí, zajistit nové možnosti a omezit korupci (např. snížení dovozních cel, zřízení bank pro farmáře, proklamování pacifismu v mezinárodních vztazích apod.). Za první světové války se soustředil v souladu s veřejným míněním na udržení neutrality USA, nakonec však země v důsledku německé neomezené ponorkové války do konfliktu v dubnu 1917 vstoupila. Poté Wilson usiloval o realizaci svých představ o mírovém uspořádání světa a založení Společnosti národů (bylo součástí čtrnácti bodů, které v lednu 1918 předložil Kongresu). Účastnil se jako klíčová osobnost pařížských mírových jednání, brzo poté byl však stížen mrtvicí a ochrnil na levou polovinu těla. V posledním roce Wilsonova prezidentství tak mnohé povinnosti převzala jeho manželka Edith. Podrobněji viz: Purvis L.T.: Encyklopedie dějin USA, Ivo Železný s.r.o., Praha 2004

³²⁴ Společnost národů, první mezinárodní organizace států pro zajištění míru a bezpečnosti – se sídlem v Ženevě. Vznikla 28.6.1919 v Paříži jako jeden z výsledků Versailleské mírové smlouvy. Zakládajícím dokumentem organizace byl Pakt společnosti národů, jenž vstoupil v platnost v roce 1920 a jenž členské státy zavazoval především k dodržování mezinárodního práva a k mírovému řešení mezinárodních konfliktů. Společnost národů měla 3 hlavní orgány: Shromáždění, složené ze zástupců všech členských států, Radu, tvořenou stálými a volenými (dočasnými) členy, a stálý sekretariát v čele s generálním tajemníkem. Počet členských států značně kolísal – pohyboval se mezi 35 až 70. Československo bylo členem organizace po celou dobu její existence. Společnost národů byla po celou dobu existence ovládána Francií a Velkou Británií. USA zakládací pakt nikdy neratifikovaly a to i navzdory tomu, že patřily k hlavním iniciátorům založení organizace. Činnost Společnost národů byla značně neefektivní. Organizace nedokázala zastavit vojenskou agresi Itálie, Německa a Japonska ve 30. letech, zabránit uzavření Mnichovské dohody, anšlusu Rakouska a konečně i vzniku 2. světové války.

organizovat definitivní mír. K této koncepci se za mírových jednání v Paříži v letech 1918 – 1919 připojila i Velká Británie. V Paříži žádala Francie, která měla s vilémovským³²⁵ Německem zkušenosti z doby před první světovou válkou, kdy jím byla napadena a proto žádala, aby proti novému napadnutí, novému porušení smluv a míru, byla zajištěna. Spojené státy americké a Británie nabídly vojenské záruky pomoci pro případ opětného napadení. Jen s ohledem na to Francie podepsala versailleský mír a pakt o Společnosti národů, které společně s těmito zárukami měly tvořit nerozlučný celek. Ovšem Kongres Spojených států neratifikoval Versailleskou smlouvu,³²⁶ ani pakt o Společnosti národů, do které navíc USA nevstoupily. O to méně podpořily garanční pakt o vojenské pomoci Francii v případě napadení. Podobně se zachovala i Velká Británie. V těchto skutečnostech viděl František Hlaváček zhroucení idealistických koncepcí o zaručení míru, jaký měl nastoupit po skončení války a utvoření Společnosti národů. Tím navíc podle Hlaváčka ztratil na

Společnost národů byla formálně rozpuštěna v dubnu 1946, fakticky však přestala fungovat už počátkem roku 1940. Nástupkyní Společnosti národů se stala Organizace spojených národů. Podrobněji viz: Pečenka M., Luňák P. a kolektiv: Encyklopedie moderní historie, Praha Libri 1999

³²⁵ Vilémovské Německo – Vilém II., †4.6.1941, v letech 1888–1918 německý císař a pruský král, z dynastie Hohenzollernů. Syn Fridricha III., vnuk Viléma I. V roce 1890 se zasadil o propuštění Otto von Bismarcka, s nímž měl taktické neshody v sociálně politických i v zahraničně politických otázkách. V prvních letech vlády prosazoval umírněnější postoj k dělnickému hnutí (1890 výnos o ochraně práce), později otevřený nepřítel sociální demokracie. Představitel agresivního kursu zahraniční "světové" politiky Německa, orientující se na Trojspolek. V duchu junkerského přístupu k politice prosazoval námořní zbrojení a německou expanzi. Agresivními projevy zosťvoval mezinárodní napětí, Krügerova depeše, roku 1898 cesta do Orientu, v roce 1900 projev "proti Hunům" za boxerského povstání v Číně, marocké krize 1905 a 1911, aféra Daily-Telegraph z roku 1908. Byl spoluviníkem rozpoutání 1. světové války roku 1914. Svržen listopadovou revolucí roku 1918, dne 10.11.1918 uprchl do Nizozemska.

Podrobněji viz: Müller H.: Dějiny Německa, kapitola 9, NLN 1995

³²⁶ Versailleská mírová smlouva, Versailleská mírová smlouva je jedna z pařížských mírových smluv uzavřených roku 1919 jako výsledek šestiměsíčního jednání na Pařížské mírové konferenci, která oficiálně ukončila první světovou válku mezi Centrálními mocnostmi a Státy Dohody. Jednání na Versailleské smlouvě jsou pokračováním příměří, které bylo uzavřeno v Compiègnském lese. Smlouva požadovala, aby Německo přijalo plnou odpovědnost za vypuknutí první světové války, a aby zaplatilo značné válečné reparace Státům Dohody (Německo muselo splácet 132 miliard marek). Dále Německo ztratilo část svého území a všechny své kolonie v Africe a Oceánii. Německá armáda byla omezena na 100 000 mužů. Smlouva dále definovala poválečné hranice evropských států. Smlouva byla podepsána 28. června 1919 a ratifikována Společností národů 10. ledna 1920. V Německu smlouva způsobila šok, který následně přispěl ke kolapsu Výmarské republiky a následně k převzetí moci Adolfem Hitlerem. Podrobněji viz: Nálevka V.: Dějiny 20. století, díl 1, Aleš Skřivan ml., Praha 2000

svém významu a nadějích co do zajištění míru mezinárodní soudní dvůr v Haagu. Celek těchto zhroucených nadějí viděl v nezdaru všech pokusů o zajištění světového míru, s kterým mělo jít ruku v ruce mezinárodní odzbrojení jako důsledek daného zajištění.³²⁷

Hlaváček navrhoval, aby problém organizace mezinárodního míru byl rozřešen podle zásad analogických, které civilizace určila pro styky mezi jednotlivci. Aby ustanovila soudce a žandarma. Soudcem měl být mezinárodní soudní dvůr v Haagu, jemuž by se všechny státy podrobily paktem o závazné integrální arbitráži a žandarmem by byla ozbrojená mezinárodní síla,³²⁸ která by rozsudkem haagského tribunálu zaručovala jeho vykonání proti narušitelům míru. Na soudce se podle paragrafu 14 paktu o Společnosti národů odvolával Hlaváček na haagský tribunál, v žandarmovi viděl USA, Británii a Francii. Nařkl Společnost národů,³²⁹ že od svého ustavení v roce 1919 hledá za něj jen substituta, zabezpečení proti napadení nebo válce a proto dosud nebylo stále definováno,³³⁰ jde-li o různá speciální zajištění nebo zajištění celkové a jakého druhu je, zda jen morální nebo pomocí branné síly.

Hlaváček viděl další problém Společnosti národů v tom³³¹, že přesto, že nedocházelo k řešení výše zmíněné kardinální otázky, zabývala se Společnost národů také problémem, který byl dán paragrafem 8 Paktu o Společnosti národů, a to snížením odzbrojení na minimum, slučitelným s jistotou a s vyplněním uložených závazků,

³²⁷ Podrobněji viz: Fronta, ročník IV, 7. února 1932, Ženevská konference o mezinárodním odzbrojení

³²⁸ Která měla být podle Hlaváčka zakotvena v neuskutečněném francouzsko-americko-britském garančním paktu. Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 9 – Soubor článků pro časopis Fronta 1932 - 1934

³²⁹ Podrobněji viz: Fronta, ročník IV, 7. února 1932, Ženevská konference o mezinárodním odzbrojení

³³⁰ V době, kdy Hlaváček článek psal, únor 1932.

³³¹ Podrobněji viz: Fronta, ročník IV, 7. února 1932, Ženevská konference o mezinárodním odzbrojení

společnou akcí. Z tohoto ustanovení vyplývala koncepce organizace míru, založené na principu solidarity a jednoty všech členům Společnosti národů, na všeobecné mezinárodní mobilizaci proti rušiteli míru, který by každý stát odstrašovala před takovým počinem, protože by věděl, že by proti solidaritě odporu celého světa musel ztroskotat. Tato solidarita se měla podle Hlaváčka zaručit „smlouvou o vzájemném přispění“, o níž Společnost národů již jednala.³³² Zdálo se, že k jejímu uskutečnění dojde, když byly dojednány zásady ve Společnosti národů v roce 1924 a precizovány v Ženevském protokolu.³³³ Tento úspěch měl za následek, že bylo také usneseno svolat konferenci pro snížení zbrojení po ratifikaci ženevského protokolu. Ten byl zejména dílem francouzské iniciativy za levicové vlády Edouarda Herriota,³³⁴ které se podařilo získat souhlas tehdejší vlády MacDonaldovy³³⁵ v Británii a došlo k němu za velmi účinné spolupráce Paula-Boncoura³³⁶ jako šéfa francouzské delegace v Ženevě. Pádem obou těchto vlád padla také jeho ratifikace ve Francii i Británii a ženevský protokol zůstal pouze na papíře.

³³² Podrobněji viz: Fronta, ročník IV, 7. února 1932, Ženevská konference o mezinárodním odzbrojení

³³³ Ženevský protokol, usnesení Společnosti národů z 2.10.1924 o mírovém řešení mezinárodních konfliktů.

Podrobněji viz: Nálevka V.: Dějiny 20. století, díl 1, Aleš Skřivan ml. Praha 2000

³³⁴ Herriot Edouard, †26.3.1957, francouzský politik a spisovatel, představitel radikální strany. V letech 1905–1957 (s výjimkou období německé okupace) byl starostou Lyonu, po vítězství levicových stran ve volbách byl v letech 1924–1925 předsedou vlády a ministrem zahraničí. Stoupenec politiky kolektivní bezpečnosti. V roce 1926 a 1932 znovu předseda vlády. V letech 1944–1945 vězněn v Německu. V letech 1947–1954 předseda Národního shromáždění.

Podrobněji viz: tamtéž

³³⁵ MacDonald James Ramsay, *12.10.1866 – †9.11.1937, britský reformistický politik a odborový vůdce. Roku 1893 spolu zakládal Nezávislou labouristickou stranu, roku 1900 Labouristickou stranu. V letech 1906–1918, 1922–1935 a 1936–1937 byl členem Dolní sněmovny, 1911–1914 a 1922–1931 vůdcem labouristů. Předseda vlády 1924 a 1929–1931 (menšinové labouristické) a 1931–1935 (koaliční). Roku 1924 byl zároveň ministrem zahraničí. Roku 1932 vystoupil z Labouristické strany a založil Národní labouristickou stranu.

Podrobněji viz: tamtéž

³³⁶ Boncour-Paul Joseph, *4.8.1873 – †28.3.1972, francouzský politik. V letech 1909–1914 a 1919–1931 poslanec, roku 1931 založil stranu socialistických republikánů, v letech 1931–1940 senátor. V období od 14.12.1932 do 29.1.1933 předseda vlády, 1932–1934 ministr války, 1933 a 1938 ministr zahraničí.

Podrobněji viz: tamtéž

Zároveň viděl František Hlaváček druhou stranu mince ozbrojovacího problému, a to poměr mezi vítěznými a poraženými státy a neplnění závazků mírových smluv o povinnosti odzbrojit ze strany poražených států. Německo se zatím totiž stalo členem Společnosti národů a požadovalo pro sebe a ostatní poražené státy rovnost s vítěznými státy a odstranění rozdílů mezi oběma kategoriemi.

Podle Hlaváčka mělo ovšem jít o rovnost principiální, která by neanulovala závazky,³³⁷ které poražené státy na sebe vzaly co do reparací a co do svého odzbrojení na stav určený mírovými smlouvami. V obecném problému odzbrojení viděl Hlaváček zrušení stálých kontrolních komisí, které měly v poražených státech zjišťovat, jeli jejich zbrojení odpovídající ustanoveným mírovým smlouvám.

Při Společnosti národů byla sice ustanovena Stálá poradní komise pro otázky vojenské, námořní a letecké, které podle paktu o Společnosti národů měla právo zjišťovat šetření o zbrojení Německa, ironicky ovšem Hlaváček tvrdil, jak se komise od roku 1924 nesešla...

Následek této slabosti vítězných států a celé Společnosti národů a naopak smělosti států poražených nadále porušujících mírové smlouvy, viděl Hlaváček v tom, že Německo a Maďarsko měly vojenské náklady a skutečný stav svého zbrojení daleko nad míru připouštěnou mírovými smlouvami, že obcházely obratně jejich ustanovení jak o počtu vojska a jeho organizaci, tak i o materiální stránce výzbroje válečným materiálem i o organizaci civilního letectví a průmyslu.

To navíc podpořil důkazy o jejich doplňování výstavby strategických drah a jejich vybavením pro válečné účely, budováním pevností apod. To se podle Hlaváčka ponejvíce dělo tajně, ale přes to byly odhaleny skryté vojenské položky v německých

³³⁷ Podrobněji viz: Fronta, ročník IV, 7. února 1932, Ženevská konference o mezinárodním odzbrojení

a maďarských rozpočtech, které převyšovaly míru přípustnou smlouvami, tajná skladiště zbraní na území domácích i u sousedů,³³⁸ utajené stavby pevností a zakryté přizpůsobování průmyslu pro válečné účely. U Německa pak viděl Hlaváček také tajné úmluvy o zbrojení a pomoci sovětskému Rusku.

Celý tento problém pak rovněž dával za vinu Sovětům³³⁹ s jejich velkým zbrojením jak věčným, tak tajným. Za tohoto stavu viděl Hlaváček volat Německu a s ním Maďarsko po zjevném a legálním odstranění rozdílů mezi státy vítěznými a poraženými i ve věci zbrojení a po rovnosti v odzbrojení a jejich touze tuto zásadu prosadit v Ženevě.

Hlaváček vyčítal pacifistům v různých zemích, nejvíce ve Francii a v Československu, že přehlíželi německou touhu po zbrojení a navíc podporovali státy jako Spojené státy americké, které měly vůbec nejvyšší vojenský rozpočet celého světa. Narážel na pacifisty a jejich volání po odzbrojení v Evropě z hospodářských důvodů a vize finančního zdravení světa. Nadto vyzdvihl německou propagandu a nesporné oslabení antiněmeckého a protimaďarského bloku, které tvořila Francie s Polskem a Malou dohodou, a zároveň posílení pozice Německa Maďarska v závěsu se sovětským Ruskem. Tím také zdůvodnil svůj postoj všeobecného hlásání odzbrojení jako nebezpečí pro Československo, důvod zatlačení podmínky míru, zajištění proti napadení. Bohužel podle něj Francie ale tuto podmínku postavila v popředí a kladla ji jako předpoklad eventuálního postupného odzbrojování.

Františku Hlaváčkovi ležela na srdci myšlenka exponovaného československého teritoriálního postavení při nebezpečné blízkosti sovětských hranic a vnitřní problém německé menšiny v Československu stejně jako problém jakéhokoli stupně

³³⁸ Podle Hlaváčka např. pro Německo v Holandsku.

³³⁹ Podrobněji viz: Fronta, ročník IV, 7. února 1932, Ženevská konference o mezinárodním odzbrojení

odzbrojení. V tom také tkvěly Hlaváčkovy útoky na „socialistickou“ zahraniční politiku Edvarda Beneše, která se podle Benešových slov nesměla příliš odlišovat od stanoviska Francie, na němž stály také druhé státy Malé dohody a Polsko a že tedy Benešova snaha o odzbrojení by musela ustoupit do pozadí, kdyby se od tohoto stanoviska odchyloval.

František Hlaváček, jak bylo zmíněno výše, se hlouběji zabýval nutností užšího sblížení Československa s Polskem. Právě v době své rezignace, v době rozmachu hitlerismu v Německu, rostoucí propagandy pro revizi mírových smluv, nadcházející mezistátní odzbrojovací konferenci a návštěvě polského zahraničního ministra v Londýně a jugoslávského ministra zahraničí ve Varšavě koncem roku 1931, se věnoval tomu, aby v Československu byla věnována větší pozornost česko-polským stykům a práci pro lepší poměr mezi oběma státy než byl doposud.

V tom se angažoval jako jeden z lidí, kteří uspořádali konferenci Polsko-československé tiskové dohody v prosinci 1931 v Praze. Hlaváček vyzdvihoval fakt, že Poláci stejně jako Čechoslováci stáli pevně na zásadě zachování mírových smluv a jakékoli pokusy o jejich porušení měli být tedy bezpodmínečně odraženy a tisk obou národů měl v tomto směru intenzivně spolupracovat.

Druhá Hlaváčková rezoluce upozorňovala na škody, které byly způsobovány různými chybami tisku³⁴⁰ ve vzájemném poměru obou zemí a navrhoval³⁴¹, aby tisk tlačil na československou vládu, která by v nejkratší době vydala memorandum a požádala,

³⁴⁰ Podrobněji viz. Fronta, ročník IV, č. 43 ze 10. 12. 1931, Československo-polské sblížení, např. Kurjer Warszawski, Glos Narudo, Venkov, Gazeta Polska

³⁴¹ Podrobněji viz: tamtéž

aby návrh polské vlády o odzbrojení, podaný Společností národů, byl uznán za platný závazek v československo-polských stycích.

Po pražské tiskové konferenci došlo k návštěvě jugoslávského ministra zahraničních věcí Marinkoviče ve Varšavě,³⁴² která měla pomoci přiblížit Polsko k jak k Jugoslávii, tak k Malé dohodě a tak znovu probudit užší spolupráci tří slovanských států. Polský tisk podle Hlaváčka vzhledem k Marinkovičově návštěvě pokazoval na to, že Polsko, Jugoslávie a Československo měly stejné zájmy na neporušitelnosti mírových smluv a že jejich stanoviska k odzbrojení měla být stejná včetně užší kooperace. Stejně tak pozitivně komparoval Hlaváček návštěvu polského ministra zahraničí Zaleského v Londýně,³⁴³ která přinesla zlepšení poměrů Anglie k Polsku. Tak viděl Hlaváček celkově lepší pohled na zlepšení pozice slovanských států ve střední Evropě, zvláště vůči Německu a shodu nejdůležitějších zájmů ve světové politice pro Polsko a Československo.

František Hlaváček opakovaně, jak již bylo popsáno, varoval před horlivým pacifismem. Pacifisty obecně řadil k levici a označoval je za „slepé“ nebo podporující mezinárodní pacifismus značky „Made in Germany“³⁴⁴ a pořadající nadšené mezinárodní mírové manifestace tím mysleli, že sloužili myšlence míru. Současně přirovnal německý přístup k pacifismu jako „odzbrojení druhých“. Německo se podle Hlaváčkových slov snažilo svou pacifistickou propagandou, za přispění vědomých germanofilů docílit odzbrojení svých odpůrců, především Francie, aby tím docílilo

³⁴² Hlaváčková narážka na dr. Beneše, který podle Hlaváčka sám chtěl problém ve Varšavě řešit. Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 9 – Soubor článků pro časopis Fronta 1932 - 1934

³⁴³ Podrobněji viz: Fronta, ročník IV. č. 44 ze 17. 12. 1931

³⁴⁴ Podrobněji viz: Fronta, ročník IV, č. 41 z 3. 12. 1931

válečné převahy, kterou mělo před první světovou válkou. Jako hlavního idealistu-pacifistu ve vztahu k Německu si vybral Hlaváček „hyperidealistického“ francouzského levičáka Aristida Brianda a jeho projevy o nezdařené a konferenci pro odzbrojení v Paříži 1931. Pro tento kongres byla ohlášena účast československého vyslance v Paříži Osuského.³⁴⁵ Osuský však přítomen nebyl. Podle Hlaváčkova popisu³⁴⁶ vyslovil francouzský pravicový tisk před kongresem podiv, že vyslanci Belgie, Československa a ostatní se zúčastní, když polský a rumunský vyslanec odřekli. To zhodnotil Hlaváček jako postup francouzských levicových kruhů, jejichž dílem kongres byl. Současně citoval Paula-Boncoura, jehož prohlášení, že odpor cizích, hlavně německých delegátů, hraničící na provokaci proti těmto politiků, byl nejhlavnější příčinou demonstrací, které zmařily konečné shromáždění kongresu a ten skončil neúspěšně a skandálně vinou těch, kteří chtěli v Paříži pomocí francouzských levičáků demonstrovat proti francouzským zájmům, které byly také zájmy československými, a pro zájmy německé.³⁴⁷

³⁴⁵ Štefan Osuský, † 1974, slovenský diplomat a politik. Roku 1906 se vystěhoval do USA, kde vystudoval teologii, filozofii a práva a posléze se stal funkcionářem slovenských krajanských spolků. Roku 1915 se podílel na uzavření Clevelandské dohody, od roku 1916 činný v československém zahraničním odboji v Evropě. V letech 1918–1920 československý vyslanec ve Velké Británii, 1920–1940 ve Francii. V letech 1919–1920 generální sekretář československé delegace na pařížské mírové konferenci, 1920–1930 zástupce Československa (a po určitou dobu též Polska, Rumunska, Jugoslávie a Řecka) v reparační komisi Společnosti národů. Spolutvůrce Malé dohody, přední funkcionář Společnosti národů, od roku 1927 stálý předseda jejího kontrolního výboru. Politický konzervativec, v zahraniční politice se jednostranně orientoval na Francii. S pomocí francouzských vládních kruhů aspiroval po vypuknutí druhé světové války na vedoucí postavení v československém zahraničním odboji. V letech 1939–1940 člen Československého národního výboru v Paříži, 1940–1942 státní ministr československé exilové vlády a člen československé státní rady v Londýně. V roce 1942 odešel z funkcí pro soustavné rozpory s Edvardem Benešem. Od roku 1945 žil v USA, kde později spolupracoval s některými českými a slovenskými emigrantskými organizacemi. Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 2 –Osobní korespondence F. Hlaváčka a Š. Osuského, karton 30 – Česká kolonie v Paříži

³⁴⁶ Podrobněji viz: Fronta, ročník IV, č.41 z 3.12 1931

³⁴⁷ Podrobněji viz: tamtéž

Dalším neúspěchem v zahraniční politice dr. Beneše byla podle Hlaváčka německá odpověď na francouzské memorandum o středoevropské hospodářské spolupráci.³⁴⁸ Její obsah odpovídal tomu, co Hlaváček před podáním německé odpovědi označil za stanovisko Německa. Konstatoval, že by si středoevropské země měly zajistit odbyt přebytků svých agrárních produktů a toho nemůže být podle Hlaváčka dosaženo pouze spojením podunajských zemí, ale účastí velkých zemí, které potřebovaly velké doplňky vlastní zemědělské výroby.

Proto chtělo Německo být³⁴⁹ zúčastněno na takovém podniku, ze kterého vypouštělo Československo, ale pojalo do něj Bulharsko. Hlaváček poukazoval na kroky, které už samo Německo učinilo pro zlepšení situace podunajských států na svou nabídku preferencí pro Rakousko a na své obchodní smlouvy s Maďarskem a Rumunskem na základě některých přednostních cel.³⁵⁰ Nakonec žádalo Německo, že by od vzájemné dohody jen podunajských států nebylo možné očekávat úspěchy, a proto aby tyto státy hned od začátku přizvaly k jednání také zástupce hlavních odbytišť zemědělských výrobků, zejména Francie, Británie, Itálie a Německa.

Tím se podle Hlaváčka postavilo Německo po bok Itálie v této otázce a podniklo tak obratnou protiofenzivu proti plánu Tardieua a Beneše...

Citace Františka Hlaváčka je na to odpovědí: "Vinou naší lehkomyšlné, parlamentem nekontrolovatelné a neschválené zahraniční politiky, která ve své andělské naivitě neuvědomila si nesmírně silnou hospodářskou pozici Německa právě jako státu schopného konsumovat velkou část přebytků zemědělské výroby agrárních zemí

³⁴⁸ Podrobněji viz: Fronta, ročník V, č. 5 z 24. 3. 1932

³⁴⁹ Podle Hlaváčka

³⁵⁰ Přičemž v dané době dosud nevstoupila cla v platnost pro odpor některých států majících s Německem smlouvy s klauzulí nejvyšších výhod. Podrobněji viz: Fronta, ročník V, č. 5 z 24. 3. 1932

podunajských – té zaslepené naší politiky, již neotevřely oči ani preferenční smlouvy Německa s Rakouskem a Maďarskem, ani velké obtíže našeho obchodně politického jednání Maďarskem a která chtěla omezit středoevropské souručenství na státy, jež by nemohly samy rozluštit hlavní středoevropský problém: odbytu zemědělských přebytků jižních Podunajích států – hlavní proto, že od něho závisí jejich prosperita a také problém severního Podunají, problém jeho vývozu průmyslového do států jižních“.³⁵¹

Tak vyčítal Hlaváček Benešovi jeho postup při ženevském jednání, kde na Tardieuovi žádal, aby Německo nebylo připuštěno do středoevropského jednání. Podle Hlaváčka špatně rozvážil, zda tomu mohlo zabránit, jestli tím nepřipravil sobě a Tardieuovi porážku a tisku senzaci, že se Německo bránilo, podnikalo protiofenzivu a samo za sebe hledělo vytlačit Československo z podunajského hospodářského prostoru. A to dokonce i pomocí Maďarska a Rumunska, protože se Německo snažilo odstranit odpor států, které protestovaly proti jeho agrárním preferencím ve prospěch jmenovaných států.³⁵²

Edvard Beneš vedl také zápas proti účasti Itálie na středoevropském hospodářském vyjednávání. Tím ale nebyla nadšena Jugoslávie kvůli svému vývozu do Itálie. To označil Hlaváček za další z kroků neobratné hospodářské Benešovy politiky vůči Německu a Itálii, která po ekonomické stránce bořila Malou dohodu a zesilovala ofenzivu Německa a Itálie proti Československu. K tomu Hlaváček přidal další útok na Tardieua, který navrhoval, aby se pět dunajských států nejdříve odhodlám mezi

³⁵¹Podrobněji viz: Fronta, ročník V, č. 5 z 24. 3. 1932, citace

³⁵² Podrobněji viz: Fronta, ročník V, č. 5 z 24. 3. 1932

sebou³⁵³ a pak aby se svolala společná konference jejich se čtyřmi velmocemi, které by dohodu sankcionovaly a poskytly by potřebné úvěry.

Hlaváček viděl v postupu obou politiků propast, když zdůraznil, že jak Německo, tak Itálie měly velké hospodářské i politické zájmy ve střední Evropě. Navíc komparoval politiku Anglie, jejíž ministr zahraničí Simon vyslovil souhlas s Tardieuovým návrhem. Proti tomuto stanovisku však vedl boj v anglické vládě ministr obchodu Runciman,³⁵⁴ takže vznikl vládní konflikt, který byl urovnán Runcimanovým stanoviskem, na jehož základě britská vláda vydala prohlášení o současné neschopnosti podporovat nějakou kombinaci založenou na zásadě přednostních cel.

Tato rezoluce britské vlády byla signálem pro Hlaváčka k jeho negativnímu zamyšlení nad tím, jak při mnoha rozdílech stanovisek různých států nedošlo v Ženevě k dohodě o svolání ani konference pěti podunajských států, ani konference států podunajských se čtyřmi velmocemi, jak to navrhovalo Německo a Itálie.

Výsledek jednání přirovnal Hlaváček k porážce Benešových snah, které by podle něj nevedly k nijakému konkrétnímu cíli a jen by vyvolaly ofenzivu Německa, a ta již docílila jistých úspěchů.³⁵⁵

Souhrnně navíc František Hlaváček včlenil zmíněnou politickou situaci do českého politického prostoru. Československo po svém vzniku převzalo na svém teritoriu větší část průmyslu celého dřívějšího Rakouska, jehož výrobků nemohlo samo

³⁵³ Podrobněji viz: tamtéž

³⁵⁴ Runciman Walter lord, *19.11.1870 – †13.11.1949, britský konzervativní politik a loďařský magnát. V letech 1915–1940 působil jako zahraniční politický poradce mnoha koaličních a konzervativních vlád, úzce spolupracoval s A. N. Chamberlainem, a vůdčí představitel tzv. clivedenské skupiny. Proslul svými pronacistickými sympatiemi a svou misí v Československu v srpnu – září 1938.

Podrobněji viz: Kárník Z.: České země v éře První republiky, díl 3, kapitola XLVI, Praha Libri 2003

³⁵⁵ Podrobněji viz: Fronta, ročník V, č. 5 z 24. 3. 1932

zkonsumovat. Větší část československé průmyslové výroby bylo nutno vyvážet na území asi 35 milionů lidí, kteří dříve obývali Rakousko-Uhersko v jednotném hospodářském a celním útvaru. Československo se setkalo s novými celními překradami, které překážely jeho vývozu do těchto zemí. Státy, jímž jednotlivá území připadla, byly ochotny připustit dovoz československých průmyslových výrobků v míře, v jaké Československo připustilo dovoz jejich agrárních produktů. Rozvojem zemědělství ve světě československý vývoz stále klesal a československé zemědělství bylo nuceno omezovat pěstování určitých produktů. Hlaváček narážel opět na dr. Beneše, jehož ministerstvo zahraničí vedlo jednání o obchodních smlouvách. Hlaváček podal příklad roku 1929, kdy z Prahy³⁵⁶ museli odjet maďarští vyjednávači, protože Beneš nepřipravil souhlas spolurozhodujících činitelů ze zemědělských kruhů. Jistou přípravou pro jednání na tomto základě měly být středoevropské konference v Budapešti a v Brně. Ale obě tyto konference, snažící se o spříznění podunajských států konstatovaly ve svých rezolucích, že pouze užší hospodářské společenství nestačilo k odstranění krize, že jejich samotná dohoda by nemohla mít žádaného výsledku, ale musela by být doplněna příslibem aspoň Německa, Francie a Itálie . Tedy i tyto, pro dunajskou dohodu nejnadšenější kruhy již předem odmítly ženevský postup dr. Beneše, který trval na svém plánu preferenční úmluvy jen pěti podunajských států bez Polska a velmocí a docílil v cizině „negativního“ výsledku.

Hlaváček jmenoval agrární tisk,³⁵⁷ který se proti Benešovu plánu vyslovil negativně, protože československé zemědělství podle Hlaváčka nesneslo podstatné a trvalé preference pro zemědělský dovoz do Československa.³⁵⁸ Podobný postup zaznamenal

³⁵⁶ Podrobněji viz: tamtéž

³⁵⁷ Podrobněji viz: tamtéž

³⁵⁸ Podrobněji viz: tamtéž

Hlaváček u lidovců, kteří měli značné zemědělské zájmy a jejich tisk uveřejnil odmítavý článek o střeoevropských plánech pod názvem „Více obětí než prospěchu“.

Po rezignaci ve straně a demisi na všechny stranické funkce František Hlaváček v letech 1931 – 1935 pohyboval jako publicista na volné noze. V roce 1936 vydal vlastním nákladem knihu „Edvard Beneš a Itálie za světové války a moje spolupráce s ním“. V této době trpěl Hlaváček velkým nedostatkem peněz a právě prezidentská kancelář nového prezidenta Edvarda Beneše vypomohla Hlaváčkovi velkým odkupem nákladu.

Za nacismu byl František Hlaváček členem odbojové skupiny Klapka–Schneeberger, skupiny Kohoutek a skupiny Říp – jako činitel této skupiny nabídl spojení s komunistickým odbojem prostřednictvím pozdějšího pražského primátora dr. Václava Vacka. Další spojka strany ovšem spojení prozradila³⁵⁹ a Hlaváček byl zatčen. Následovalo věznění na Pankráci, v Terezíně, Drážd'anech a odsouzení na 5 let za velezradu. Z tohoto rozsudku si Hlaváček odpykal jen 4 měsíce, od ledna do 15.4. 1945 ve věznici v Bayreuthu.³⁶⁰ V osobním dopise příteli po osvobození sdělil, že ve vězení dospěl duševně na linii komunistické strany a byl odhodlán do ní vstoupit. Na radu přítele ovšem tak neučinil, kvůli svým vysokým funkcím v ČSND před válkou...³⁶¹

Po roce 1945 František Hlaváček spravoval krátce Drehrerův statek u Žatce a stal se i místopředsedou místního ONV. Psal do Slovanského přehledu, Československé rusistiky, Literárních novin, Československého vojáka, zabýval se problematikou

³⁵⁹ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 7 – Boj za osvobození, rukopis

³⁶⁰ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 84 – Vzpomínky na Bayreuth

³⁶¹ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 84 – Paměti

Napoleona Bonaparta – vytvořil velký archiv Napoleonica uložený v Archivu Národního muzea v Praze. Od roku 1952 až do své smrti pracoval na svém obrovském archivu.

František Hlaváček zemřel v roce 1974 ve věku nedožitých 98 let.

Závěr

Jako generální tajemník Národně demokratické strany se František Hlaváček jistě osvědčil. Dosvědčují to nejen stovky děkovných dopisů z Hlaváčkovy pozůstalosti. Za téměř 7 let Hlaváčkova působení se sekretariát vygeneroval v odbornější a velice výkonnou agendu korespondující s jakoukoli osobou či organizací. František Hlaváček byl podepsán pod tisíci nejrůznějšími usneseními a osobně odpovídal i na velice marginální dotazy. Velmi ohebně se angažoval ve vnitrostranické politice jako výkonný úředník, což dosvědčuje jeho setrvání ve vysoké stranické funkci tak dlouhou dobu. Jeho rezignace na funkci předně přišla od něj samotného a týkala se porušení stranické disciplíny, jíž si byl Hlaváček velmi dobře vědom a činil tak na vlastní rozhodnutí a osobní riziko. Díky svým rozsáhlým kontaktům mezi národohospodáři, bankéři, legionáři, odbojáři, umělci a politiky z celého politického spektra, byl Hlaváček člověkem na svém místě. Hlaváček může být dnešním slovníkem označen za skvělého politického lobbistu.

Výrok Františka Hlaváčka o fašismu: „, Fašistou jsem nebyl a nejsem, mé stanovisko bylo důsledné a jasné: sympatizovalo s národním duchem hlásaným fašisty, ale neztotožňovalo se s jejich diktátorskou teorií.“³⁶² Hlaváčka spojoval s českými antinacistickými fašisty protiněmecký nacionalismus, kritika praktik Hradu, vázaných

³⁶² Tamtéž

kandidátek, partajnictví. Zatímco Beneše za jeho politiku neměl rád, k Masarykovi si zachovával úctu a uznával jeho roli v odboji.

František Hlaváček nekritizoval demokracii jako takovou, ale podroboval kritice její konkrétní projevy k Československu a její „neliberální a nedemokratické rysy“. „Základní pojmy demokracie se obracejí naruby, vláda není odpovědná sněmovně, ale zdá se, že sněmovna je odpovědná vládě...Porušování vážnosti parlamentu může být lhostejno, může být dokonce vítáno přátelům diktatury a počet jejich dnes roste. Volá se po silné ruce více než po parlamentu. Ale považuji to za zjev nebezpečný. Také v tomto směru nejsem přítelem lehkomyšlných experimentů.“³⁶³

Hlaváčkovu politické cítění bylo plné nacionalismu, který měl být ale uplatňován v rámci liberálně-demokratického státu.

Československá národní demokracie od svého vzniku jasně vytyčila své názory na německou menšinu v Československu a plně za nimi stála. Známou se stala Kramářova věta: „Němci do vlády, my do revoluce“! Právě ale Národní demokracie byla ta, která s Němci do vlády v roce 1927 vstoupila.

V důvěrné korespondenci Ústředního výkonného výboru Mladé generace ČSND z dubna 1927³⁶⁴ výbor informoval, že „nastolení českoněmecké vlády vidí jako porušení národního rázu státu. Oba němečtí ministři³⁶⁵ zasedali ve vládě nikoli jako Čechoslováci německé národnosti, ale jako představitelé německé iredenty...“

³⁶³ Archiv NM, fond F.Hlaváček, karton 83 – Obhajoba F. Hlaváčka v Mladém národu 1927, karton 76 – Poměry ČSND x fašismus, karton 78 – Rozkol s fašisty – korespondence

³⁶⁴ Podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, korespondence 4/1927, karton 77

³⁶⁵ Robert Mayr-Harting, † 1948, německý právník a politik v ČSR; profesor, v letech 1921–22 rektor německé univerzity v Praze. Jeden z vůdců Německé křesťansko-sociální strany lidové, představitel jejího aktivistického křídla; v letech 1920–25 senátor, v letech 1925–38 poslanec Národního

Český patriotismus a s ním ruku v ruce jdoucí nacionalismus většiny Národních demokratů nebyl šovinistický.³⁶⁶ „Právě pro své základy a pro svou konstruktivnost náš nacionalismus musí zůstat jakým byl: nebyl jen nedůvěrou, neznamenal zášť a nenávisť, znamenal naopak velikou víru, velikou naději a velikou lásku.“³⁶⁷

Národní demokraté se považovali za takové nacionalisty, kteří vyjadřovali pozitivní vztah ke svému národu jako ke společenství lidí, kteří mají společné dějiny, jazyk, kulturu a tradice. Extrémním projevem nacionalismu byl šovinismus. Nacionalismus Národních demokratů byl ale vztahem ke skupině lidí, vlastenectví bylo vyjádřeno pozitivním vztahem k území.

Protiněmecké nálady Františka Hlaváčka vyrůstaly z toho, že český národ byl obklopen německým, podařilo se mu vybojovat národní stát, ale ten nebyl definitivně zajištěn, protože ho ohrožoval německý šovinismus. Za hranicemi Československa existovalo mnohonásobně lidnatější Německo, u něhož bylo jen otázkou času, než

shromáždění; v letech 1926–29 ministr spravedlnosti. Zabýval se zejména římským a občanským právem.

Franz Spina, †17.9.1938, německý agrární politik v ČSR; profesor české řeči a literatury na německé univerzitě v Praze. Od roku 1920 vůdčí činitel, v letech 1925–36 byl předsedou Svazu zemědělců a venkovských živností; jeden z představitelů německého aktivismu v ČSR. Od roku 1920 poslanec Národního shromáždění, v letech 1926–29 byl ministrem veřejných prací, v letech 1929–35 ministrem veřejného zdravotnictví, v letech 1935–38 ministrem bez portfeje. V letech 1936–38 bylo jeho aktivistické křídlo ve straně postupně zatlačeno nacionalistickým směrem G. Hackera, který v březnu 1938 prosadil splnutí strany s SdP; Spina poté odešel z politického života.

Podrobněji viz: Broklová E.: Politika německých aktivistických stran v ČSR 1918 – 1938, Karolinum 1999

³⁶⁶ Citace Viktora Dyka, podrobněji viz: Archiv NM, fond F. Hlaváček, karton 2 – Osobní korespondence F. Hlaváčka s Viktorem Dykem

³⁶⁷ Citace Františka Mareše, †1942 český lékař, fyziolog a filozof; profesor lékařské fakulty Univerzity Karlovy. V období 1895–1928 přednosta Fyziologického ústavu lékařské fakulty UK. V letech 1920–1921 rektor UK. Zabýval se zejména otázkami přeměny látek v organismech živočichů i u člověka, fyziologií nervového systému a krevního oběhu, svalovou činností a činností jater a ledvin. Jako filozof byl začátkem 20. století hlavním představitelem novokantovství v české filozofii (Idealismus a realismus v přírodních vědách). Vystoupil na obranu Rukopisů. V politice dospěl ke krajnímu konzervatismu. V letech 1918–1920 byl poslancem, v období 1920–1925 senátorem Národního shromáždění za Československou národní demokracii.

Podrobněji viz: tamtéž

obnovilo svou moc a využilo jí k expanzi. Navíc uvnitř Československa žila velká německá menšina, která republiku nikdy nepřijala za svou.

Nacionalismus Františka Hlaváčka, Karla Kramáře, Viktora Dyka, Františka Síse, Vlastimila Klímy a ostatních byl reakcí na nacionalismus německý. Oprávněná snaha obrany před německým revanšismem přerůstala u některých Národních demokratů ve fobii ze všeho německého. Přesto národně demokratický nacionalismus ve své většině nepřekročoval hranici šovinismu ve smyslu utlačovat jiné národy. Jisté ale je, že předpovědi Karla Kramáře o národu, který nepřijme svou porážku z velké války, ztrátu území a kolonií, platbu nesmírných reparací, se splnily...

„Čím více vzrůstá nacionalismus ve státech za našimi hranicemi, tím roste i síla národů obývajících tyto státy.³⁶⁸ Národ musí být semknutý a obranyschopný navenek proti vnějším nepřítelům. Neznamena to ale, že nemohou existovat dílčí zájmy skupin a jednotlivců, ty ale musí ustoupit těm národním. Ideologie levičáckého realismu a humanismu podkopává národní vitalitu. Dále svornost národa rozežírání rozbujelého stranicství a egoismus zájmových skupin a jednotlivců.³⁶⁹

Součástí národa byli podle Národních demokratů ti, kteří žili v současnosti, ti, kteří již zemřeli, ale i ti, kteří ještě přijdou.³⁷⁰ Z toho pro ně plynula povinnost zachovat odkaz a ten předat mladším generacím.

³⁶⁸ Viktor Dyk...citace, podrobněji viz: tamtéž

³⁶⁹ Tamtéž

³⁷⁰ Tamtéž

Pro rozpory s F. X. Hodáčem a úspěchům prohradního křídla Národních demokratů František Hlaváček v roce 1931 rezignoval na svou funkci a vzdal se i členství ve straně. Byl skalním členem Národních demokratů plně věrný původním myšlenkám českého nacionalismu. Hodáčův vliv, stejně jako upouštění od původní pravicové linie strany směrem k politickému středu, ho donutily Národní demokracii opustit.

Summary:

Czechoslovak national democratic party was known for its strict suggestion to the German minority in Czechoslovakia and was keeping them. Famous became the sentence of the party chairman Karel Kramář: „Germans into the government, us into a revolution!“ It was just the National democratic party that had entered in the government with Germans in 1927...

The National democrats considered such nationalistst who felt a positiv relationship to their nation as to a community of people having a united history, language, culture and traditions. The nationalism of the National democrats was a relationship to a group of people, the patriotism was expressed by a positive relationship to the countryside.

Nationalism of František Hlaváček, Karel Kramář, Viktor Dyk, František Sís, Vlastimil Klíma and others was a reaction to the German nationalism. A rightful endeavour before the German revanshism grew by some National democrats in a fobia of all German. Still the National democratic nationalism of František Hlaváček did not cross a border of shovinism in a sense to press and occupy others nations.

According to the National democrats the nation should have been close and capable of defending against the enemies. It does not mean that there could not be partial interests of individuals and groups but those have to retreat to the national ones. The ideology of the leftist realism and humanism should have undermined the national vitality.

According to the National democrats the part of the nations were those who lived in the present time those who had already died and those who would still come. That should have been a duty for them to save the legacy for the younger generations.

A statement of František Hlaváček about fascism: „ I have never been a fascist and I am not. I sympatized with a national ghost expresed by fascist but did not identify their dictator´s theory.

Hlaváček was being connected with Czech fascists by antigerman nationalism, critics of the attitude to the groupf of Hrad, fixed candidacies...

František Hlaváček did not critisize the ground of democracy but its antiliberal and antidemocratic features.

František Hlaváček approved himself as a general secretary of the National democratic party which is proved by hundreds of thankful letters. František Hlaváček was signed under thousand of the most various statesments and personally was answering to even marginal requests. He was succesfully and flexibly involved into the intropartial policy as well as an efficient clerk which was proved by his long-yearred continuance in office. First of all his rezignation came from his own side and was concerning the infraction of the party discipline. František Hlaváček was aware of that and did it on his own risk.

Today Hlaváček could be designated as an awesome political lobbist. Thank to his contacts with bankers, economists, artists and politicians from the whole political spectrum Hlaváček can be signed as a person on the right spot.

For conflicts with F. X. Hodáč and succeses of the Hrad-groud of the National democrats Hlaváček rezigned in 1931 as a general secretary and gave up even the membership in the party. František Hlaváček stayed faithful to the original ideas of Czech nationalism and the National democratic party. The influence of F. X. Hodáč as well as the defelecton from the original right wing line of the party direction to the political middle forced Hlavaček to leave the party.

Seznam pramenů a literatury

1. Archivní prameny

- Archiv Národního Muzea – fond František Hlaváček
 - fond Karel Kramář
 - fond Vlastimil Klíma
- Národní archiv - výstřížkový archiv MZV
- Archiv Kanceláře prezidenta republiky – fond František Hlaváček

2. Dobový tisk

- Fašistické listy 1926, 1927
- Fronta 1928 - 1933
- Lidové noviny 1925 - 1929
- Národ 1925 - 1929
- Národní liga 1926, 1927
- Národní listy 1925 - 1931
- Národní myšlenka 1926
- Národní osvobození 1927 - 1929
- Obzor 1926
- Pozor 1927
- Rudé právo 1925 - 1929
- Venkov 1925 - 1929

- Východ 1926 - 1929

3. Edice, dobová publicistika a paměti

- Desetiletí Československé národní demokracie. Publikace k pražskému sjezdu strany 13. a 14. dubna 1929, Praha 1929

- František Hlaváček –jeho život a práce (Pamětní spisek k 50. narozením), Praha 1927

- Paměti dr. Aloise Rašína, Praha 1929

- Rašín L.: Paměti Dr. Aloise Rašína z otcových zápisků, Brno Bonus 1994

4. Literatura:

- Broklová E.: Spory o dějiny I., Praha 1998

:Spory o dějiny II, Praha 1999

:Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918

– 1938, Karolinum Praha 1999

- Acta oeconomica Pragensia 1993/1, Karel Engliš, život a dílo

- Čapka F.: Dějiny zemí Koruny české v datech, Libri Praha 1999

- Čechurová, J.: Česká politická pravice, Praha 1999

- Český statistický úřad, on-line text

(www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/4219-06)

- Dejmek J.: Edvard Beneš, 1. díl (1884 – 1935), karolinum Praha 2006

- Dostál V. Agrární strana, její rozmach a zánik , Brno 1998
- Gregorovič M.: Kapitoly o českém fašismu, NLN 1995
- Holzer J.: O komunismu a fašismu, Politika 2003
- Hoppe O.: Hlaváčková činnost národohospodářská, Praha 1926
- Kárník Z.: České země v éře První republiky, díly 1-3, Libri Praha 2003
- Klimek A.: Velké dějiny zemí Koruny české XIII., Paseka Praha 2000
- Klimek A.: Boj o hrad I., Panevropa Praha 1996
- : Boj o Hrad II., Panevropa Praha 1998
- Klimek A., Hofman P.: Vítěz, který prohrál, Paseka Praha Litomyšl 1999
- Kosatík P.: Bankéř první republiky, Praha 1997
- Kvaček R.: Československý rok 1938, Praha 1998
- Lustigová M.: Karel Kramář, první československý premiér, Vyšehrad 2007
- Kramář J.: Josef Gruber, diplomová práce FF UK 2000
- Krieger J.: Oxfordský slovník světové politiky, Ottovo nakladatelství 1999
- Kural V. Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918 – 1938), Praha 1993
- Kurssa T.: F.X. Hodáč, diplomová práce FF UK 1992
- Menclová V., Vaněk V.: Slovník českých spisovatelů, Praha Libri 2005
- Müller H.: Dějiny Německa, NLN 1995
- Nálevka V.: Světové dějiny 20. století I., Aleš Skřivan ml., Praha 2000
- Pasák T.: Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945, Práh 1999

- Pečenka M., Luňák P. a kolektiv: encyklopedie moderní historie, Libri Praha 1999
 - Pernes J.: Spiklenci proti jeho veličenstvu, Brno 2002
 - Purvis L.T.: Encyklopedie dějin USA, Ivo Železný s.r.o., Praha 2004
 - Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským, Ministerstvo spravedlnosti Praha 1953
 - Sís F.: Dr. Karel Kramář: Vůdce národa, život-dílo-práce, Praha 1936
 - Sládek Z.: Malá dohoda 1919 – 1938, Praha Karolinum 2000
 - Soubigou A.: T.G.Masaryk, Paseka Praha Litomyšl 2004
 - Suchánek R.: Modus vivendi 1928 – anotace a recenze, Karolinum 2005
 - Šedivý I.: Češi, české země a velká válka 1914 – 1918, Praha 2001
 - Šetřilová J.: Alois Rašín, dramatický život českého politika, Argo 1997
 - Šolle Z.: Století české politiky, Praha 1997
 - Uhlíř J.B.: Národní demokrat Ladislav Rašín, in: Historický obzor 9-9/10, 11/12
 - Ulm K.: JUDr. Vlastimil Klíma v procesu s tzv. Zelenou internacionálou, BP FF UK 2007
 - Veber, Hlavačka a kolektiv: Dějiny Rakouska, NLN Praha 2002
 - Vykoupil L.: Slovník českých dějin, Brno Julis Zirkus 2000
-